

Innst. O. nr. 60

(2000-2001)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven)

Ot.prp. nr. 5 (2000-2001)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOOLD

I proposisjonen fremmes forslag til ny lov om gjennomføring av fengselsstraff, strafferettslige særreaksjoner, varetekt og samfunnsstraff.

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning erstatter Fengselsstyret, og vil sammen med departementsavdelingen utgjøre den sentrale ledelsen for fengselsvesenet og friomsorgen. Lovforslaget hjemler opprettelsen av et regionalt nivå som på de fleste områdene vil fungere som klageinstans for avgjørelser fattet på lokalt nivå.

I lovens kapittel 3 reguleres gjennomføringen av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner. Lovutkastet innebærer samlet sett en betydelig innstramming når det gjelder reglene for gjennomføring av fengselsstraff. Det foreslås bl.a. å etablere fengselsavdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå og en rekke nye kontrollbestemmelser for å hindre smugling og bruk av narkotika. Departementet foreslår videre at rømning gjøres straffbart.

Departementet ønsker å videreføre den senere tids innstramming av praksisen rundt prøveløslatelse ved $\frac{2}{3}$ tid, samtidig som det legges opp til større effektivitet i reaksjonene ved brudd på prøveløslatelsesvilkår.

Lovutkastet har flere bestemmelser som viderefører gjeldende rett. Domfelte skal fortsatt som hovedregel påbegynne gjennomføringen av straffen i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, og alle skal vurderes for «normal utslusing» fra strengere til mindre restriktive fengsler i løpet av soningstiden. Domfelte skal bare innvilges permisjon når det ikke er grunn til å anta svikt i form av nye straffbare handlinger eller rømning. Det legges videre opp til at postsendinger, telefonering og besøk som hovedregel skal kontrolleres i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. For øvrig videreføres dagens praksis når det gjelder adgangen til å gi innsatte permisjoner, frigang og straffavbrudd.

På noen områder foreslås det en oppmyking av dagens regler. Adgangen til å la domfelte påbegynne/gjennomføre straffen i fengsel med lavere sikkerhetsnivå foreslås utvidet, og i særlige unntakstilfelle skal domfelte kunne gjennomføre deler av straffen utenfor fengsel.

Kapittel 4 i lovforslaget regulerer forholdene for varetektsinnsatte. For å bedre forholdene for varetektsinnsatte underlagt restriksjoner, foreslår departementet lovfestet at tiltak som kan dempe skadevirkningene av isolasjon skal prioriteres. For øvrig er reglene om varetektsinnsatte en videreføring av gjeldende rett.

Kapittel 5 i lovforslaget regulerer gjennomføringen av samfunnsstraff. Samfunnsstraff blir foreslått å være en hovedstraff som «tar opp i seg» samfunnstjeneste, betinget dom med tilsyn og tilsynsprogram (promilleprogram blir fortsatt en prøveordning). Adgangen til å ilegge tilsyn ved betinget dom oppheves som følge av dette. Muligheten til å idømme betinget dom med andre særvilkår blir imidlertid opprettholdt.

Normen for hvor mange timer samfunnsstraff den domfelte skal gjennomføre økes i forhold til reglene om samfunnstjeneste fra 20 til 30 timer pr. måned, og det maksimale timetallet økes fra 360 til 420 timer som i hovedregel skal gjennomføres i løpet av ett år. Kriminalomsorgen skal, innenfor gitte rammer, fastsette det konkrete innholdet av reaksjonen for den enkelte. Kriminalomsorgen får kompetanse til å fremme begjæring om gjennomføring av subsidiær fengselsstraff. Innskjerpning og fastsettelse av nye vilkår skal være forsøkt før slik begjæring fremmes.

Loven erstatter gjeldende fengselslov av 1958.

2. BAKGRUNNEN FOR FORSLAGET

Forslaget bygger på Fengselslovutvalgets innstilling (NOU 1988:37), Friomsorgsutvalgets innstilling

(NOU 1993:32), St.meld. nr. 27 (1997-1998) Om kriminalomsorgen, og tiltaksplanen mot narkotika som Justisdepartementet la frem for Stortinget i september 1998.

Utkast til ny lov om gjennomføring av straff mv. har vært sendt på høring. Hovedinntrykket er at høringsinstansene er positive til lovforslaget som helhet.

3. FORHOLDET TIL MENNESKERETTIGHETENE

3.1 Sammendrag

I proposisjonen kap. 3 drøftes forholdet mellom straffegjennomføring og bestemmelser i menneskerettighetskonvensjoner som gjelder forbud mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling, forbud mot tvangsarbeid, retten til en rettferdig rettergang, beskyttelsen av privatlivet, tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, ytringsfriheten, forsamlings- og foreningsfriheten og beskyttelsen av eiendomsretten. Også forholdet til Barnekonvensjonen omtales. Det økende fokus på menneskeretter har bidratt til at departementet foreslår enkelte løsninger som avviker fra gjeldende fengselslov.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at etter vedtakelsen av menneskerettsloven av 21. mai 1999, er nå Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene (EMK) og FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) en del av vårt lovverk. Komiteen har merket seg at siden disse konvensjonene skal ha forrang foran nasjonal lov, er de tatt hensyn til i forhold til hvordan loven om straffegjennomføring kan utformes. Komiteen støtter at det legges vekt på menneskerettighetene, og understreker at det er særlig viktig når man lager en ny lov som regulerer offentlige myndigheters tvangsbruk overfor borgerne. Komiteen er derfor fornøyd med at vektleggingen av menneskerettigheter har vært avgjørende ved utforming av noen av lovens bestemmelser.

4. RETTSSTILLINGEN I SVERIGE OG DANMARK

I proposisjonen kapittel 4 gis en oversikt over reglene om straffegjennomføring i Sverige og Danmark.

5. GENERELLE PRINSIPPER FOR STRAFFEGJENNOMFØRINGEN

5.1 Sammendrag

Departementet foreslår en bestemmelse i lovens § 2 som generelt angir formålene ved kriminalomsorgens gjennomføring av straff. Kriminalomsorgen pålegges å ta hensyn til formålet med straffen og se til at

gjennomføringen skjer på en måte som er betryggende for samfunnet, samt sikre innsatte tilfredsstillende forhold. Gjennomføringen av straffen skal også være et bidrag til å motvirke ny kriminalitet.

Et flertall av høringsinstansene er generelt positive til den foreslåtte formålsbestemmelsen.

Fengselslovutvalget foreslo i NOU 1988:37 en egen bestemmelse som skulle ivareta den gradvise tilbakeføringen av de innsatte til et liv i frihet.

Departementet foreslår i § 3 at det så vidt mulig skal skje en gradvis overgang fra fengsel til full frihet ved gjennomføring av fengselsstraff og forvaring. Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende rett. Det er ikke kommet innvendinger til bestemmelser fra høringsinstansene.

Arbeid og opplæring har inntil nå vært hovedpillarene når det gjelder innholdet i fengselsstraffen. I friomsorgen har tilsynssamtaler vært et sentralt element. Fengselslovutvalget foreslo at fangenes plikt til beskjefte under fullbyrdelsen ble opprettholdt, men slik at arbeid og undervisning ble likestilt i den nye loven.

I utkastet § 3 går departementet inn for at programmer og andre tiltak skal være fullverdige aktiviteter på lik linje med arbeid og opplæring under gjennomføring av straff. Departementet har erstattet begrepet arbeidsplikt med en aktivitetsplikt. Med ett unntak er de høringsinstansene som har uttalt seg generelt sett positive til en likestilling av arbeid, undervisning, programmer og andre tiltak.

For å styrke barnas rettsstilling i forhold til mulighetene for samvær/kontakt med fengslede foreldre, har departementet i § 3 også tatt inn en regel om at barns samværsrett med foreldrene særlig skal vektlegges under gjennomføring av reaksjonen.

Fengselsloven av 1958 har ingen generell bestemmelse om samarbeid med andre offentlige etater. Fengselslovutvalget gikk inn for at de ordinære skolemyndighetene fortsatt bør ha ansvaret for undervisningen, og at fengselshelsetjenesten skal være en del av det ordinære helsetilbudet. Utvalget uttalte videre at den ordinære kommunale sosialomsorg i sin helhet burde overta sosialtjenesten i fengslene.

Departementet foreslår en egen bestemmelse om forvaltningssamarbeid i § 4. I bestemmelsen blir kriminalomsorgen pålagt å samarbeide med andre offentlige etater slik at domfelte og innsatte ytes de tjenester de har krav på også etter annen lovgivning. Å forbedre forvaltningssamarbeidet er en av de store utfordringene kriminalomsorgen står overfor. Det er ikke kommet innvendinger fra høringsinstansene til en slik bestemmelse.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen mener det er bra at den nye loven åpner med en formålsparagraf, slik at formålene med

gjennomføringen av straff blir lovfestet. Loven åpner for mange skjønnsvurderinger, og viktige betingelser vil bli gitt gjennom forskrifter og andre regler. Da er det viktig å ha en formålsparagraf de øvrige bestemmelser og vurderinger må sees i lys av.

Komiteen slutter seg til den foreslåtte § 2, og mener den fanger opp hovedsynet som kom fram under behandlingen av St.meld. nr. 27 (1997-1998), jf. Innst. S. nr. 6 (1998-1999), og som komiteen flere ganger har vist til under budsjettbehandlingen de siste årene. Formålet med straffen er både å straffe vedkommende i tråd med den alminnelige rettsoppfatningen for lovbruddet som er gjort, og å hjelpe lovbrøytene tilbake til en kriminalitetsfri tilværelse i samfunnet.

Komiteen mener at det også er bra at man nå lovfester praksisen som har vokst fram de siste årene med en gradvis tilbakeføring til samfunnet gjennom soning under stadig friere forhold og med større krav til de som soner. Det er viktig at det blir lagt til rette for og stilt krav til at innsatte selv tar ansvar for sin situasjon. Ordningen med kontaktbetjent og individuelle planer om framtiden og soningsforløpet ser ut til å være gode verktøy for å oppnå dette. Dette bør være noe alle som soner dommer av noe varighet har rett til å få og plikt til å delta i.

Komiteen ser det som en naturlig utvikling at begrepet «arbeidsplikt» erstattes med «aktivitetsplikt». Det er i tråd med de senere års innhold i soningen. Poenget må være at det ikke tillates at innsatte kan passivisere seg under soningen. Det skal settes krav til at de engasjerer seg i sin egen situasjon, og deltar i arbeid, opplæring, utdanning eller andre tiltak som kan bidra til at de senere får en bedre tilværelse uten kriminalitet. På samme måte må det stilles krav til de som gjennomfører en straff utenfor fengslene. De skal ha en plikt til å gjennomføre programmer, samfunnsnyttig tjeneste eller andre tiltak som kan bidra til at de avstår fra videre kriminalitet, og at de gjør opp for seg etter lovbruddet.

Komiteen viser til at det i dag er svært ulikt hvordan samarbeidet fungerer mellom offentlige etater og instanser på den ene siden og de ulike anstaltene og friomsorgen på den andre siden. Det varierer fra sted til sted, og ser også ut til å være personavhengig. Komiteen synes derfor det er bra at det nå lovfestes at det skal være et slikt samarbeid, og at det samarbeidet skal være så godt at den domfelte og innsatte sikres de tjenester fra det offentlige som borgerne har krav på. Komiteen vil understreke at dersom innsatte ikke får slike rettigheter, vil det i realiteten fungere som en tilleggsstraff, en ekstra byrde en blir pålagt fordi en sitter inne. Ofte vil man nettopp i en slik situasjon ha et ekstra stort behov for tjenester og hjelp fra offentlige etater. Rehabiliteringsoppgaven kan ikke løses av folk innenfor justissektoren alene.

6. ADMINISTRATIVE BESTEMMELSER

6.1 Sammendrag

Kriminalomsorgens fremtidige organisasjon

Den øverste faglige ledelsen av fengselsvesenet er i dag lagt til Fengselsstyret som er en del av kriminalomsorgsavdelingen i Justisdepartementet. Fengselsvesenets ytre etat består av fem landsfengsler og et stort antall krets- og hjelpefengsler. Kriminalomsorg i frihet består av 21 fylkesenheter med underkontorer.

Fengselslovutvalget foreslo å oppheve Fengselsstyret som direktorat og å legge organet inn som en del av kriminalomsorgsavdelingen. I tillegg foreslo utvalget opprettet en selvstendig og uavhengig klagenemnd.

Departementet foreslo i høringsbrevet en organisasjon bestående av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, et regionalt nivå og lokalt nivå. Den sentrale direktoratsfunksjonen i kriminalomsorgsavdelingen ble foreslått opprettholdt som en felles ledelse for fengselsvesenet og friomsorgen, med bl.a. ansvar for personalforvaltningen.

Det er bare seks av høringsinstansene som uttaler seg om den sentrale organiseringen av kriminalomsorgen, og det er ulike syn på forslaget.

Under behandling av St.meld. nr. 27 (1997-1998) gikk et mindretall i justiskomiteen inn for at man i tillegg til regioner skulle etablere et frittstående kriminalomsorgsdirektorat. Departementet bemerker at et regionalt nivå i tillegg til et frittstående direktorat, vil kreve mer ressurser enn den organisasjonsmodell som er foreslått. Det ville også være kostnadskreven- de og til dels upraktisk å etablere en sentral klagenemnd som foreslått av Fengselslovutvalget i en situasjon hvor det skal opprettes et regionalt nivå.

Det at man fortsatt vil ha en del enkeltsaker vedrørende domfelte/innsatte sentralt, og hensynet til arbeidsforholdene for politisk ledelse, har vært de viktigste argumentene for forslaget om å beholde direktoratsfunksjonen i Kriminalomsorgsavdelingen. Det understrekes at departementet har kommet frem til en slik konklusjon under betydelig tvil og at utviklingen fremover vil kunne føre til behov for en endret organisasjonsform.

Etter fengselsloven av 1958 er kompetansen til å utøve myndighet i de fleste sakene vedrørende innsatte lagt til Fengselsstyret. På viktige områder som sikringssaker, overføring av domfelte til/fra utlandet og benådningssaker er imidlertid beslutningskompetansen lagt til Justisdepartementet. Departementet er av den oppfatning at det, med unntak av benådningssakene, ikke lenger er noen legitim grunn til å opprettholde en slik forskjellsbehandling, og at alle saker vedrørende straffegjennomføring eller innsatte bør behandles av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Man vil også vurdere om ikke forberedelse av benådningssakene kan legges hit.

Myndighet til å treffe avgjørelser

I høringsutkastet foreslo departementet at de viktigste sakene vedrørende høyrisikoinnsatte skulle behandles av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. De viktigste sakene som gjelder domfelte med fengselsstraff på over ti år og domfelte med særreaksjon, skulle behandles av regionalt nivå som førsteinstans med klageadgang til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Saker fra domfelte med fengselsstraff til og med ti år, samt fra domfelte med samfunnsstraff, skulle i hovedsak behandles av lokalt nivå med klageadgang til region.

Høringsinstansene er noe uenige om hvor langt man skal gå i retning av delegering.

Departementet har revurdert sitt syn på forslaget angående høyrisikoinnsatte og foreslår i lovutkastet at også beslutninger vedrørende høyrisikoinnsatte om innsettelse, forlengelse, overføring, utgang og løslatelse skal tas på regionalt nivå. Beslutninger i saker om kontrolltiltak ved post/besøk/telefon, i hovedsak bruk av tvangsmidler og avkreving av prøver i forbindelse med mistanke om rusbruk mv. skal imidlertid tas av lokalt nivå. For de øvrige grupper opprettholdes forslaget, jf. § 6.

Saksbehandlingsregler

Som utgangspunkt gjelder reglene i forvaltningsloven ved behandling av enkeltsaker vedrørende domfelte og innsatte, men det er gitt flere særregler i fengselsloven. Fengselslovutvalget videreførte i sitt lovutkast bare enkelte av de unntakene fra forvaltningsloven som i dag er hjemlet i fengselsloven § 1 a.

I høringsutkastet foreslo departementet på sin side å videreføre mange av unntakene. Den viktigste endringen fra gjeldende rett var at departementet gikk inn for en generell klagefrist i samtlige saker på syv dager. Det ble også inntatt et unntak om at kriminalomsorgens beslutning om å fremme bruddsaker for forhørsretten ikke kan påklages.

De fleste høringsinstansene som uttaler seg er positive til en felles klagefrist på syv dager. Det er imidlertid delte oppfatninger i fengselsvesenet om denne fristen også bør gjelde i refselsaker.

Departementet har på bakgrunn av tilbakemeldingene fra høringsinstansene gjort noen endringer i lovutkastet, bl.a. er adgangen til å fatte muntlig vedtak i § 7 bokstav b innskrenket. Adgangen til å nekte dokumentinnsyn er utvidet i forhold til gjeldende rett, og innsyn kan nå nektes av hensyn til enhver person, av hensyn til etterforskning av straffbare handlinger eller av hensyn til sikkerhetsmessige forhold. Enkelte har hatt motforestillinger til å begrense adgangen til dokumentinnsyn i så stor grad, men departementet mener det er behov for det.

Departementet kan se at en klagefrist på syv dager kan være u hensiktsmessig når det gjelder reaksjoner

på disiplinærbrudd, og har derfor endret lovforslaget slik at dagens klagefrist på 48 timer i saker som gjelder refselse opprettholdes.

Forslaget om unntak fra klageretten når det gjelder kriminalomsorgens beslutning om å fremme bruddsak ved prøveløslatelse eller samfunnsstraff for forhørsretten opprettholdes, jf. § 7 bokstav f.

En bestemmelse i § 7 er innsnevret i forhold til dagens rettstilstand, idet adgangen for overordnet instans til å omgjøre vedtak til skade for den enkelte begrenses til å gjelde der «særlige grunner» tilsier det.

Taushetsplikt

Ansatte i kriminalomsorgen har etter fengselsloven § 7 taushetsplikt med hensyn til det vedkommende i stillings medfør får vite om tjenesten, anstalten og de innsatte. Regelen utvider taushetsplikten i forhold til forvaltningsloven. Fengselslovutvalget foreslo å beholde regelen om taushetsplikt.

I høringsutkastet foreslo departementet en bestemmelse som i hovedsak var en videreføring av reglene om taushetsplikt, men det ble foreslått en viss adgang til å gi ellers taushetsbelagte opplysninger til politi og påtalemyndigheten.

Høringsinstansene har ulike syn på forslaget. Datilsynet mener forslaget innebærer en betydelig svekkelse av taushetsplikten i kriminalomsorgen. Bl.a. Riksadvokaten mener derimot at departementet ikke går langt nok i å åpne opp for informasjonsutveksling.

Departementet antar at behovet for å kunne kommunisere opplysninger om domfelte/innsatte mellom politi/påtalemyndigheten og fengselsvesenet vil kunne øke i årene fremover på bakgrunn av en tøffere kriminalitetsutvikling. Det foreslås i § 9 en forenklet regulering av taushetsplikten ved at forvaltningslovens taushetspliktregler skal gjelde. Adgangen til å kommunisere opplysninger om domfelte/innsatte til politiet/påtalemyndigheten og andre offentlige etater, antas hjemlet i forvaltningsloven § 13. I lovutkastet § 7 bokstav i, har departementet imidlertid gitt en særregel knyttet til at fengselsmyndighetene, i visse situasjoner, skal kunne gi opplysninger til fornærmet i straffesaken om innvilgelse av permisjon, straffeavbrudd eller løslatelse.

Lovutkastet gir en større adgang til å kunne utveksle informasjon mellom kriminalomsorgen og andre offentlige instanser (herunder politiet) enn høringsutkastet la opp til.

Tilsynsråd

Fengselsloven slår fast at det skal være et tilsynsråd ved de fengslene Kongen bestemmer. Rådet skal føre tilsyn med fengslet og behandlingen av de innsatte og det skal ledes av en dommer.

Fengselslovutvalget foreslo å oppheve ordningen med tilsynsråd. I høringsutkastet foreslo ikke departe-

mentet lovfesting av en ordning med tilsynsråd. Det ble imidlertid antydnet at ordningen burde videreføres i en eller annen form, men at dette kunne reguleres i forskrift.

De fleste av høringsinstansene som har uttalt seg, er positive til å videreføre en ordning med tilsynsråd.

Departementet foreslår på bakgrunn av høringen å etablere et tilsynsråd tilknyttet hver region etter omorganiseringen, jf. lovutkastet § 9.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at det nå er gjennomført regionale enheter i kriminalomsorgen, og forutsetter at det vil bety enda bedre styring, bedre samarbeid lokalt og bedre utnyttelse av ressursene i regionene. Komiteen mener det er helt i tråd med den siste tidens utvikling av innholdet i soningen av straff at friomsorgen og kriminalomsorgen i anstalt legges inn under samme administrasjon regionalt og sentralt.

Når det gjelder organiseringen av den sentrale styringen av kriminalomsorgen, er komiteen enig i at det er riktig og i tråd med utviklingen i forvaltningen for øvrig at den politiske ledelsen i departementet ikke skal kunne belastes med et stort antall enkeltsaker. Ledelsen bør få konsentrere seg om spørsmål av mer generell karakter. Komiteen har merket seg momentene rundt hvorvidt den sentrale ledelsen skal organiseres som et frittstående direktorat, direktoratsfunksjon i departementsavdelingen eller opprettelse av en sentral klagenemnd. Komiteen slutter seg til at avdelingen i størst mulig grad bør fungere som et sekretariat for den politiske ledelsen, arbeide med lovgivningen og rammene for ressurstildelingen. Når kriminalomsorgen så nylig er omorganisert, og de regionale nivåene nå får større myndighet til å ta avgjørelser i enkeltsaker, kan det være vanskelig å se hvilken form det er mest hensiktsmessig at den sentrale instansen, som skal ta seg av myndighetsutøvelsen og noe enkeltsaksbehandling, skal ha. Komiteen har merket seg at slik bestemmelsene i loven nå er foreslått, er det åpent for ulike løsninger, og støtter det.

Komiteen vil videre når det gjelder enkeltsaksbehandling, understreke at det er viktig med størst mulig grad av likebehandling, og at rettssikkerheten er best mulig ivare tatt for den enkelte. Det er viktig at innsatte og domfelte har tillit til systemet, og tiltro til at alle avgjørelser tas på et godt faglig og vel fundert grunnlag. Komiteen ser at med mer bruk av individuelt tilpassede soningsopplegg vil det være lokalt at man kjenner den innsatte best, og dermed bør være best i stand til å gjøre de riktige vurderingene i forhold til ulike avgjørelser. Det taler for å legge opp til en utstrakt delegering av avgjørelsesmyndighet slik lovutkastet legger opp til. Komiteen vil imidlertid, slik den gjorde under behandlingen av stortingsmeldingen om kriminalomsorg, igjen peke på faren for usaklig forskjellsbehandling. Komiteen merket seg

at man i den gamle lovgivningen hadde større bruk av fullmakter og skjønnsvurderinger enn hva det legges opp til i den nye loven. Det er bra at man følger opp delegering av avgjørelsesmyndighet med klarere lovgivning. I tillegg er det viktig at det sentrale organet utarbeider gode retningslinjer for vurderingene i saksbehandlingen regionalt og lokalt, og at praktiseringen av denne følges nøye. Det er også viktig at klagemuligheten til den regionale enheten er reell, og fungerer effektivt og godt.

Komiteen støtter for øvrig at noen av de mest inngripende avgjørelsene treffes av det regionale ledet i første instans, med den sentrale enheten som klageorgan.

Komiteen ser at innenfor fengselsvesenet kan det oppstå situasjoner som gjør at man trenger å fatte vedtak raskt, og at behovet for å kunne gjøre dette muntlig kan være større enn hva forvaltningsloven tillater. Komiteen støtter derfor at det åpnes for at det kan fattes muntlige vedtak når dette er helt nødvendig av tidsmessige årsaker, men understreker at av hensyn til innsattes rettssikkerhet er det viktig at vedtaket gjøres skriftlig og begrunnet så snart det er praktisk mulig å få det til. Komiteen mener for øvrig når det gjelder klagefrister, at det legges opp til en god balanse mellom rettssikkerhet og praktiske hensyn.

Når det gjelder ansattes taushetsplikt, er komiteen enig i at formålet med straffegjennomføringen må veie tungt. Det er viktig at innsatte sikres et personvern, men det er overordnet viktig å ivareta sikkerheten ved fengslene og å oppklare og straffedømme alvorlige forbrytelser. Det er også i innsattes interesse, og kan bidra til å avbryte en fortsatt kriminell tilværelse. Komiteen støtter derfor at taushetsplikten ikke skal være til hinder for at politi og påtalemyndighet får tilgang til ellers taushetsbelagte personopplysninger. Av hensyn til fornærmede, er det bra at det legges opp til at disse kan varsles når en domfelt får permisjon, straffeavbrudd eller løslatelse. Dette skal gjøres når det er av betydning for fornærmede, noe som særlig vil være tilfelle i overgrep- eller voldssaker. I enkelte særlige tilfeller vil det også være av betydning for fornærmedes etterlatte eller pårørende å få slikt varsel, og da skal det gis disse.

Komiteen har merket seg at rettssikkerheten for innsatte blir styrket gjennom denne loven, og at de mest inngripende tiltakene overfor de innsatte blir mer omfattende lovregulert. Komiteen mener dette er bra, siden innsatte er i en helt spesiell situasjon hvor man er underlagt myndighetsutøvelse, og kan bli utsatt for tvangstiltak som er svært inngripende for en person. Av samme grunn er det viktig at det lages systemer som bidrar til at innsattes tillit til denne utøvelsen av makt er så god som mulig. Da er det viktig å ha uavhengige organer som fører tilsyn med virksomheten, og som innsatte kan henvende seg til i fortrolighet. Komiteen støtter derfor en lovfesting av regio-

nale tilsynsråd. Det må følges opp om disse fungerer tilfredsstillende.

Komiteen viser for øvrig til at målsettingen fra Innst. S. nr. 6 (1998-1999), om at det ikke skal gå mer enn 2 måneder fra dom til soning er påbegynt, ikke er nådd ennå. Komiteen mener at det er uakseptabelt med soningskøer, og at kapasiteten innenfor kriminalomsorgen må benyttes fullt ut. Komiteen forutsetter at Regjeringen iverksetter de tiltak som er nødvendige for å bedre situasjonen slik det ble redegjort for på høring med komiteen 1. mars 2001, og slik at målsettingen nås.

Komiteen ber om at det redegjøres for situasjonen og om hvordan målsettingen kan nås i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 2001.

7. FENGSELSSTRAFF OG STRAFFE-RETTLIGE SÆRREAKSJONER

7.1 Gjennomføringsformer og innsettelsesregler

7.1.1 Gjennomføringsformer

Sammendrag

Fengselslovutvalget foreslo at de eksisterende fullbyrdelsesalternativene ble utvidet ved at noen lukkede fengsler ble etablert med særlige sikkerhetsforanstaltninger. De øvrige alternativene skulle bestå av lukkede fengsler, åpne fengsler og hybelhus. Utvalget foreslo videre at det ble innført adgang til straffullbyrdelse utenfor anstalt som et eget fullbyrdelsesalternativ.

I høringsutkastet foreslo departementet at dagens bruk av lukkede og åpne fengsler ble videreført. Soningsalternativene ble for øvrig foreslått utvidet ved at noen lukkede avdelinger skal kunne etableres med et særlig høyt sikkerhetsnivå eller tilrettelegges for innsatte med særlige behov. Hybelhus og frigangshjem ble foreslått likestilt med et noe lavere sikkerhetsnivå enn åpne fengsler og ble gitt fellesbetegnelsen «overgangsfengsel». Oppregningen gjenspeilte at det normalt skal skje en overgang fra lukkede til åpne regimer under gjennomføringen av soningen.

Departementet foreslo dessuten lovfestet to nye selvstendige gjennomføringsformer: adgangen til å gjennomføre fengselsstraff utenfor fengsel med særlige vilkår, og at perioden med pålagte vilkår etter prøveløslatelse oppføres som en selvstendig gjennomføringsform. Dagens adgang til å gjennomføre straff i institusjon eller sykehus i spesielle tilfelle ble videreført.

Flere høringsinstanser fremhever at straffegjennomføringen må være sikkerhetsmessig betryggende og ikke være i strid med publikums alminnelige rettsfølelse. Riksadvokaten bemerker bl.a. at det er et gjennomgående trekk ved utkastet til ny straffegjennomføringslov at det åpnes for nye soningsformer i frihet. Flere høringsinstanser slutter seg uttrykkelig til at kri-

minalomsorgen får utvidede muligheter til å differensiere straffegjennomføringen. Noen har innevendinger til at departementet gir hybelhusene/frigangshjemmene status som overgangsfengsel. Flere høringsinstanser er spesielt skeptiske til gjennomføring av straff utenfor fengsel.

Departementet påpeker at i lovutkastet og i proposisjonen er «lukket fengsel» nå betegnet som «fengsel med høyt sikkerhetsnivå», mens åpent fengsel er betegnet som «fengsel med lavere sikkerhetsnivå». Det presiseres at samtlige beslutninger om innsettelse og senere overføringer mellom de forskjellige gjennomføringsformene alltid skal være betinget av at det er sikkerhetsmessig betryggende og ikke i strid med den alminnelige rettsfølelse.

Den endrede status for hybelhusene innebærer ikke at det faglige innholdet og tilbudet tilsiktes forandret. Det understrekes ellers at det ikke er kriminalomsorgens oppgave å skaffe bolig til personer som er egnet til å gjennomføre straff ute i samfunnet, eller personer som er prøveløslatt.

Når det gjelder gjennomføring av straff utenfor fengsel vises til pkt. 7.2.3.

Komiteens merknader

Komiteen er fornøyd med at det i lovutkastet følges opp tidligere signaler om individuelt tilpasset og differensiert soning. Det å ha mulighet for endringer av soningsforholdene og bli pålagt stadig større ansvar for egen situasjon, kan være avgjørende for å komme ut til et liv uten kriminalitet. Samtidig understreker komiteen at et slikt opplegg må skje på en betryggende måte i forhold til sikkerhet og folks alminnelige rettsfølelse. Komiteen har merket seg at dette er ivare tatt gjennom at det er tatt inn i loven en forutsetning om at overføring til lavere sikkerhetsnivå og soning under mer ansvar og friere former bare skal kunne skje når ikke sikkerhetsmomenter taler imot det. Komiteen vil på den annen side peke på at det å ansvarliggjøre innsatte under soningen vil være et sentralt tiltak for å forebygge ny kriminalitet. Det å begrense det store tilbakefallet til ny kriminalitet er kriminalomsorgens store utfordring.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, ser at det er hensiktsmessig å ha betegnelsen fengsel på alle bygninger som domfelte sitter i under soning. Imidlertid viser flertallet til at hybelhus og frigangshjem står i en noe spesiell stilling. De domfelte som soner her er på slutten av soningen, og er i ferd med å integrere seg i det åpne samfunnet. Noen av hybelhusene er i stor grad integrert i et nærmiljø. Til tross for at domfelte fortsatt faktisk er under soning og underlagt restriksjoner, kan det føre til en uheldig stigmatisering i nærmiljøet om disse bygningene nå får betegnelsen fengsel. Flertallet mener derfor at «overgangsbolig»

kan være en bedre betegnelse. En slik endring av navnet i forhold til forslaget er ikke ment som noen realitetsendring av innholdet i overgangsboligene.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at de foreslåtte navneendringer for åpen soning og lukket soning til «fengsel med høyere sikkerhetsnivå» og «fengsel med lavere sikkerhetsnivå» ikke innebærer noen realitetsendringer. Disse medlemmer mener dagens betegnelser er innarbeidet og gir et mer dekkende bilde av soningsformen, og at navneendringer er unødvendige.

Disse medlemmer støtter Regjeringens forslag om bruk av ordet «overgangsfengsel» fordi dette faktisk dreier seg om en ordinær del av soningen. Det fremmes forslag om endringer i forhold til flertallets forslag i tråd med dette i § 10 første ledd og § 15 tredje ledd.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til Riksadvokatens bemerkning i høringsuttalelsen om at det er et gjennomgående trekk ved utkastet til ny straffegjennomføringslov at det åpnes for nye soningsformer i frihet, og til at flere høringsinstanser er skeptiske til gjennomføring av straff utenfor fengsel. Disse medlemmer mener at overføring til hybelhus eller andre former for «overgangsfengsel» ikke bør kunne benyttes som en del av straffegjennomføringen, men kun bør kunne brukes som et tilbud om oppfølging etter endt soning. I så fall kan ikke benevnelsen «overgangsfengsel» benyttes.

Disse medlemmer vil etter dette stemme imot § 10 første ledd bokstav c.

7.1.2 Gjennomføring av straff i fengsel

Sammendrag

Fengselsloven kap. II og fengselsreglementet har bestemmelser om innsettelse i fengsel. Domfelte kan anbringes i åpen anstalt når de er egnet for anbringelse under friere forhold og dette antas å fremme tilpasningen til samfunnet og særlige grunner ikke taler mot det. Hovedregelen er ellers at fengselsstraff gjennomføres i lukket fengsel og at straffetidens lengde er avgjørende for valg av type fengsel. Fengselsstyret kan gjøre unntak fra disse bestemmelser. Utgangspunktet er at domfelte blir innkalt til soning av straffen i det fengselsdistrikt vedkommende hører inn under. I 1999 ble totalt 11 165 personer innsatt i fengsel.

Fengselslovutvalget foreslo at dagens ordning med inndeling i lokalfengsler og sentralfengsler ble opphevet. Det ble også foreslått at straffen så langt mulig skal fullbyrdes i domfeltes hjemdistrikt. Kun sikkerhetsmessige hensyn kunne begrunne innsettelse i sikkerhetsavdeling. Utvalget foreslo innført som hovedregel at straffen skulle påbegynnes i åpen anstalt og at det måtte begrunnes særskilt dersom fullbyrdel-

sen skulle skje i mer restriktive former. Hvis domfelte var ilagt straff i to år eller mer, eller det forelå særlig rømningsrisiko, skulle straffen likevel påbegynnes i ordinær lukket anstalt. Utvalget foreslo videre at det i særlige tilfelle ble gitt adgang til å påbegynne straffen i hybelhus.

Justisdepartementet foreslo i St.meld. nr. 27 (1997-1998) at det innenfor hver kriminalomsorgsregion skulle opprettes avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå og at det skulle etableres ressursavdelinger for de dårligst fungerende innsatte. Det ble videre foreslått en utvidet adgang til direkte innsettelse i åpent fengsel for domfelte med dommer på inntil to år. Departementet foreslo ikke begrensninger ut fra bestemte lovbruddskategorier. Et flertall i Stortinget støttet utvidelse av adgangen til direkte innsettelse i åpent fengsel, og departementet fulgte opp forslagene i høringsbrevet.

Det ble videre foreslått en unntaksvis adgang for domfelte med lengre straff enn to år til innsettelse i åpent fengsel. I særlige tilfelle skulle straffedømte kunne innsettes direkte i overgangsfengsel. Som følge av regionaliseringen foreslo departementet i høringsutkastet for øvrig at dagens formelle skille mellom lands-, krets- og hjelpefengsler ble opphevet og at lengden på straffen nå bortfalt som kriterium for hvilket fengsel domfelte skal settes inn i. Departementet foreslo videreført dagens hovedregel om at domfelte skal innsettes i lukket fengsel med mindre annet er uttrykkelig bestemt med hjemmel i loven.

Etter at rettskraftig dom foreligger er det i dag politiet som innkaller domfelte til gjennomføring av straffen. Det ble reist spørsmål ved om effektivitets-hensyn bør føre til at kriminalomsorgen overtar politiets innkallingsoppgaver.

Det er særlig forslaget om utvidet adgang til direkte innsettelse i åpen anstalt og innsettelse i avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå som har foranlediget uttalelser fra høringsinstansene, og synspunktene er delte.

Departementet bemerker at totalt sett synes forslaget om utvidet adgang til direkte innsettelse i åpent fengsel å ha fått stor støtte blant høringsinstansene. Det pekes på at innsettelse i lukket fengsel opprettholdes som hovedregel. Departementet opprettholder forslaget i proposisjonen, jf. § 11. Da adgangen til innsettelse i åpent fengsel nå er foreslått utvidet, anser departementet at det ikke lenger er behov for en adgang til direkte innsettelse i overgangsfengsel. De nærmere kriterier for innsettelse i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå nedfelles i forskrift.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at det ikke lenger er hensiktsmessig å dele fengslene opp i hjelpe-, krets- og landsfengsler. Siden hver region nå skal ha alle de ulike differensierte soningsforholdene, blir det nivået på

sikkerheten som karakteriserer fengslet eller avdelingen. Komiteen mener at det vil være heldig at domfelte så langt det er praktisk mulig og formålstjenlig, får sone så nær hjemstedet som mulig. Dette må likevel ikke gå på bekostning av at flest mulig domfelte må bli innsatt til soning raskest mulig etter domsavsigelse.

Komiteen viser til at en hardere kriminalitetsutvikling gjør at det kan være behov for flere plasser med særlig høyt sikkerhetsnivå, og mener det er bra at det tas sikte på at slike avdelinger etableres i alle regionene. Noen innsatte har også av ulike grunner et særlig behov for tettere oppfølging og hjelp. I en ordinær avdeling kan det være vanskelig å få tid og mulighet til å følge dem opp på en måte som ivaretar sikkerheten for omgivelsene og de innsattes behov. Det er derfor bra at det etableres særskilte ressursavdelinger i hver region. Disse må også innrettes slik at det blir mulig å ta hånd om domfelte som er dømt til forvaring etter systemet med særreaksjoner. Komiteen viser til at ressursavdelingene vil ha flere ansatte og et bredere faglig innslag enn ordinære avdelinger. Komiteen vil understreke at det er viktig at hensynet til sikkerheten er overordnet også i disse avdelingene. Komiteen ser fram til etableringen og utviklingen av de nye avdelingene, og ber om at Stortinget blir orientert om arbeidet med det i statsbudsjettet for 2002.

Når det gjelder innkalling til soning, bemerker komiteen at dette bør skje på den måten som er mest effektiv. Det er viktig at det går kortest mulig tid fra dom til soning, og at plassene blir utnyttet på en best mulig måte. I perioder hvor det må prioriteres, må sikkerhetshensyn og rask reaksjon overfor unge lovbrutere vektlegges. Komiteen understreker at uansett hvilken instans som har ansvaret for innkallingen, må kommunikasjonen mellom politiet og kriminalomsorgen være svært god på dette området.

Komiteen slutter seg til prinsippet om at ingen i utgangspunktet bør sone under strengere sikkerhets- og kontrollregime enn hva som er nødvendig ut fra sikkerhetsmessige grunner. Imidlertid understreker komiteen at de sikkerhetsmessige hensynene må være overordnet. Er det tvil om at en plassering for eksempel kan innebære en fare for sikkerheten, at nye kriminelle handlinger kan bli begått, at den innsatte vil rømme eller ikke vil klare å takle en mer ansvars-krevende soning, skal vedkommende plasseres under strengere regime. Videre vil komiteen peke på at det ved valg av plassering også må tas hensyn til at man ikke skal støte den alminnelige rettsfølelsen. Det kan innebære at for eksempel domfelte som har utført alvorlige voldshandlinger eller omfattende og gjentatte vinningsforbrytelser bør sone under strengere regime enn hva rent sikkerhetsmessige vurderinger tilsier.

Komiteen støtter derfor at hovedregelen skal være at domfelte settes inn i fengsel med høyt sikker-

hetsnivå, med mindre noe annet er klart hjemlet i loven.

Komiteen deler oppfatningen av at det ikke er behov for å ha mulighet til å sette straffedømte direkte inn på soning i overgangsfengsel/overgangsbolig.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, peker på at dersom det viser seg å være en forsvarlig og formålstjenlig måte å gjennomføre soning på for en innsatt, kan vedkommende overføres til slik soning.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, støtter at kriminalomsorgen skal vurdere om den straffedømte kan settes direkte inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå for de kortere dommene inntil to år. Det er viktig at man ved slike innsettelser er spesielt oppmerksom på om det under soningen blir behov for overføring til fengsel med høyere sikkerhetsnivå. Dette flertallet er videre enig i at det åpnes for at en slik direkte innsettelse helt unntaksvis skal være mulig også for straffedømte med en dom på noe mer enn to år. Det vil særlig være aktuelt for unge lovbrutere hvor en slik soningsform er avgjørende for å lykkes med en rehabilitering. Dette flertallet understreker at det ikke må dreie seg om dommer som er vesentlig lengre enn to år, og at kriteriene skal vurderes strengt. For lengre dommer er det spesielt viktig å ivareta den alminnelige rettsfølelsen, særlig der det dreier seg om lovbrudd som har vært belastende for fornærmede.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet understreker at soning skal oppfattes som straff for den kriminelle handling som er gjort. Det er viktig å sørge for rehabilitering og gjøre den straffedømte klar til å møte samfunnet på nytt, men soning må oppfattes som et onde for å ha en preventiv effekt. Disse medlemmer mener derfor at domfelte som har utført alvorlig volds- eller sedelighetskriminalitet, samt gjengangere skal sone i lukket fengsel.

Disse medlemmer mener at det ikke bør innføres en plikt til å vurdere om den straffedømte kan settes direkte inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Disse medlemmer er enig i at det ikke alltid skal være automatikk i utmåling av straff og straffeform i forhold til den kriminelle handling som er utført. Men dette er alltid et moment ved straffeutmålingen i domstolene. Disse medlemmer mener at denne vurderingen best blir ivaretatt ved den helhetlige vurderingen domstolene foretar. Disse medlemmer viser i tillegg til at det skal foretas en løpende vurdering av om den straffedømte kan overføres til mindre restriktive soningsformer under soningen. Det kan derfor etter disse medlemmers mening ikke være nødvendig med enda en vurdering av mindre restrikti-

ve soningsformer. Disse medlemmer er særlig kritisk til at de som er domfelt for et forhold som er så alvorlig at det idømmes over to års ubetinget fengsel, kan settes til soning direkte i åpent fengsel. Disse medlemmer vil etter dette stemme imot § 11 fjerde ledd.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er uenig i at domfelte med dommer inntil to år skal vurderes for direkte innsettelse i åpen anstalt. Etter disse medlemmers vurdering bør åpen soning bare brukes i forbindelse med svært korte dommer, og som utslusing, men da bare for en kort periode i avslutningen av den sonede dommen.

7.1.3 Gjennomføring av straff i institusjon og sykehus

Sammendrag

Etter fengselsloven § 12 kan domfelte overføres til hybelhus, kursted, behandlingstilstand mv., hvis det finnes hensiktsmessig på grunn av vedkommendes helbred, sinnstilstand, arbeidsevne, tilpasningsevne eller andre særlige grunner. I særlige tilfelle kan det bestemmes at fullbyrdelsen skal ta til i behandlingstilstand. I 1999 ble 309 personer besluttet overført til behandlingstilstand mv. etter fengselsloven § 12.

Etter fengselsloven § 32 kan en innsatt overføres til sykehus hvis vedkommende ikke kan få en hensiktsmessig behandling i fengslet. Tiden i sykehus regnes med i straffetiden med mindre innsatte selv har voldt eller foregitt sykdommen for å avbryte fengselsoppholdet.

Fengselslovutvalget foreslo videreført adgangen til å fullbyrde straff i behandlingstilstand.

Departementet foreslo i høringsutkastet i stor grad en videreføring av gjeldende rett. I dag kan opphold i institusjon som hovedregel iverksettes for den «gjensstående del av straffetiden». Dette kriteriet endres slik at domfelte eventuelt kan tilbakeføres til fengsel etter endt behandling. Når det gjelder innleggelse i sykehus ble gjeldende rett i hovedsak foreslått videreført.

De fleste høringsinstansene er positive til den foreslåtte endring i § 12. Enkelte mener imidlertid at tilbakeføring til fengsel etter endt institusjonsopphold kan være uheldig.

Departementet opprettholder forslaget, jf. lovutkastet §§ 12 og 13.

Komiteens merknader

Komiteen ser at straffedømte kan ha ulike problemer som krever en behandling som ikke er mulig å gi innenfor fengselsvesenet, og støtter derfor forslaget som i hovedsak er en videreføring av dagens system. Komiteen er enig i endringen om at en straffedømt skal kunne gjennomføre soning i behandlingstilstand selv om oppholdet ikke gjelder hele resten av soningstiden. Det er fleksibilitet og individuelle hensyn

som er viktig. Dersom en langtids straffedømt vil ha utbytte av slik behandling tidligere i soningsforløpet, bør det gis. Mulige skadevirkninger for rehabiliteringen ved tilbakeføring til soning kan bøtes på ved å bruke ulike soningsalternativer.

Komiteen vil også understreke at syke mennesker som trenger behandling som ikke kan gis i fengselsvesenet, skal overføres til helsevesenet for behandling. For øvrig støtter komiteen at det er en åpning i loven for at tiden i helsevesenet kan legges til soningstiden dersom den straffedømte selv har skyld i oppholdet, og noe annet vil framstå som urimelig.

7.2 Overføringer mellom gjennomføringsformer

7.2.1 Overføring til mer restriktiv eller samme gjennomføringsform

Sammendrag

Fengselsloven har ingen særskilt bestemmelse om overføringer mellom fengsler. Etter fengselsreglementet kan imidlertid en innsatt overføres til annen anstalt når hensynet til innsatte eller andre grunner gjør det formålstjenlig.

Fengselslovutvalget mente at bestemmelsene om overføringer var for vage og overlot for stor grad av skjønnsmyndighet til fengselsmyndighetene. Utvalget foreslo ulike kriterier for overføringer basert på hvilken type anstalt det skulle overføres til.

Også departementet foreslo i høringsutkastet bestemte kriterier som må være oppfylt for at overføringer kan besluttes, men mente Fengselslovutvalgets forslag til kriterier ble for snevre. Det ble foreslått at overføring kan besluttes når det er nødvendig for å opprettholde ro, orden og sikkerhet, når det er begått eller vil bli begått en straffbar handling, når det er fare for rømning eller når innsatte har en særlig negativ innflytelse på miljøet i fengslet. Videre ble det foreslått kriterier som dekker kriminalomsorgens eget behov for å bruke overføringer som styringsmiddel (bygningmessige, bemanningmessige eller plassmessige forhold). Innsattes eget ønske kan også begrunne overføring. For innsatte i høyrisikoavdelinger kan overføringer besluttes selv om kriteriene ikke er oppfylt.

Få høringsinstanser har gitt kritiske merknader til bestemmelsen om overføring mellom gjennomføringsformer.

Departementet opprettholder forslaget i lovutkastet, jf. § 14.

Komiteens merknader

Komiteen viser til at hvor, og under hva slags regime den straffedømte gjennomfører soningen, ofte har stor betydning for den innsatte, og kan ha mye å si for mulighetene for rehabilitering. Det er derfor bra at kriteriene for overføring lovfestet. Komiteen mener at de foreslåtte kriteriene synes hensiktsmessige.

Det skal foreligge en saklig grunn for å overføre en innsatt. Særlig er det viktig dersom det dreier seg om overføring til et strengere sikkerhetsnivå eller den innsatte selv motsetter seg overføring. Samtidig er det viktig at kriminalomsorgen har full styringsmyndighet, og kan velge plassering etter det som framstår som riktig for å fremme en positiv utvikling både hos den enkelte innsatte og i hele miljøet i fengslet. Komiteen ser at en flytting på grunn av praktiske årsaker også kan være nødvendig, men peker på at det bør føres en forsiktig praksis med tvangsoverføringer med en slik begrunnelse. Videre vil komiteen peke på at for å ivareta innsattes engasjement i egen situasjon, bør også innsattes egne ønsker legges vekt på i en vurdering av om overflytting skal finne sted.

Siden høyrisikoavdelingene skal ivareta helt spesielle hensyn, er komiteen enig i at innsatte her må kunne flyttes på selv om ingen av kriteriene er oppfylt.

7.2.2 Overføring til mindre restriktive gjennomføringsformer

Sammendrag

Etter fengselsloven kan domfelte som synes egnet for anbringelse under friere forhold, settes i åpen anstalt når dette antas å kunne fremme deres tilpasning i samfunnet, og særlige grunner ikke taler imot det. Iht. fengselsreglementet kan innsatte overføres til åpent fengsel med mindre særlige grunner taler mot det. Straffedømte med dommer over tre år skal som regel ikke overføres til åpent fengsel før en betydelig del, dvs. $\frac{1}{3}$ av straffen er gjennomført. Innsatte med gjenværende soningstid på fire måneder skal vurderes overført til åpent fengsel.

Fengselslovutvalget anså at kriteriene for overføring til åpent fengsel var for restriktive. Utvalget foreslo en egen bestemmelse om utslusing av fanger, og en plikt til å overføre fanger til mindre restriktive fullbyrdelsesformer for å oppnå en utvikling frem mot full frihet.

Utgangspunktet bør etter departementets oppfatning være at alle som gjennomfører straff i lukket fengsel bør kunne kvalifisere for overføring til åpent fengsel. Departementet foreslo i høringsutkastet at det ikke ble inntatt begrensninger i lovteksten basert på bestemte lovbruddskategorier fordi enhver overføring til en mer åpen gjennomføringsform skal være vurdert som sikkerhetsmessig forsvarlig og skal ikke stride mot den alminnelige rettsoppfatning.

Innsatte skulle etter forslaget kunne overføres fra lukket til åpent fengsel når en «forholdsmessig del» av straffen er gjennomført, med mindre formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller det er fare for rømming. Når grunnlaget for innsettelse i høyrisikoavdelinger eller i ressursavdelinger bortfaller, skulle disse innsatte overføres til ordinære lukkede fengsler. Departementet foreslo videre at innsatte som viser en særlig positiv utvikling bør gis mu-

lighet for en tidligere overføring til åpent fengsel når kriteriene ellers er oppfylt. Fengslet fikk for øvrig en plikt til å vurdere overføring fra lukket til åpent fengsel når det gjenstår ett år frem til løslatelse på prøve.

Ved overføring til overgangsfengsel må de samme kriterier som gjelder for overføring til åpent fengsel være oppfylt. I tillegg må overføring være hensiktsmessig for å fremme en fortsatt positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet. Overføring kan også skje direkte fra lukket fengsel.

Høringsinstansene har noe ulike syn på forslagene. Flere høringsinstanser gir uttrykk for faren for forskjellsbehandling ved bruk av det skjønnsmessige begrepet «særlig positiv utvikling» som vilkår for progresjon og utslusing til åpent fengsel og overgangsfengsel.

Departementet er tilfreds med at flertallet av høringsinstansene synes å ha sluttet seg til hovedlinjene i bestemmelsen i lovutkastet § 15. Et viktig prinsipp som fremgår av bestemmelsen er at ingen bør gjennomføre straffen under strengere fengselsregimer enn det som er nødvendig ut fra sikkerhetsmessige grunner. Departementet har imidlertid revurdert særordningen som ble foreslått i høringsutkastet for innsatte som har hatt en «særlig positiv utvikling», og foreslår at denne tas bort. Departementet ser det uheldige i at man i lovteksten positivt særbehandler en gruppe innsatte.

Når det gjelder innsatte i avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå, har departementet tilføyet en ny setning i lovutkastet hvor det fastsettes at disse innsatte skal vurderes for overføring til lukket fengsel med senest seks måneders mellomrom.

Komiteens merknader

Komiteen støtter at situasjonen og utviklingen til innsatte som sitter på høyrisikoavdelinger må vurderes i forhold til overføring til mindre restriktiv soning minst hver sjettede måned.

Når det ellers gjelder overføring til mindre restriktiv soning, viser komiteen til at det er et godt virkemiddel for å gjennomføre en mer ansvarskrevende soning for den innsatte, og for bedre å kunne forberede domfelte på et liv utenfor fengslet. Komiteen understreker imidlertid igjen at hensynet til sikkerhet og den alminnelige rettsfølelsen må være overordnet. Særlig der lovbrøtteren har gjort en alvorlig handling som har vært av stor belastning for fornærmede, bør man være mer restriktiv med overføring til friere soning selv om det er sikkerhetsmessig forsvarlig.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, slutter seg til at en slik overføring skal vurderes når det er ett år igjen til en innsatt eventuelt kan løslates på prøve, og ellers at slik overføring kan skje dersom vedkommende har sonet en del av straffen og vilkårene for øvrig er oppfylt.

Flertallet støtter at det skal foretas skjønnsvurderinger hvor individuelle hensyn i saken må tas.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener at det ikke er behov for en regel om at overføring skal vurderes når det er ett år igjen til en innsatt eventuelt kan løslates på prøve. Slik overføring kan ellers skje dersom vedkommende har sonet en del av straffen og vilkårene for øvrig er oppfylt. Disse medlemmer vil derfor stemme mot § 15 annet ledd tredje punktum.

Komiteens medlemmer fra Høyre mener at det ikke skal være automatikk i overføring til overgangsfengsel, og at det må foreligge kvalifiserte forbedringer fra den innsattes side for å få slik overføring.

Disse medlemmer fremmer forslag om endring i § 15 tredje ledd i tråd med dette.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er imot at straffedømte skal kunne sone i såkalte «overgangsfengsler». Denne soningsformen er etter disse medlemmers vurdering en for mild soningsform. Disse medlemmer minner om at en av hensiktene med straffereaksjoner er at den innsatte skal føle at straffen er ubehagelig, slik at han mister lyst til å begå nye straffbare handlinger som kan føre til en ny periode i fengsel. Disse medlemmer vil derfor advare mot å gjøre soningen så behagelig at den avskrekkende virkningen forsvinner. Disse medlemmer vil stemme imot § 15 tredje ledd.

7.2.3 Gjennomføring utenfor fengsel med særlige vilkår

Sammendrag

Fengselslovutvalget foreslo blant annet at «strafffullbyrdelse utenfor anstalt» ble innført som et eget og nytt fullbyrdelsesalternativ.

Departementet fulgte i St.meld. nr. 27 (1997-1998) opp dette, og foreslo at det ble vurdert etablert en progresjonsrettet soning hvor domfelte går mot en stadig mer normalisert tilværelse. Stortinget støttet dette i Innst. S. nr. 6 (1998-1999) og traff deretter følgende vedtak:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag for Stortinget om fullbyrding utenfor anstalt, herunder forslag til lovfesting av når slik fullbyrding kan påbegynnes.»

Departementet foreslo i høringsutkastet adgang til å gjennomføre fengselsstraff utenfor fengsel med særlige vilkår når halvdelen av straffetiden er gjennomført for innsatte som har hatt en «særlig positiv utvikling». Det ble satt nærmere bestemte vilkår for gjennomføring utenfor fengsel. Det kunne også fastsettes forbud mot bruk av rusmidler.

Noen høringsinstanser går imot forslaget, bl.a. fordi man mener det kan stride mot folks alminnelige rettsoppfatning ved at offentligheten kan oppfatte dette som løslatelse. Andre støtter forslaget.

Departementet ønsker, til tross for kritiske uttalelser å opprettholde forslaget, og understreker at det alltid blir foretatt grundige sikkerhetsmessige vurderinger i forkant. Departementet har i lovteksten tilføyet et vilkår om at overføringen i tillegg til å være hensiktsmessig også må være «nødvendig» for å fremme en fortsatt særlig positiv utvikling, jf. § 16. Ordningen vil således begrenses til de tilfelle hvor kriminalomsorgen selv ikke kan tilby rehabiliteringstiltak fra fengslet, og domfelte må ha et individuelt behov for det aktuelle tiltaket.

Noen høringsinstanser har påpekt at bruk av kriteriet «særlig positiv utvikling» kan medføre forskjellsbehandling, men denne forskjellsbehandlingen mener departementet kan forsvares fordi den er begrunnet i individuelle behov. Terskelen for brudd på vilkår og tilbakeføring til fengsel skal være svært lav i disse tilfellene.

Departementet har merket seg riksadvokatens forslag om at man heller bør prøveløslate domfelte som har vist en særlig positiv utvikling med enkel og rask adgang til gjeninnsettelse ved brudd frem til $\frac{2}{3}$ -tid. Til dette bemerker departementet bl.a. at gjennomføring utenfor fengsel etter departementets forslag vil være mer krevende overfor domfelte, og mer effektiv ved gjeninnsettelse.

Lovteksten gir noen ytre rammer for hvor inngripende vilkår som kan fastsettes. Faste vilkår er etter forslaget fast bopel, sysselsetting ved arbeid, opplæring eller andre tiltak og fremmøteplikt i upåvirket tilstand for kriminalomsorgen eller andre etter anvisning.

Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det helt unntaksvis kan oppstå situasjoner der domfelte har behov for tiltak eller tilbud for å komme tilbake til en tilværelse uten kriminalitet, som ikke kan gis innenfor noen av fengselsformene. Det kan for eksempel dreie seg om enkelte innsatte med omsorgsansvar for barn der kontakten er spesielt viktig, eller enkelte innsatte som kan ha en kombinasjon av program og oppfølging fra andre etater.

Flertallet mener at dersom det i slike tilfeller er helt ubetenkelig i forhold til sikkerhet, og det ikke i det konkrete tilfellet vil stride mot den alminnelige rettsfølelsen, kan domfelte gjennomføre soning utenfor fengsel. Flertallet vil understreke at det ikke dreier seg om en løslatelse, men en fortsatt soning under kontroll. Det vil derfor innebære en innstramming i forhold til dagens regler om prøveløslatelse. Den domfelte har plikt til å bo i fastsatt bopel, han har en

aktivitetsplikt, skal ikke bruke noen form for rusmidler og ellers oppfylle de spesielle vilkår som kriminalomsorgen måtte fastsette. Terskelen for tilbakeføring til fengsel skal være lav, og må fortløpende vurderes. Ved brudd på vilkår og forutsetninger, eller ved fare for at slikt kan skje, må tilbakeføring i utgangspunktet skje. Dersom soningen utenfor fengsel ikke viser seg å ha forventet positiv virkning, skal den domfelte også tilbakeføres til fengsel. Flertallet har endret § 16 slik at det gis et klart forbud mot bruk av rusmidler under slik soning.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at bl.a. Riksadvokaten og Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund går imot § 16 i forslag til ny lov om gjennomføring av straff utenfor fengsel, blant annet fordi dette forslaget til ny lovparagraf strider mot folks alminnelige rettsoppfatning og i praksis betyr mindre bruk av fengsel. Forbundet mener at fengselsstraffen er hjørnesteinen i straffesystemet og ønsker å opprettholde den preventive effekten av fengselsstraff.

Disse medlemmer viser videre til at når en domstol har funnet et forhold så alvorlig at det idømmes ubetinget fengsel, er det betenkelig at kriminalomsorgen skal kunne «overprøve» dette ved å iverksette soning av fengselsstraff utenfor fengsel allerede etter halv soningstid. Disse medlemmer deler synspunktene til Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund, og vil stemme imot § 16.

Som følge av dette vil disse medlemmer også stemme imot § 10 første ledd bokstav d, § 14 fjerde ledd og §40 tredje ledd.

7.3 Fellesskap, sysselsetting, program, fritid mv.

7.3.1 Sammendrag

Fellesskap med andre innsatte

Fengselsloven § 16 fastsetter at innsatte skal være i enerom om natten med mindre plassforhold eller andre særlige grunner er til hinder for det. Etter nærmere regler kan innsatte være i fellesskap om dagen under nødvendig tilsyn. Innsatte kan undergis behandling i enerom hvor fellesskapsbehandling ikke kan anvendes eller ikke finnes formålstjenlig. Fengselsstyret må samtykke til enerom utover ett år.

I fengselsreglementet er det hjemmel for å gjøre unntak fra fellesskapet ved bruk av tvangsmidler eller ved iverksettelse av eneromsrefselse. Videre kan fellesskapet innskrenkes eller utelukkes i akutte situasjoner hvor det anses nødvendig for å hindre eller minske fare for skadelige handlinger på person eller eiendom og ut fra sikkerhetsmessige hensyn.

Fengselslovutvalget ga klart uttrykk for at det må bygges på fellesskapsprinsippet under straffullbyrdelse i anstalt.

Departementet foreslo i høringsutkastet lovfestet adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program, andre tiltak og i fritiden med mindre dette er umulig på grunn av praktiske forhold. Dette er en videreføring av gjeldende praksis. Departementet foreslo adgang til helt eller delvis å kunne gjøre unntak fra fellesskapsprinsippet i sikkerhetsavdelinger eller ressursavdelinger.

Noen høringsinstanser har kritiske bemerkninger til bestemmelsen som regulerer adgangen til å fravike fellesskapsprinsippet.

Departementet oppfatter høringsuttalelsene slik at det spesielt er bestemmelsen som regulerer adgangen til å frata fellesskapet i høyrisiko- og ressursavdelinger, som påkaller bekymring i forhold til EMK art. 3. Det er derfor tatt inn den begrensning i lovteksten at utelukkelsen ikke skal fremstå som et «uforholdsmessig inngrep», jf. § 17.

Arbeid, opplæring, program og andre tiltak

Fengselsloven fastsetter at innsatte har arbeidsplikt og at fengslene så langt mulig skal legge forholdene til rette for at det kan tilbys arbeid. Videre skal innsatte få opplæring og undervisning når det finnes formålstjenlig. Opplæring på dagtid vil erstatte plikten til å arbeide. Fengselsundervisningen er i dag organisert under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og søkes lagt opp i tråd med de retningslinjer som ligger til grunn for det ordinære skoleverket.

Fengselslovutvalget foreslo at arbeidsplikten skulle opprettholdes. Utvalget foreslo også at fangene skal ha rett til arbeid og at gjeldende unntak for de med kortvarig soning ble opphevet. Undervisning skal likestilles med arbeidsplikt, og fanger som ikke er i skolepliktig alder skal selv velge om de ønsker å følge undervisning eller arbeid.

Departementet foreslo i høringsutkastet at dagens arbeidsplikt videreføres. Deltagelse i opplæring, program og andre tiltak ble foreslått likestilt med plikten til å arbeide. Det ble ikke foreslått lovfestet en rett til arbeid fordi praktiske forhold kan gjøre det umulig å oppfylle en slik rettighet.

Under høringen bemerkes bl.a. at begrepet arbeidsplikt bør erstattes med et mer moderne og hensiktsmessig begrep.

Departementet bemerker at i overskriften til lovutkastet § 18 er det tydeliggjort at de forskjellige tiltakene (arbeid, opplæring, program eller andre tiltak) er likestilt. Arbeidsplikt er i § 3 erstattet med «aktivitetsplikt».

Dagpenger

Fengselsloven fastsetter at innsatte skal ha godtgjørelse for det arbeid de utfører. Loven gir ingen tilsvarende rett til godtgjøring når innsatte deltar i opplæring, program eller andre tiltak. I praksis gis imidlertid en godtgjøringssats på kr 44 pr. dag for innsatte som deltar i arbeid, opplæring og program.

Fengselslovutvalget viste til at det gjennom årene var reist sterk kritikk mot den lave godtgjørelse fangene får. Utvalget mente at dagjeldende satser måtte oppjusteres, og foreslo en forsøksordning med markedslønn i enkelte fengsler.

Departementet foreslo i høringsbrevet en bestemmelse om at domfelte som gjennomfører straff i fengsel eller institusjon kan tilstås godtgjøring.

Enkelte høringsinstanser gir uttrykk for at den godtgjørelse innsatte får er uforholdsmessig lav.

Departementet har erstattet begrepet «godtgjørelse» med «dagpenger» i lovteksten, jf. § 19. Departementet støtter ikke forslaget om markedslønn.

Frigang

Etter fengselsloven kan innsatte få tillatelse til å arbeide hos arbeidsgiver utenfor anstalten i særlige tilfelle og hvor det ikke er grunn til å frykte for misbruk. Iht. fengselsreglementet er frigang til egen arbeidsvirksomhet ikke tillatt. Det kan gis frigang til undervisning hvis passende undervisningstilbud ikke kan gis i fengslet. Innsatte må ha sonet i minst fire måneder før frigang kan gis, og minst en tredjedel av straffetiden må være utholdt. I 1999 ble 457 innsatte innvilget frigang.

Fengselslovutvalget foreslo at hybelhus og frigangshjem ble et likestilt fullbyrdelsesalternativ. Utvalget foreslo at det ikke ble gitt adgang til frigang fra lukket fengsel, men at fangene i stedet burde overføres til et mindre restriktivt fullbyrdelsesalternativ. Utvalget foreslo videre at det i helt eksepsjonelle tilfelle ble gitt adgang til frigang til egen virksomhet.

Departementet foreslo i høringsutkastet at gjeldende bestemmelser om frigang ble videreført med den utvidelse at det i tillegg til arbeid og opplæring også skal kunne gis frigang til deltagelse i program eller andre tiltak utenfor fengsel.

Enkelte høringsinstanser uttaler at bestemmelsen er skjønnsmessig utformet uten føringer, mens andre er positive til forslaget.

Departementet opprettholder forslaget, jf. § 20. De nærmere kriterier for frigang skal fortsatt reguleres i forskrift.

Fritid, religion, lufting, samarbeidsorganer, rapportasje fra fengsel og helsetjeneste

Fritidsaktiviteter

Fengselsloven §§19 og 22 har bestemmelser som omhandler beskjefteigelse i innsattes fritid. Loven suppleres av fengselsreglementet.

Fengselslovutvalget foreslo en lovbestemmelse om at forholdene skulle legges til rette for at fangene ble gitt mulighet for fysisk aktivitet.

Departementet foreslår en lovbestemt plikt for fengslene til å legge forholdene til rette for deltagelse i fritidsaktiviteter, herunder fysisk og kulturell aktivitet, jf. § 21.

Religionsutøvelse

Fengselsloven har i § 20 bestemmelse om at det skal virke en prest ved hver anstalt. Fengselsreglementet har utfyllende regler om den geistlige tjeneste.

Departementet foreslår i § 23 en bestemmelse om at innsatte skal gis mulighet til utøvelse av religion og livssyn. Det vises ellers til at hensynet til sikkerhetsmessige forhold, med innsatte og de daglige rutiner i fengslene i praksis kan begrense utøvelsen.

Det er noe ulike kommentarer til forslaget blant høringsinstansene.

Departementet vil på bakgrunn av ansvarsoverføringen til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ikke ta inn en egen bestemmelse om at fengslene skal knytte til seg prester eller religiøse veiledere.

Lufting

Fengselsloven § 22 fastsetter at innsatte hver dag så vidt mulig skal få oppholde seg minst en time i friluft, og det gis anvisning på lengre opphold i friluft på søn- og helgedager når dette er mulig. Fengselsreglementet har en bestemmelse om at innsatte ellers kan tilbringe en del av sin tid utendørs når det er praktisk mulig.

Fengselslovutvalget anså at en bestemmelse om lufting var overflødig.

Departementet foreslår i § 22 at innsatte skal få oppholde seg i friluft hver dag så langt det er mulig.

Samarbeidsorganer

Fengselsloven har ikke bestemmelser om samarbeidsordninger mellom tilsatte og innsatte. Det fremgår imidlertid av fengselsreglementet at det bør gjennomføres ordninger for samarbeid om praktiske spørsmål hvor forholdene ligger til rette for det.

Fengselslovutvalget foreslo lovfestet etablering av formelle ordninger i fengsler når et flertall av fangene krever det. Forslaget ble begrenset til å gjelde spørsmål som angår fangenes daglige liv i anstalten.

Departementet foreslår lovfestet at det bør legges til rette for etablering av samarbeidsorganer med representanter for innsatte og tilsatte som skal behandle spørsmål som angår det daglige liv i fengslet, jf. § 25. Departementet oppfatter høringsinstansene slik at det generelt gis tilslutning til forslaget.

Reportasje og intervju fra fengsel

Fengselsloven har ikke bestemmelser om adgang til reportasje fra fengsel eller om intervju av innsatte. Etter fengselsreglementet kan direktøren tillate reportasje hvor allmenne interesser taler for det, og kan forbeholde seg rett til å godkjenne manuskript mv. før offentliggjøring. Direktøren skal gi uttrykkelig tillatelse til samtale med innsatte (intervju). Det kan ikke tas fotografier av innsatte eller tilsatte på en slik måte at de kan kjennes igjen.

Fengselslovutvalget foreslo en lovfestet adgang til å tillate reportasje fra fengselsvesenet.

Departementet foreslo i høringsutkastet lovfestet en rett for innsatte til å la seg intervju og fotografere, og at intervju ikke kan finne sted før innsatte har samtykket til det. Dagens ordning hvor direktøren skal gi uttrykkelig tillatelse til intervju ble foreslått opphevet. Politiet skal gi forhåndssamtykke til intervju av varetektsinnsatte som er ilagt restriksjoner. Når det gjelder adgang til reportasje, foreslo departementet at det kunne gis tillatelse til dette og at det kan knyttes vilkår til tillatelsen.

Det er ulike syn på å gi innsatte en uttrykkelig rett til å la seg intervju og fotografere i anstalten.

Etter departementets oppfatning kan ikke kriminalomsorgen uten å krenke prinsippet om ytringsfrihet i Grunnloven § 100 utøve sensur ved at det gis en rett til å nekte eller forhåndsgodkjenne manuskripter eller annet materiale før offentliggjøring. Departementet har imidlertid endret lovforslaget for på en bedre måte å ivareta kriminalomsorgens behov for å hemmeligholde opplysninger som vedrører sikkerhetsmessige forhold, jf. § 24. Departementet har også tatt ut av lovteksten at innsatte må gi samtykke til intervju, fordi media selv er ansvarlig for at ordinære presseetiske regler følges. Tid og sted for et ønsket intervju kan kriminalomsorgen bestemme. Det foreslås lovfestet en adgang til å pålegge den som skal gjennomføre reportasjen eller intervjuet taushetsplikt om opplysninger som vedrører sikkerhetsmessige forhold.

Helsetjeneste

Fengselsloven § 21 fastslår at innsatte skal gis nødvendig legetilsyn, og at de plikter å la seg undersøke og behandle av lege etter nærmere regler. Fengselsreglementet har flere bestemmelser som omhandler helsevern mv. Fengselshelsetjenesten er nå innpasset i kommunenes og fylkeskommunenes øvrige helsetjeneste.

Da helsetilbudet til innsatte ikke er kriminalomsorgens ansvar, har departementet ikke foreslått egne bestemmelser om rett og plikt til behandling i høringsutkastet.

7.3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at adgangen til fellesskap i dag i praksis blir sett på som tilnærmet en rettighet som må begrunnes særskilt hvis det skal gjøres unntak. Komiteen støtter at dette skal videreføres gjennom lovfesting. Deltakelse i fellesskap kan gjøre det lettere å komme tilbake til en normal tilværelse uten kriminalitet. Komiteen vil understreke at det er viktig at det føres tilsyn og kontroll med de innsattes fellesskap, enten det er under organiserte aktiviteter som arbeid og opplæring, eller mer uorganiserte fritidsaktiviteter.

Komiteen ser at for innsatte på de spesielle avdelingene med særlig høyt sikkerhetsnivå og på ressursavdelingene, kan det være praktiske og sikkerhetsmessige hindringer i veien for å gjennomføre et fellesskap. Komiteen understreker at utgangspunktet også her skal være at de innsatte har adgang til et fellesskap, men at dette kan begrenses helt eller delvis dersom det er nødvendig. Ved en begrensning må det legges ressurser i å finne tiltak som kompensere for dette, slik at skadevirkningene blir minst mulig. Det må også foretas fortløpende vurderinger i forhold til om deltakelse i et fellesskap er blitt mulig eller forsvart.

Når det gjelder en plikt til å delta i aktiviteter i fengslet, vil komiteen understreke at dette er det viktigste virkemiddelet vi har for å påvirke og hjelpe innsatte til en tilværelse uten kriminalitet. Det er viktig at innsatte hver dag har plikt til å stå opp og gjøre en forpliktende innsats. Ingen skal kunne velge å passivisere seg eller «melde seg ut» fra virkeligheten. En innsatt som er over skolepliktig alder må selv kunne få velge om vedkommende vil delta i arbeid, opplæring, programmer eller andre målrettede tiltak. Det er viktig at det i størst mulig grad lages individuelle opplegg som best ivaretar innsattes mulighet til å klare en tilværelse uten kriminalitet etter endt soning. Komiteen vil peke på at mange innsatte har mangelfull utdanning, og at det er viktig å stimulere til at opplæring fullføres både innenfor fengslet og etter endt soning. Komiteen vil i den sammenhengen spesielt vise til undersøkelser som viser at mange innsatte har ulike lese- og skrivevansker, og at det er viktig at slike problemer blir avdekket og at innsatte får tilbud om relevant opplæring i forhold til behov.

Komiteen viser til at hensikten med den innsatten innsatte gjør gjennom arbeid i fengslet først og fremst er hjelp til selvhjelp. Selv om arbeidet skaper verdier, mener komiteen derfor at det ikke ville være rimelig å innføre noen form for markedslønn for den innsatsen. Dagpengene skal fungere som lomme penger til dekning av personlige utgifter under oppholdet. Komiteen slutter seg til at satsene bør reguleres i forskrift, og at de kan være differensierte slik at de stimulerer til aktivitet fra innsatte.

Komiteen viser til at frigang kan gjøre overgangen til et liv i frihet lettere, og minske faren for tilbakefall til ny kriminalitet. Komiteen slutter seg til forslaget om at frigang kan gis for at innsatte kan delta i arbeid, opplæring, program og eventuelt andre tiltak som ikke kan gis i fengslet. Imidlertid understreker komiteen at dette bare kan skje når det er fullt ut sikkerhetsmessig forsvarlig, og når ikke den alminnelige rettsfølelsen taler imot det. Det må også være klart hensiktsmessig for en positiv utvikling for den innsatte. Komiteen mener at frigang ikke skal gis innsatte som soner på avdelinger med høyere sikkerhetsnivå. Det må i tilfelle bare skje dersom vedkommende burde ha vært til soning på et lavere sikkerhetsnivå.

Komiteen peker på at retten til helsetjenester er den samme uavhengig av om man er innsatt eller ei, og at denne retten er regulert i andre lover.

Komiteen slutter seg til at det vil være bedre i tråd med prinsipper om ytringsfrihet at en innsatt skal ha rett til å la seg intervju. Det kan også være med på å sikre pressens mulighet til å fungere som et kontrollorgan i samfunnet. Komiteen vil understreke at hvordan intervjuet skal foregå i fengslet må det være opp til kriminalomsorgen å bestemme. Det gjelder både tid og sted for intervjuet, og også andre forhold rundt det.

Komiteen vil imidlertid peke på at en ubeskåret adgang til å gi intervjuer i enkelte tilfeller vil kunne gi seg svært uheldige utslag, noe som også er påpekt av flere høringsinstanser. En slik adgang kan bl.a. komme i konflikt med tungtveiende personvern hensyn - både i forhold til fornærmede, dennes pårørende og i forhold til den innsatte selv siden vedkommende er i en svært utsatt posisjon. Slike intervjuer vil også i enkelte tilfeller kunne stride mot den alminnelige rettsfølelse, ikke minst gjelder det for varetektsinnsatte som gis mulighet til omfattende «forhåndsprosedyre» gjennom media.

Komiteen ser dette som et problem, og er i tvil om pressens egne retningslinjer og selvjustis på en god nok måte sikrer personverninteressene i denne sammenheng. Komiteen ser det som naturlig om rettstilstanden i andre, sammenlignbare land undersøkes, og ber om at det gis en tilbakemelding til Stortinget om dette, og en vurdering av norsk lovgivning i denne sammenheng.

Komiteens flertall, alle unntatt Fremskrittspartiet, støtter at innsattes mulighet til fritidsaktiviteter lovfestes, siden det er viktig for rehabiliteringen. Flertallet viser i den forbindelse til at det er svært forskjellige muligheter og tilbud fra anstalt til anstalt. Det er viktig at det spilles på ressurser innad i fengslet og i nærmiljøet. Flertallet vil også peke på at det er viktig at kontrollen og oversikten er god under ut-

øvelsen av fritidsaktiviteter, ikke minst når det gjelder fysisk aktivitet.

Flertallet viser til at behovet for å utøve sin religion eller sitt livssyn kan være spesielt stort når man soner, og støtter en lovfesting av retten til å få mulighet til slik utøvelse. Det innebærer også at det legges til rette for tilgang til prest eller annen livssynsveileder.

Flertallet støtter en ordning med samarbeidsorganer mellom innsatte og tilsatte hvor saker som angår det daglige livet i fengslet kan tas opp. Det kan ansvarliggjøre innsatte for egen og andres situasjon, og en tillitsvalgtordning kan stimulere til et positivt engasjement.

Flertallet har merket seg at det å få daglig opphold i friluft regnes som en selvfølge, og at det også følger av internasjonale regler. Det er likevel viktig at dette er en lovfestet rett. Flertallet vil understreke at dersom denne retten skal fravikes, skal det kun skje i helt akutte og ekstraordinære situasjoner. Flertallet vil også peke på at luftegårder er svært ulikt utformet. For at formålet med lufting skal ivaretas skikkelig, er det viktig at den innsatte får en reell følelse av å være ute i friluft.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti viser til at en samlet komité har uttalt seg om fengselsprestenes stilling, både i budsjettinnstillingen for 1998-1999 og for 1999-2000. I Budsjettinnst. nr. 4 (1998-1999) uttalte komiteen at den var tilfreds med at det var lagt opp til en styrking av fengselspresttjenesten, og at det var viktig at departementet hadde dialog med fengselsprestenes fagforening før en evt. overfører ansvaret for fengselspresttjenesten fra Justisdepartementet til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

I Budsjettinnst. S. nr. 4 (1999-2000) uttalte komiteen at den forutsatte at overføringen av ansvaret for fengselspresttjenesten fra Justisdepartementet til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ikke skulle svekke fengselsprestenes stilling og samarbeidsmulighet innenfor kriminalomsorgen, og at funksjonen deres også utvikles i overensstemmelse med innholdet i St.meld. nr. 27 (1997-1998).

Disse medlemmer viser til at fengselsprestenes stilling svekkes dersom det ikke lenger skal være lovfestet at fengslene har plikt til å knytte til seg prester eller religiøse veiledere. Disse medlemmer kan ikke se at overføringen av fengselspresttjenesten fra Justisdepartementet til Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet er til hinder for at denne tjenesten fortsatt skal være lovfestet også i den nye loven om straffegjennomføring. Disse medlemmer har vanskelig for å se hvilke andre lover som kunne hjemle fengselspresttjenesten enn den nye loven om straffegjennomføring. Etter disse medlemmers syn står fengselspresttjenesten i en annen stilling enn tje-

nester fra helsesektoren eller undervisningssektoren, da retten til tjenester på disse områdene er lovfestet i andre lover. Disse medlemmer vil understreke at innsatte også har behov for å ivareta den åndelige siden av tilværelsen.

Disse medlemmer fremmer forslag om følgende tillegg som nytt annet punktum i § 23:

«Ved enhver anstalt skal det virke en prest.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er enig i at fritidsaktiviteter for fangene er viktig, at fangene bør få lufting, at det kan være fornuftig med samarbeidsorganer mellom fangene og de tilsatte, og at forholdene bør legges til rette for at fanger kan utøve sin religion. Disse medlemmer er imidlertid ikke enig i at disse velferdsgodene skal lovfestes.

Disse medlemmer stemmer derfor imot §§ 21, 22, 23 og 25.

7.4 Kontroll av personer og gjenstander

7.4.1 Sammendrag

Private eiendeler

Etter fengselsloven § 29 kan innsatte ikke skaffe seg eller motta annet enn det som er bestemt i loven eller fastsatt ved nærmere regler. Andre gjenstander kan inndras (til fordel for statskassen). Fengselsreglementet har utfyllende bestemmelser om registrering, avlevering, oppbevaring og inndragning av eiendeler. Innsatte får som hovedregel ikke bruke private midler til eget behov. I lukkede fengsler er tillatt kontantsum i dag ca. kr 450 til enhver tid.

Fengselslovutvalget foreslo at departementet skulle gi nærmere regler om hvilke gjenstander fanger skulle tillates å ta inn i anstalten og at gjenstandene kunne undersøkes. Utvalget foreslo adgang til å beslaglegge gjenstander som er ervervet uten tillatelse, mens et flertall i utvalget foreslo at adgangen til inndragning ble opphevet.

Departementet foreslo i høringsbrevet en bestemmelse om at det ut fra hensynet til ro, orden og sikkerhet kan gis regler om hvilke gjenstander som er tillatt å ha i fengsel og at gjenstandene kan undersøkes nærmere. Etter forslaget kan gjenstanden (eller pengene) midlertidig beslaglegges. Det ble videre foreslått adgang til destruering. Av preventive grunner ble adgangen til inndragning videreført.

Riksadvokaten uttalte at det burde overveies om ikke den innsatte bør gis anledning til rettslig prøving av inndragningsbeslutningen.

Departementet har omformulert bestemmelsen slik at begrepet «beslag» nå er erstattet med en adgang til å holde pengene eller gjenstandene tilbake, jf. § 26. Tilbakeholdsretten er av midlertidig karakter. Etter en fornyet vurdering foreslår departementet at inndragningsadgangen blir opphevet.

Undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler

Fengselsloven regulerer ikke særskilt adgangen til daglige rutineundersøkelser for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengslene, men det er gitt bestemmelser om låsing av dører, orden og opprydding og tilsyn og telling av innsatte i fengselsreglementet. Rom skal etterses med jevne mellomrom uten at innsatte er til stede. I tillegg foretas også visitasjon av fengselsvesenets visitasjonspatroljer ved bruk av narkotikahunder og annet teknisk utstyr. Innsatte kan kroppsvisiteres før og etter midlertidig fravær. Visitasjon skal også foretas hvis det er spesiell grunn til mistanke om at en innsatt er i besittelse av ting som han ikke har lov til å ha og ellers med regelmessige mellomrom.

Fengselslovutvalget foreslo lovfestet adgang til å kroppsvisitere fanger, både som rutinekontroll, stikkprøvekontroll og ved konkret mistanke.

Departementet foreslo i høringsutkastet at det kan foretas nærmere undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler ved bruk av teknisk utstyr eller hund. Det ble lagt til grunn at gjeldende bestemmelser og praksis skal videreføres når det gjelder adgang til kroppsvisitasjon mv., men med den endring at det ble foreslått adgang til å bruke narkotikahund i personsøk.

Det er få merknader til forslaget fra høringsinstansene.

Departementet har endret lovutkastet slik at lovteksten nå gir en bedre spesifisering av hva undersøkelsen kan bestå i, jf. § 28. Videre er formålet med undersøkelsen angitt. I tillegg til bruk av teknisk utstyr eller hund, er adgangen til visitasjon og kroppsvisitasjon nå positivt nevnt som likestilte alternativer i lovteksten. Oppregningen er ikke uttømmende.

Undersøkelse av personer og gjenstander

Fengselsloven har ikke bestemmelser om hvilke undersøkelser som kan iverksettes overfor utenforstående personer eller gjenstander som skal inn i fengselsområdet. De aller fleste lukkede fengsler har i dag installert metalldetektorer, men fengselsvesenet har ikke tilgang til røntgenutstyr.

Gjeldende regelverk gir ikke hjemmel til visitasjon av andre enn innsatte. Det er heller ikke hjemmel til å bruke narkotikahund i søk mot person.

Offentlig forsvarer har rett til ukontrollert skriftlig og muntlig samkvem med en fengslet. I praksis har det vært omdiskutert hvorvidt forsvarer for eksempel kan pålegges å passere metalldetektor. Også for utøvelsen av konsulære funksjoner gjelder retten til fri kommunikasjon. Ved brevveksling, besøk og telefon kan kontroll overfor advokater bare finne sted hvor særlige grunner taler for det, og slik kommunikasjon med diplomatiske/konsulære representanter kontrolleres ikke. Før besøkstillatelse gis, foretas det i dag vandelsundersøkelse av den besøkende.

Fengselslovutvalget foreslo at adgangen til bruk av metalldetektor eller annet utstyr ble gitt særskilt hjemmel. Et flertall i utvalget mente at enhver som passerer inn eller ut av et lukket fengsel, regelmessig bør passere detektoren. Et mindretall mente at tilsatte ved fengslet måtte fritas for slik kontroll. Utvalget foreslo en adgang til å kroppsvitere besøkende, men ikke ansatte, i tilfelle hvor detektoren ga positivt utslag. Tilsatte skulle eventuelt nektes adgang til fengslet ved positivt utslag.

Departementet foreslo i høringsutkastet at alle personer og gjenstander som er på fengselsområdet kan undersøkes ved bruk av teknisk utstyr eller hund. Undersøkelsen kan skje uten at det på forhånd er mistanke om ulovligheter og vil i praksis normalt gjennomføres i lukkede fengsler. I tilfelle hvor undersøkelsen gir positivt utslag, foreslo departementet at personen kan avvises. Avvisning av advokater/diplomater kunne bare skje hvis vedkommende nektet å medvirke til undersøkelsen. Ved positivt utslag i slike tilfeller skulle eventuelt besøk kunne kontrolleres, og den ulovlige gjenstand fjernes.

Departementet revurderte i høringsutkastet et forslag i Tiltaksplanen mot narkotika i fengslene om (frivillig) visitasjon av besøkende, og konkluderte med at bruk av teknisk utstyr eller hund var tilstrekkelig.

Departementet foreslo for øvrig lovfestet at alle kan avkreves gyldig legitimasjon før de slipper inn i fengsel, at det kan foretas vandelsundersøkelse før besøkstillatelse gis, og at det ved bruk av telefon kunne foretas forhåndsundersøkelse for å sikre rett identitet på samtaleparten. Departementet foreslo også lov hjemmel til å kunne fotografere innsatte.

Noen høringsinstanser er kritiske til at det ikke er foreslått hjemmel til visitasjon av besøkende, andre til at det innføres mulighet for undersøkelse av ansatte. Den Norske Advokatforening mener utkastets forslag til kontroll av forsvarerens representanter et inngrep i forsvarerens frie adgang til sin klient. Det er ellers delte meninger til å innføre en så omfattende kontrollvirksomhet som foreslått.

Departementet fremsetter etter en ny vurdering likevel forslag til en visitasjonshjemmel for alle som ankommer fengslet ut fra preventive hensyn, jf. §27. De besøkende må samtykke til visitasjon som bare kan kreves når det foreligger en grunn til mistanke. Det gis videre adgang til å kunne holde personer tilbake med fysisk makt inntil politiet ankommer. Forslaget om bruk av narkotikahund i søk mot person, opprettholdes.

Etter høringsrunden foreslås at undersøkelser overfor forsvarere og diplomatiske representanter bare kan iverksettes ved avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå. Ved positivt utslag, må disse gruppene for ikke å krenke lov- og konvensjonsbestemmelser likevel gis adgang til å besøke den innsatte, og kontroll ved overhøring av samtale kan ikke iverkset-

tes. I forslaget har departementet imidlertid gått inn for at kontrolltiltakene påsyn og/eller bruk av glassvegg må kunne besluttes ved positive utslag.

Undersøkelser for å avdekke misbruk av rusmidler

Med hjemmel i fengselsloven §30 a kan det kreves avgitt urinprøve, utåndingsprøve eller andre undersøkelser som kan skje uten nevneverdig ubehag dersom det er grunn til mistanke om bruk av et rus- eller bedøvelsesmiddel. Urinprøver kan også tas som stikkprøve eller som alminnelig rutinekontroll av innsatte dersom særlige forhold i anstalten taler for det. Det skal i disse tilfelle så vidt mulig innhentes forhåndssamtykke fra Fengselsstyret.

Fengselslovutvalget foreslo at urinprøver skal kunne kreves avgitt selv om det ikke foreligger konkret mistanke om at fangen har brukt narkotika.

Departementet foreslo i høringsutkastet at adgangen til å avkreve urinprøver mv. ble utvidet slik at det ikke lenger må foreligge konkret mistanke for å kunne pålegge dette, jf. tidligere forslag i tiltaksplanen mot narkotika. Adgangen til å foreta «andre undersøkelser» for å påvise misbruk ble noe utvidet. Departementet er tilfreds med at det store flertallet av høringsinstansene synes å støtte forslaget som følges opp i proposisjonen, jf. § 29.

Departementet følger videre opp forslaget i Tiltaksplanen mot narkotika i fengslene om at det også gis adgang til å kunne avsløre bruk av ulovlige dopingpreparater.

Departementet foreslår også å innføre adgang til å avkreve blodprøve for å avdekke bruk av rusmidler, bedøvelsesmidler og lignende i tråd med reglene om urinprøve.

Etter § 30 a i fengselsloven kan innsatte settes i enerom under tilsyn inntil det kan fastslås om det er stoff i kroppen. Det kreves «særlig grunn til mistanke» for å kunne beslutte dette tiltaket, og det forutsettes at innsatte først har nektet å medvirke til kroppslig undersøkelse.

Et flertall i Fengselslovutvalget foreslo at denne adgangen ble opphevet under henvisning til at straffeprosessloven § 157 i de fleste tilfeller kan anvendes hvor det oppstår behov for undersøkelsen. Mindretallet fant det mest hensiktsmessig at hjemmelen ble opprettholdt i fengselsloven. I tiltaksplanen for å bekjempe narkotika foreslo departementet at tiltak som nevnt kunne iverksettes uten krav til forutgående mistanke, og justiskomiteen sluttet seg i Budsjett-innst. S. nr. 4 (1998-1999) til at denne adgangen ble utvidet.

Departementet foreslo i høringsbrevet den mel-lomløsning at det må foreligge «grunn til å tro» at et rus- eller bedøvelsesmiddel er skjult i kroppen for at tiltaket kan iverksettes. Departementet foreslo videre at lege først skulle avgi uttalelse, og at innsatte skal ha jevnlig tilsyn av helsepersonell.

Det er ulike kommentarer fra høringsinstansene. Etter høringen har departementet endret formuleringen som angir sannsynlighetsovervekt ved presiseringen «sannsynlig», jf. § 29 annet ledd.

Etter fengselsloven § 30 a kan det også besluttes at kroppslig undersøkelse eller annet tiltak skal iverksettes når det er særlig grunn til mistanke om at en innsatt skjuler et rus- eller bedøvelsesmiddel i kroppen. Lege skal avgi uttalelse før tiltaket iverksettes. Samtykke fra Fengselsstyret skal innhentes når det er praktisk mulig.

Et flertall i Fengselslovutvalget foreslo at adgangen til å beslutte kroppslig undersøkelse av fanger ble opphevet. Flertallet viste til at retten med hjemmel i straffeprosessloven § 157 kan beslutte kroppslig undersøkelse. Mindretallet fant det mest hensiktsmessig at hjemmelen for slike undersøkelser ble opprettholdt i fengselsloven.

Departementet foreslo i høringsutkastet ikke endringer i de materielle kriterier for å beslutte kroppslig undersøkelse, men det innføres klageadgang for innsatte til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Departementet finner det hensiktsmessig at straffegjenomføringsloven har en egen hjemmel for å kunne beslutte kroppslig undersøkelse, jf. § 29 tredje ledd.

7.4.2 Komiteens merknader

Komiteen understreker at det er svært viktig at det ikke blir begått kriminalitet i fengslene, at slikt ikke planlegges, og ellers at ro, orden og sikkerhet blir opprettholdt. Det er derfor viktig at fengslene har kontrollsystemer som fungerer godt. Komiteen er enig i at det spesielt må rettes oppmerksomhet mot å forhindre at det misbrukes narkotika i fengslene.

Komiteen slutter seg til at kriminalomsorgen kan gi regler om hvilke gjenstander innsatte har lov å ha i fengslet, og mener at det bør utarbeides slike regler. Gjenstander som ellers i samfunnet er lovlige, kan lett være uheldige med hensyn til ro, sikkerhet og orden i et fengsel, og en innsatt bør derfor ikke ha noen rett til å bringe slike med seg inn. Komiteen kan heller ikke se at en innsatt, særlig i lukkede fengsler, har bruk for større kontantsummer, og støtter derfor at begrensningene også gjelder penger. Komiteen har merket seg at i tillegg til den foreslåtte regelen om beslag, finnes det regler om inndragning og beslag i straffeprosessloven som kan benyttes av kriminalomsorgen når det er behov for det. Komiteen støtter at disse reglene anvendes, slik at rettssikkerheten til innsatte i denne sammenhengen dermed blir skikkelig ivaretatt.

Komiteen slutter seg videre til at kriminalomsorgen kan undersøke innsatte, deres rom og eiendeler både ved konkret mistanke og ved rutine- og stikkprøvekontroller. Formålet må imidlertid være klart: Det skal være nødvendig for å forebygge uorden eller straffbare handlinger. Komiteen slutter seg til at

personsøk også må kunne skje ved bruk av narkotika-hunder. Komiteen kan ikke se at det skal være noen grunn til at man ikke skal kunne bli undersøkt av slik hund som innsatt, særlig ikke med tanke på at det gjøres andre steder i samfunnet overfor andre borgere. Komiteen har merket seg at de ulike måtene å undersøke på ikke er oppregnet uttømmende, og er likestilte. Komiteen vil likevel understreke at de tiltakene som oppleves som minst inngripende for den innsatte må brukes først, der det ansees tilstrekkelig for å få undersøkt på en tilfredsstillende måte.

Komiteen viser videre til at det er svært viktig for en god rehabilitering at innsatte får besøk, og at ulike yrkesgrupper gir tilbud til innsatte i fengslene. Det fører imidlertid til at antall mennesker som passerer ut og inn av fengslene er stort. Komiteen slutter seg til at det nå lovfestes en større adgang til kontroll av hele denne trafikken. Det er viktig at åpenheten ikke går på bekostning av sikkerhet eller øker mulighet til innsmugling av for eksempel narkotika og våpen. Komiteen er enig i at samtlige som passerer inn og ut av et fengsel kan undersøkes ved bruk av teknisk utstyr eller hund. Komiteen understreker at i forhold til barn må man være spesielt oppmerksom på at undersøkelse både med hund og ellers må foretas på en skånsom og forsiktig måte, slik at barnet ikke kan bli skremt. Komiteen ser at det kan være behov for en ytre visitasjon dersom det er noe grunnlag for mistanke, og at det også kan ha en preventiv virkning. Komiteen mener dessuten at det bør være anledning til å foreta visitasjon av besøkende, også i form av stikkprøvekontroll, og fremmer forslag til endring av § 27 annet ledd i tråd med det. Komiteen støtter at den som vil inn i fengslet må gi samtykke til slik visitasjon, men understreker at dersom slikt samtykke ikke gis, skal vedkommende heller ikke få adgang.

Komiteen har merket seg at forsvarere og diplomater står i en særstilling i henhold til lov- og konvensjonsbestemmelser. Komiteen mener at det så langt det er hjemmel for det, må også disse personene kontrolleres. Det er også viktig at det tas i bruk glassvegg eller annet påsyn ved besøket dersom undersøkelser avdekker noe uregelmessig.

Når det gjelder bekjempelse av narkotika i fengslene, viser komiteen til sine merknader i Budsjettinnst. S. nr. 4 (1998-1999) hvor tiltaksplanen mot narkotika var omtalt. Komiteen støtter de foreslåtte utvidelsene i adgangen til å kontrollere. Adgangen til å ta prøver av innsatte, som ikke er av inngripende karakter, som for eksempel urin-, blod- og utåndingsprøver, må derfor kunne tas også som rutine- og stikkprøvekontroll. Komiteen slutter seg til at for de mer inngripende undersøkelsene, må det foreligge en sannsynlighet for at domfelte skjuler narkotika, og for kroppslige undersøkelser må det være overveiende sannsynlig.

Siden det er en stadig utvikling i stoffer man kan ruse seg på, støtter komiteen at reglene må gjelde også for andre typer rusmidler, som ulike dopingpreparater og piller.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet viser til at lege skal avgi uttalelse før det treffes tiltak i form av kroppslig undersøkelse når det er særlig grunn til mistanke om at en innsatt skjuler et rus- eller bedøvelsesmiddel i kroppen. Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund mener at det bør være tilstrekkelig at vedkommende fange gis tilsyn av helsepersonell, og foreslår at kravet om legeuttalelse skal fjernes, idet en viser til at domfelte skal ha tilsyn av helsepersonell under benyttelsen av spesialtoalett, og at kroppslig undersøkelse bare kan utføres av helsepersonell. Disse medlemmer støtter disse forslagene, og vil etter dette stemme imot § 29 annet ledd annet punktum og tredje ledd annet punktum.

7.5 Kontakt med omverdenen

7.5.1 Sammendrag

Innledning

Opprettholdelse av kontakt med familie og annet nettverk er av stor betydning for rehabilitering. Gjeldende regler gir derfor adgang til en begrenset kontakt med omverdenen.

Postsending, besøk og telefon

Fængselsloven § 24 gir innsatte adgang til brevveksling. Brevveksling kan nektes hvis det er særlig grunn til å tro at kontakten kan ha uheldig virkning. Brev til og fra den innsatte skal i alminnelighet leses av anstalten før de utleveres eller sendes. Hvis bestyreren finner at et brev ikke skal sendes, skal brevet beholdes og den innsatte underrettes om det. Innsatte har rett til ukontrollert brevveksling med forsvarer, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, anstaltens tilsynsråd (ved formannen), og Europarådets og FNs menneskerettsorganer.

Etter dagens regler skal innsatte få motta besøk av sine nærmeste og andre personer som det har betydning for dem å ha forbindelse med. Besøk kan nektes når det er særlig grunn til å tro at besøket kan ha uheldig virkning. Besøk skal i alminnelighet foregå i overvær av tjenestemann ved anstalten. Besøk av barn i alderen 3-14 år bør bare tillates når det kan gjennomføres på en skånsom måte for barnet. Innsatte har rett til ukontrollert besøk fra forsvarer i sak for Europarådet og FNs menneskerettighetsorganer, og kontroll ellers bør bare skje når særlige grunner taler for det.

I lukkede anstalter kan innsatte gis anledning til å føre en *telefonsamtale* av inntil 20 minutter i uken når

lokale forhold ikke er til hinder for det og det ikke er grunn til å tro at tillatelsen misbrukes. I praksis gis det dispensasjon fra varigheten dersom det finnes ubetenkelig. Telefonsamtaler i lukkede anstalter og avdelinger skal som hovedregel avlyttes. Det kan gis pålegg om at samtalen skal føres på et språk tjenestemannen behersker. I åpne anstalter skal telefonsamtaler kun avlyttes hvis det anses påkrevd av sikkerhetsmessige hensyn eller for å forebygge straffbart forhold. Telefonsamtaler med forsvarer kan ikke kontrolleres.

Fængselslovutvalget foreslo at fanger skulle få en lovhjemlet rett til å sende og motta brev og til å motta besøk. Flertallet i utvalget foreslo også at fanger i utgangspunktet fikk en rett til å telefonere, men så at det var behov for adgang til å nekte bruk av telefon i lukkede anstalter. Utvalget foreslo lovfestet konkrete kriterier for når nektelse og bruk av kontrolltiltak kunne iverksettes.

Departementet foreslo i høringsutkastet bestemmelser om postsending, besøk og telefonsamtaler som i stor grad videreførte gjeldende rett og praksis. Kriteriene for nektelse og iverksettelse av kontrolltiltak ble mer presist angitt i lovteksten, og de materielle kriterier i bestemmelsene om postsending, besøk og telefonsamtaler så langt mulig utformet likt.

I avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå foreslo departementet at kontroll alltid skal iverksettes. Etter forslaget skal kontroll i ordinære lukkede fengsler i alminnelighet skje, mens kontroll kan unnlates når det antas å være sikkerhetsmessig forsvarlig i åpne fengsler og overgangsfengsler.

Høringsinstansene har ulike kommentarer knyttet til kontrollreglene.

Det er gjort noen endringer i bestemmelsene om postsending, besøk og telefonsamtaler etter at høringsutkastet ble utsendt, jf. §§ 30-32. Hovedregelen i lukkede fengsler er fortsatt at kontroll skal finne sted, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Kontroll i åpne fengsler og overgangsfengsler skal iverksettes når det fremstår som nødvendig av sikkerhetsmessige grunner. Dette innebærer at disse fengslene ikke lenger vil ha adgang til generelle stikkprøvekontroller, og at kontroll nå må begrunnes. Departementet har videre tilføyet en adgang til å kunne pålegge korrespondanse ført på et språk tilsatte behersker i sikkerhetsavdelingene. Besøksbestemmelsen er endret slik at fengslene får en uttrykkelig plikt til å legge forholdene til rette for at besøk av barn kan gjennomføres på en skånsom måte.

Til Datatilsynets anførsel om at avlytting av samtaler ikke bør skje overfor blant andre lege, psykolog og prest, bemerker departementet at slike samtaler i praksis normalt ikke avlyttes, men at det er naturlig at en eventuell utvidelse av personkretsen må vurderes nærmere i forskrift. Samtalepartnerne skal underrettes om at en telefonsamtale vil bli avlyttet.

Båndopptak av telefonsamtaler

Det er i dag ikke lovhjemmel til å ta telefonsamtalen opp på bånd.

Departementet foreslo i høringsutkastet en begrenset adgang til å ta telefonsamtaler opp på bånd til tilfeller hvor det var særlig grunn til å tro at innsatte planlegger å rømme. Enkelte høringsinstanser er kritiske til en skjult adgang til båndopptak av telefonsamtaler.

Departementet har på bakgrunn av tilbakemeldinger fra høringsinstansene endret ordlyden i utkastet § 32 femte ledd. Den viktigste endringen er at innsatte skal underrettes på forhånd om at opptak vil finne sted. Kriteriet for når båndopptak skal kunne besluttes er redusert til når det er «sannsynlig» at den innsatte planlegger å rømme. Begrunnelsen for bestemmelsen er først og fremst å skjerpe kontrollen. Dette innebærer ikke at man vil avskjære adgangen til å benytte båndopptak som et alternativt kontrollmiddel i forhold til fremmedspråklige utlendinger, hvis det er hensiktsmessig.

Permisjoner, fremstilling og straffavbrudd

Etter fengselsloven § 34 kan innsatte tilstås en kortere tids *permisjon* når særlige og vektige grunner taler for det og det ikke er grunn til å anta at permisjonen vil bli misbrukt. Innsatte som utholder lengre tids frihetsberøvelse kan også tilstås slik permisjon når det anses særlig formålstjenlig for behandlingen. I fengselsreglementet skilles det mellom ordinære permisjoner, velferdspermisjoner og korttidspermisjoner. Vilårene for å få de ulike typer permisjoner er forskjellige. Et grunnleggende fellesvilkår er at det ikke skal være grunn til å tro at det kan begås straffbart forhold eller brudd på permisjonsvilkår. Permisjon gis først etter at $\frac{1}{3}$ av straffen er sonet, og først etter 4 år hvis man er idømt mer enn 12 års fengsel. I 1999 ble det totalt innvilget 1 3629 permisjoner. I 142 tilfeller uteble innsatte etter endt permisjonstid.

Fengselsreglementet gir adgang til *fremstilling* av innsatte når særlige grunner tilsier det. Fremstilling skal skje med minimum to tjenestemenn, når innsatte ikke har hatt ordinær permisjon, når han er idømt sikring eller utholder straff for narkotika, volds- eller sedelighetsforbrytelser. I 1999 ble det innvilget 9 360 fremstillinger fra lukket fengsel og 16 603 fremstillinger fra åpent fengsel. I 39 tilfeller rømte innsatte fra fremstillingen.

Straffavbrudd gis i tilfelle hvor innsattes helsetilstand er så alvorlig at fortsatt opphold i fengsel er utilrådelig. Straffavbrudd er en midlertidig avbrytelse av straffen, og må tas igjen etter avbruddstidens utløp.

Fengselslovutvalget foreslo at fangen, på visse vilkår, burde ha rett til ordinær utgang. Kriteriene for å nekte permisjon skulle fremgå av loven, og det burde kreves en kvalifisert grad av sannsynlighet for uregelmessigheter for at permisjon kunne avslås. Utval-

get fremholdt at det ikke bør fastsettes alkoholforbud for en fange som ikke har noe alkoholproblem. Fengselslovutvalget foreslo også en bestemmelse om at frihetsberøvelsen kunne avbrytes når dette kunne avhjelpe helsemessige problemer, eller når det for øvrig forelå særlig tungtveiende grunner som ikke kunne imøtekommes ved overføring til et mindre restriktivt fullbyrdelsesalternativ.

Departementet foreslo i høringsutkastet permisjonsbestemmelser som i all hovedsak viderefører gjeldende rett. Lovteksten var imidlertid mer utfyllende og presis enn i dagens fengselslov. Også når det gjaldt adgangen til å få fremstilling og straffavbrudd, foreslo departementet i all hovedsak en videreføring av gjeldende regler, men departementets forslag innebærer at det ikke lenger bør stilles krav til et bestemt formål for at fremstilling kan gis.

Forslaget innebar dessuten at forbud mot bruk av alkohol bare kunne fastsettes når det etter en individuell vurdering ble ansett nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring. Departementet foreslo også hjemmel til å kunne varsle fornærmede i straffesaken om tidspunktet for permisjon eller straffavbrudd i tilfeller hvor det var av stor betydning for vedkommende å få vite om dette.

Flere høringsinstanser er opptatt av tidspunktet for innvilgelse av første ordinære permisjon. Svært mange høringsinstanser er opptatt av at departementet ikke har tatt inn forbud mot å bruke alkohol som et generelt vilkår ved alle permisjoner, og meningene er delte. Flere høringsinstanser kommenterer også om det bør være en adgang til å varsle innsattes familie om permisjonen, og ikke bare fornærmede.

Når det gjelder adgangen til å få ordinær permisjon anser departementet det ikke som hensiktsmessig å lovfeste uttrykkelige tidsangivelser i lovteksten. Sikkerhetsmessige forhold og individuelle vurderinger skal være avgjørende for om permisjon skal gis.

Slik utkastet § 36 annet ledd nå er formulert, er utgangspunktet at det skal settes alkoholforbud ved permisjoner, og at dette bare kan utelates når det fremstår som sikkerhetsmessig ubetenkelig.

Reglene er ellers endret slik at fornærmede på forhånd ikke bare kan men skal varsles om permisjonstidspunktet, når det er av stor betydning for fornærmede å få vite dette.

7.5.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at kontakt med verden utenfor fengselet er viktig for innsatte av hensyn til en vellykket rehabilitering. Det å ha kontakt med familie og øvrig nettverk kan være avgjørende for å få en god start etter endt soning. Det er viktig at innsatte har mulighet til å opprettholde og opprette kontakt med andre miljøer enn det kriminelle. Komiteen understreker likevel at sikkerhetsmessige hensyn må være overord-

net, at slik kontakt ikke er en rettighet, og også må tåle begrensninger ut fra praktiske hensyn.

Når det gjelder besøk av barn, viser komiteen til at det er svært ulikt i hvilken grad fengslene har lagt til rette for at slikt besøk skal bli så skånsomt som mulig for barnet. Det gjelder både praktiske ting som hvor i anstalten besøksrommet ligger, om det er tilrettelagt for barn der og hvor bevisst holdning de tilsatte har til at de har med barn å gjøre. Komiteen ser derfor positivt på at det nå i loven pålegges en plikt til å legge til rette for besøk av barn, og forutsetter at departementet på en tilfredsstillende måte følger opp at denne plikten blir overholdt skikkelig ved samtlige fengsler.

Komiteen støtter også at det blir lovhjemlet adgang til å ta opp telefonsamtaler på lydbånd når det blir underrettet om at det vil skje. Komiteen viser til at det først og fremst er en ordning for å ivareta sikkerhetsmessige hensyn, og ikke noe en innsatt kan kreve at blir gjort på grunn av språkproblemer.

Det er positivt at kriminalomsorgen nå pålegges en plikt til å varsle fornærmede om tidspunkt for permisjon dersom det antas å ha betydning for vedkommende. Komiteen vil peke på at i vurderingen av om slikt varsel skal gis, er det bedre å varsle en gang for mye enn en gang for lite. Komiteen mener at begrepet «fornærmede» også bør omfatte fornærmedes etterlatte, og har endret § 7 om taushetsplikt, § 36 om permisjoner og § 42 om løslatelse i tråd med dette.

Komiteen mener at det fortsatt bør være alkoholforbud under permisjoner. Soningen fullbyrdes også under en permisjon, og det burde tilsi at det ikke er lov for en innsatt å bruke alkohol under permisjonen. Komiteen har merket seg at mange av de innsatte har rusrelaterte problemer. Det vil innebære at dersom alkoholforbudet skal lempes på bare i tilfeller der det er sikkerhetsmessig ubetenkelig slik det er foreslått, vil hovedregelen likevel bli alkoholforbud. Komiteen ser at et slikt forbud vil kunne være vanskelig å kontrollere, men mener likevel at prinsippet bør være helt klart, og har endret § 36 i tråd med dette.

Komiteen ser det som naturlig at det gjelder de samme kriteriene for kontroll av besøk, post og telefonsamtaler.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, slutter seg også til hovedlinjene om at det alltid skal være kontroll ved høyrisikoavdelingene, som hovedregel kontroll i lukkede fengsler og som hovedregel kontroll ved åpne fengsler bare når det ansees nødvendig. Flertallet understreker at disse hovedlinjene ikke må lempe på de individuelle vurderingene i hvert enkelt tilfelle.

Flertallet støtter at dagens praksis for innvilgelser av permisjon og straffeavbrudd videreføres, men understreker at sikkerhetsmessige hensyn alltid skal være overordnet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet konstaterer at departementet foreslår at kontroll av besøk, post og telefonsamtaler bare skal iverksettes i fengsel med lavere sikkerhetsnivå og overgangsfengsler når det fremstår som nødvendig av sikkerhetsmessige grunner, slik at disse fengslene ikke vil ha adgang til generelle stikkprøvekontroller, og at kontroll må begrunnes. Disse medlemmer ser ingen fornuftig begrunnelse for denne liberale kontrollen av besøk, post og telefonsamtaler, og fremmer forslag til endringer i §§ 30, 31 og 32 i samsvar med dette.

Disse medlemmer er ikke enig i at dagens praksis for innvilgelser av permisjoner bør videreføres. Adgangen til permisjoner fra fengsel bør i stedet skjerpes. Fanger som er dømt for seksuelle overgrep mot barn, hvor det foreligger gjentagelsesfare, bør eksempelvis ikke kunne slippe ut på permisjon uten å være underlagt en ordning med medisinsk behandling/kastrering.

7.6 Tvangsmidler og utelukkelse fra fellesskap

7.6.1 Sammendrag

Innledning

Akutte situasjoner kan gjøre det nødvendig med til dels inngripende tiltak overfor den enkelte innsatte for å forebygge skade på liv, helse og eiendom. Begrepet refselse er av departementet nå foreslått erstattet med «reaksjon på brudd».

Tvangsmidler i fengsel

Fengselsloven § 31 gir adgang til å anvende sikkerhetscelle eller annet godkjent tvangsmiddel i den utstrekning det er nødvendig for å avverge vold, iverksettelse av trusler, overvinne motstand, forebygge rømning eller for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i anstalten. Bruk av tvangsmidler kan bare finne sted når forholdene gjør det absolutt nødvendig og når andre og lempeligere midler forgjeves har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelige. Tvangsmidler skal brukes med varsomhet, slik at ingen blir påført unødvendig skade eller lidelse. I dag er følgende tvangsmidler godkjent: sikkerhetscelle, sikkerhetsseng, hånd- og transportjern, kølle, skjold og gassboks.

Fengselslovutvalget foreslo å opprettholde adgangen til bruk av slike tvangsmidler, samt fotjern ved intern transport. Utvalget foretok en oppregning av de ulike tvangsmidler og faresituasjoner. Kriteriene for bruk av tvangsmidler ble foreslått noe innsnevret, og det ble foreslått lengstefrister for bruk av sikkerhetsseng/celle.

Departementets lovforslag i høringsbrevet ga en uttømmende regulering av hvilke faresituasjoner som kan berette bruk av tvangsmidler overfor innsatte. Lovutkastet ga ellers regler for innberetning til over-

ordnet myndighet ved bruk av sikkerhetsseng og sikkerhetscelle.

Noen høringsinstanser er opptatt av bruk av sikkerhetsseng/-celle og av at det ikke er satt tidsgrenser i lovteksten for bruk av denne type tvangsmidler. Andre savner en generell hjemmel for maktanvendelse i lovutkastet.

Departementet har i motsetning til Fængselslovutvalget ikke ansett det hensiktsmessig med en uttømmende angivelse i lovteksten av hvilke tvangsmidler som kan brukes. Dette bør reguleres i forskrift. Det samme gjelder graden av tilsyn og oppfølging fra tilsatte og helsepersonell. Bruk av sikkerhetscelle og sikkerhetsseng skal fortløpende vurderes og meldes til regionalt nivå og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Departementet har ikke fulgt opp utvalgets forslag om en øvre tidsgrense ved bruk av sikkerhetscelle og sikkerhetsseng. I lovutkastet er det ellers tatt inn en begrensning om at tvangsmidler bare kan benyttes dersom forholdene gjør det strengt nødvendig, jf. § 38.

Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

Etter fængselsreglementet er det på visse vilkår adgang til innskrenking i eller utelukkning fra fellesskapet, bl.a. når bemannings- eller bygningsmessige forhold gjør det nødvendig, når innsatte selv ønsker det eller øver uheldig innflytelse på medinnsatte ved å unnlate å oppfylle arbeidsplikten, når det er nødvendig for å hindre straffbart forhold eller for å opprettholde ro og orden i fængslet. De tiltak som iverksettes skal ikke være mer omfattende enn nødvendig.

Fængselslovutvalget anså at gjeldende bestemmelser ga fængselsmyndighetene en for vid og skjønnsmessig adgang til å foreta begrensninger i fangenes fellesskap, og at dette bare burde skje som kortvarig forebyggende tiltak. I tillegg mente utvalget at vilkårene måtte fremgå av loven.

Departementet foreslo en uttømmende angivelse av når forebyggende tiltak kan iverksettes. Forslaget innebar i hovedsak en videreføring av gjeldende rett.

Høringsinstansene som uttaler seg er med få unntak opptatt av ettårsgrensen for utelukkelse fra fellesskapet og reglene for innberetning til overordnet instans, og det er ulike syn på dette.

Departementet foreslo bl.a. at lovteksten angir at utelukkelsen ikke skal vare lenger enn nødvendig, og at grunnlaget for den skal vurderes fortløpende, jf. § 37. Det er foreslått tidsangivelser for når tiltaket skal overprøves av overordnet instans og når melding til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning skal skje. Den øvre tidsgrense på ett år for hvor lenge hel utelukkelse kan vare, er en videreføring av dagens bestemmelse. Innsatte som selv ønsker det bør kunne være utelukket ut over et år, og § 37 er endret i samsvar med dette. Bestemmelsen får for øvrig ikke anvendel-

se for innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå og ressursavdelinger.

Departementet foreslo i høringsutkastet en uttrykkelig hjemmel for «kollektiv utelukkelse» av flere innsatte når det er særlig grunn til å tro at det vil bli begått alvorlige handlinger som kan true hensynet til ro, orden og sikkerhet, eller når akutte bygningsmessige og bemanningsmessige forhold gjør det nødvendig. Videre har departementet senket «bevisskravet» for når utelukkelse kan skje. Tiltaket er foreslått å kunne vare i inntil tre døgn, med adgang til ytterligere tre døgn forlengelse når særlige grunner gjør det påkrevet.

Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd

Fængselsreglementet gir adgang til utelukkelse fra fellesskap når det er særlig grunn til å mistenke en innsatt for å ha begått en handling som kan medføre refselse i form av innsetting i enerom eller tillegg i straffetiden.

Fængselslovutvalget foreslo videreført adgangen til umiddelbar utelukkelse, men slik at adgang til eneromsrefselse ble begrenset til tap av fellesskap i fritiden. Utelukkelsen skulle ikke kunne strekke seg ut over tre døgn.

Departementet foreslår adgang til umiddelbart å utelukke innsatte helt eller delvis fra fellesskapet når det er særlig grunn til å tro at det er begått handling som kan medføre en etterfølgende reaksjon i form av tap av begunstigelse, utelukkning fra fritidsfellesskapet eller tap av retten til permisjon, jf. § 39. Forslaget er i hovedsak en videreføring av gjeldende rett. Utelukkelsen kan etter forslaget ikke strekke seg utover ett døgn. Bare en høringsinstans har innvendinger til regelen.

Reaksjon på brudd

Etter fængselsloven § 26 kan det anvendes refselse overfor innsatte som gjør seg skyldig i brudd på orden og disiplin eller slett forhold for øvrig. I tillegg til refselse kan det gis advarsel, utelukkelse fra undervisning og tap av begunstigelser. Fængselsreglementet gir en uttømmende oppregning av hvilke begunstigelser som kan fratras innsatte.

Fængselslovutvalget foreslo flere endringer i systemet for reaksjoner på disiplinærbrudd. Utvalgets flertall foreslo at adgangen til å beslutte tillegg i straffetiden ble opphevet, mens mindretallet ville videreføre denne adgangen. Fængselslovutvalget foreslo videre bl.a. at adgangen til å anvende enerom som refselsesform ble opphevet. Det ble også vist til at fratakelse av arbeid og undervisning ikke var en adekvat reaksjonsform. Utvalget foreslo at det i stedet ble innført en ordning med delvis utelukkelse fra fellesskapet, bot eller tap av retten til ordinær utgang. Fængselslovutvalget ga for øvrig uttrykk for at det burde vurderes å gjøre rømning straffbart.

Departementet foreslo i høringsutkastet at adgangen til å beslutte «tillegg i straffetiden» ble opphevet da denne adgangen lenge har vært ansett som problematisk i forhold til Grunnloven § 96. Det ble også foreslått at adgangen til å beslutte innsettelse i enerom og til å utelukke innsatte fra arbeid ble opphevet. I høringsutkastet ble det lagt opp til følgende fremtidige reaksjoner på brudd: skriftlig irettesettelse, tap av begunstigelse, utelukkning fra fritidsfellesskapet og tap av adgangen til å få permisjon i inntil fire måneder. Flere reaksjoner kan ikke gis i forening, men en reaksjon kan kombineres med tap av en begunstigelse. Det ble ikke foreslått at rømning skulle gjøres straffbart.

Et flertall av de som uttaler seg om det, støtter forslaget om å oppheve «tillegg i straffetiden» og «fulldøgns enerom» som reaksjon. Det er ellers delte meninger blant høringsinstansene om den foreslåtte reaksjonsmenyen samlet sett.

Departementet fastholder de nevnte forslagene. Departementet antar at man vanskelig kan ilegge bot på grunnlag av reglementsbrudd, men går inn for at tap av dagpenger i en bestemt periode kan gis som en reaksjon på et disiplinærbrudd. Til forskjell fra i dag vil tapet omfatte dagpenger som på reaksjonstidspunktet ikke er opptjent. Denne reaksjonen bør begrenses til tilfelle hvor ikke en av de andre reaksjoner er adekvate eller hensiktsmessige.

Etter en ny vurdering foreslår departementet nå også en bestemmelse som gjør rømning eller uteblivelse straffbart. Straffen er bøter eller fengsel inntil seks måneder, og kriminalomsorgen gis kompetanse til å begjære offentlig påtale.

7.6.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at de ansatte ved norske fengsler må få anledning til å bruke de tvangsmidlene de finner nødvendig for å forhindre at det oppstår farlige situasjoner og skader på personer eller gjenstander. I de tilfellene der fanger begår lovbrudd i form av trakassering av ansatte verbalt, ved bruk av spytting, eller på andre måter, eller i form av voldsbruk eller hærverk, bør disse lovbruddene etter komiteens vurdering anmeldes til politiet og bli straffeforfulgt.

Samtidig vil komiteen understreke at graden av maktbruk og typen tvangsmiddel ikke må være strengere enn nødvendig, og støtter at dette går klart fram i loven. Andre, mildere tiltak må vurderes og eventuelt prøves først. Det er også all grunn til å differensiere bruken av tvangsmidler etter hva som skal beskyttes. Terskelen må for eksempel ligge mye høyere dersom det dreier seg om å avverge skade på ting, enn skade på person. Komiteen viser til at praksisen ved bruk av tvangsmidler er forskjellig fra fengsel til fengsel. Det har selvfølgelig sammenheng med typen innsatte, men også med holdninger på den enkelte anstalt. Komiteen ber om at man er oppmerksom på dette både under utdanningen, og i den daglige driften.

Komiteen slutter seg ellers til kriteriene for bruk av tvangsmidler og melding om dette. Når det gjelder innhenting av uttalelse fra lege ved bruk av sikkerhetsseng eller -celle, ser komiteen at det kan oppstå akutsituasjoner hvor det ikke vil være praktisk mulig umiddelbart å få en leges vurdering. Hovedregelen må likevel være at det skal gis en slik uttalelse før avgjørelsen tas, og at den må innhentes så snart det er praktisk mulig.

Komiteen slutter seg til de foreslåtte reglene om utelukkelse fra fellesskapet når det ansees nødvendig av forebyggende hensyn.

Komiteen mener at de foreslåtte reaksjonene på brudd virker hensiktsmessige. Komiteen ser at trussel om tillegg i straffetiden kan være en virkningsfull reaksjon, men har merket seg at det kan være problematisk i forhold til Grunnlovens regel om at ingen skal dømmes uten etter lov og dom. Administrasjonen kan ikke gjøres både til aktor og dommer.

Komiteen støtter videre forslaget om at rømning eller annen unndragelse av gjennomføringen av straffen gjøres straffbart. I noen tilfeller kan nok administrative reaksjoner innenfor kriminalomsorgen virke mest effektivt. For de groveste tilfellene er det rent prinsipielt og av preventive grunner viktig å ha mulighet til ordinær straffeforfølgelse og straff.

7.7 Prøveløslatelse

7.7.1 Sammendrag

Prøveløslatelse

Etter fengselsloven § 35 kan en innsatt som er dømt til fengselsstraff løslates på prøve når han har utholdt $\frac{2}{3}$ av straffen, dog minst to måneder. Fengselsstyret har i 1999 strammet inn en praksis med tilnærmet automatisk prøveløslatelse, og det skal nå foretas en individuell vurdering av hvorvidt løslatelsen totalt sett fremstår som tilrådelig. Innsatte som er idømt fengselsstraff i mer enn 18 år kan løslates på prøve etter å ha vært fengslet i minst 12 år.

Etter fengselsloven § 36 kan innsatte løslates på prøve etter halvdelen av straffetiden i tilfelle hvor det anses særlig begrunnet. Etter fast praksis vurderes utenlandske innsatte som skal utvises fra Norge for løslatelse når $\frac{7}{12}$ av straffen er gjennomført. Etter fengselsloven § 45 kan dessuten innsatte løslates kort tid før løslatelse ellers skulle skje når særlige grunner taler for det.

Fengselslovutvalget konkluderte enstemmig med at prøveløslatelsesinstituttet burde oppheves i sin helhet, og at mulighetene for en gradvis tilpasning til frihet ville bli bedre ivaretatt ved hjelp av et foreslått opplegg for «utslusing». Utvalget understreket at forslaget måtte innebære en justering i domstolens straffutmåling slik at man ikke fikk økt soningstid.

Departementet foreslo i høringsutkastet at dagens regler om adgang til prøveløslatelse ble videreført.

Kriteriene for å nekte løslatelse ble presisert i lovteksten, men ikke angitt uttømmende. For utenlandske statsborgere som skal utvises ble det foreslått at prøveløslatelsen kunne gjøres betinget av at utvisning rent faktisk ble iverksatt.

Med et par unntak har ingen av høringsinstansene kritiske merknader til at domfelte kan løslates på prøve etter at $\frac{2}{3}$ av straffen er gjennomført. Enkelte mener at hjemmelen for å løslate personer med straff på mer enn 18 år etter 12 år bør oppheves.

Departementet opprettholder forslaget, jf. § 42, men foreslår at «12-års-regelen» oppheves. Departementet har vurdert om nektelse av prøveløslatelse er å anse som en «strafferettslig sanksjon» etter EMK art. 6. Departementet har kommet til at det ikke er nødvendig med en endring av gjeldende rett ved å innføre adgang til domstolsprøving i saker hvor prøveløslatelse nektes.

Prøvetid

Når domfelte blir løslatt på prøve skal det fastsettes en prøvetid. Prøvetiden skal være minst seks måneder og høyst tre år. Når den gjenstående straffetiden er mer enn tre år kan det fastsettes en prøvetid på høyst fem år.

Fengselslovutvalget understreket det prinsipielt uheldige i at fengselsmyndighetene kan iverksette tiltak overfor domfelte som strekker seg utover endt straffetid.

Departementet foreslo i høringsutkastet at prøvetiden skal utløpe på det tidspunktet hvor fengselsstraffen ville vært gjennomført i sin helhet.

Det er delte meninger om forslaget blant høringsinstansene.

Departementet fastholder at domstolens utmåling av straffens lengde bør avspeiles i lengden på prøvetiden, og opprettholder forslaget, jf. § 42.

Vilkår ved prøveløslatelse

Det er et grunnvilkår for prøveløslatelse at domfelte ikke begår nye straffbare handlinger i prøvetiden. I tillegg kan det fastsettes mange av de samme vilkårene som ved en betinget dom. I praksis har vilkåret om tilsyn fra friomsorgen stått sentralt.

Friomsorgsutvalget foreslo i NOU 1993:32 at tilsyn som særvilkår burde avvikles så fremt det ikke framsto som et alternativ til soning fram til full tid.

Departementet foreslo i høringsbrevet at tilsynet skulle erstattes av en fremmøteplikt for kriminalomsorgen, og at kriminalomsorgen i tillegg skulle kunne pålegge den domfelte andre prøveløslatelsesvilkår som ble ansett nødvendige for å motvirke ny kriminalitet eller for kontroll. Lovforslaget ga en snevrere adgang til å fastsette vilkår enn etter dagens regler. Vilkår kunne oppheves eller endres når prøveløslattes forhold tilsier det, og perioden med møteplikt kunne

forlenges når «særlige forhold» tilsier det, for eksempel fare for ny kriminalitet.

Flere høringsinstanser er kritiske til ulike deler av forslaget, bl.a. mener flere at det bør kunne settes flere vilkår enn foreslått.

Departementet har justert ordlyden i lovutkastet slik at møteplikt skal fastsettes «dersom det fremstår som nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring», jf. § 43. Når det gjelder møtepliktens utstrekning i tid mener departementet for øvrig at tre måneders møteplikt kan være et hensiktsmessig utgangspunkt. Departementet holder fast ved forslaget om at adgangen til å sette prøveløslatelsesvilkår så langt som mulig må begrenses til vilkår kriminalomsorgen rent faktisk har mulighet til å følge opp og kontrollere. Prøveløslatte skal møte for kriminalomsorgen i upåvirket tilstand. Departementet ønsker imidlertid ikke å åpne for at det skal kunne settes et totalforbud mot bruk av lovlige rusmidler. Departementet har ellers tilføyet i lovteksten at prøveløslatte skal kunne pålegges å overholde bestemmelser om arbeid eller opplæring i perioden med møteplikt.

7.7.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at prøveløslatelse kan brukes som et virkemiddel for å få en gradvis tilpasning til samfunnet og til et liv uten kriminalitet. Dersom prøveløslatelse finner sted, skal dette være en integrert del av fullbyrdelsen av fengselsstraffen. Den kan være et riktig virkemiddel for en innsatt som har gått gjennom en progresjon i soningen med soning under stadig mindre kontroll og med mer selvstendig ansvar. Flertallet vil imidlertid understreke at prøveløslatelse skal skje etter en individuell vurdering, og at ingen har rett eller krav på løslatelse før tiden. De sikkerhetsmessige hensynene skal være overordnet, slik at prøveløslatelse ikke skal skje dersom det er tvil om den innsatte vil begå nye lovbrudd under prøveløslatelsen. Prøveløslatelse bør heller ikke finne sted dersom det strider mot den allmenne rettsfølelsen, og flertallet forutsetter at dette inngår som et hensyn i den totalvurdering som skal gjøres etter § 42 femte ledd der det fremgår at prøveløslatelse ikke skal beslutes hvis omstendighetene etter en totalvurdering gjør løslatelse utilrådelig. Flertallet er enig i at det også bør legges vekt på den innsattes adferd under soningen. Den kan si noe om vedkommende er i stand til å bli løslatt, og det kan dessuten bidra til at innsatte stimuleres til en bedre adferd.

Flertallet slutter seg til at det er prinsipielt riktig at prøvetiden utløper på det tidspunktet den idømte fengselsstraffen ville vært gjennomført i sin helhet. Det harmonerer også med synet om at prøveløslatelsen er en del av straffegjennomføringen.

Flertallet viser for øvrig til at i forbindelse med gjennomføring av fengselsstraff og samfunns-

straff er det inntatt klare hjemler for å kreve ulike prøver for å kunne kontrollere at for eksempel rusforbud overholdes. Tilsvarende hjemmel er ved en feil ikke inntatt i reglene om prøveløslatelse, og flertallet foreslår derfor i samråd med departementet inntatt en hjemmel som nevnt i § 43 ved en tilføyelse i tredje ledd.

Komiteens medlemmer fra Høyre mener at hovedregelen bør være at man skal sone tiden fullt ut. Prøveløslatelse etter $\frac{2}{3}$ tid kan brukes som påskjønnelse i spesielle tilfeller. Det er meningsløst å opprettholde et system som ikke er i samsvar med normal språklig terminologi. Komiteen har gjentatte ganger gitt uttrykk for at idømte straffer er for lave, og bør økes spesielt for volds- og sedelighetsforbrytelser samt for gjengangere. Det blir derfor en motstrid dersom man gjennom reglene om prøveløslatelse opprettholder en slik generell straffereduksjon. Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«§ 42 første ledd første punktum skal lyde:

Kriminalomsorgen kan, dersom særlige grunner taler for det, løslate domfelte på prøve når vedkommende, medregnet mulig varetektsopphold, har gjennomført to tredjedeler av straffen og minst 60 dager.»

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet mener at ordningen med prøveløslatelse bør oppheves, uten at det må føre til at det idømmes mildere straffereaksjoner. Ordningen med prøveløslatelse etter $\frac{2}{3}$ -soning virker kun til å «kaste blå i øynene» på opinionen, som vil få inntrykk av at det i Norge idømmes strengere straffer enn det reelt sett gjøres. Disse medlemmer mener at det bør være en tilsynsperiode etter at en person er løslatt fra fengselet, men denne perioden må begynne etter endt soning.

Disse medlemmer stemmer etter dette imot § 10 første ledd bokstave, § 42, med unntak av syvende ledd, samt §§ 43, 44 og 45, og fremmer forslag til endring av § 41 første punktum.

8. VARETEKT

8.1 Sammendrag

I utgangspunktet har varetektsinnsatte underlagt restriksjoner ikke adgang til å delta i fellesskap med andre innsatte. Samtykke til kontakt med andre kan bare besluttes av påtalemyndigheten, eventuelt domstolen. Varetektsinnsatte uten restriksjoner har samme adgang som domsinnsatte til å delta i alle aktiviteter i fengselet, men varetektsinnsatte har ikke en aktivitetsplikt slik domfelte har. Varetektsinnsatte har krav på å bli behandlet av sin private lege hvis vedkommende ønsker det.

Varetektsinnsatte ble ikke regulert i det utkastet til ny fengselslov som Fengselslovutvalget la frem.

I høringsutkastet foreslo departementet å regulere varetektsinnsatte mv. i et eget kapittel i den nye loven. Bestemmelsene var hovedsakelig i samsvar med gjeldende rett. Forskjellen var først og fremst at departementet foreslo å lovfeste en del prinsipper for behandling av varetektsinnsatte for å styrke gruppens rettsstilling.

Høringsinstansene er generelt meget positive til at varetektsinnsattes rettsstilling styrkes. De viktigste forhold som er berørt av høringsinstansene er prioritering (ressursmessig) av varetektsinnsatte underlagt restriksjoner, spørsmålet om ansvaret for fremstilling av varetektsinnsatte utenfor fengsel og varetektsinnsattes adgang til å benytte egen lege. Det er ulike syn på disse spørsmålene.

Departementet foreslår en egen regel i § 2 som pålegger kriminalomsorgen å sikre varetektsinnsatte tilfredsstillende forhold.

Fengselsloven av 1958 har flere bestemmelser som gir enkelte rettigheter til varetektsinnsatte som domsinnsatte ikke har. Enkelte bestemmelser ønsker departementet å videreføre fordi de er praktiske, andre tas ut.

Departementet foreslår å regulere varetektsinnsatte som er ilagt brev- og besøksforbud eller kontroll gjennom direkte henvisninger til aktuelle bestemmelser i straffeprosessloven. Varetektsinnsatte underlagt restriksjoner må prioriteres i form av ressurser og spesialtiltak for å avhjelpe negative skadevirkninger av isolasjonen, jf. § 46.

Varetektsinnsattes mulighet til å motta besøk av og la seg behandle av privat lege opprettholdes i tråd med den adgang som er vedtatt i de europeiske fengselsregler art. 98, ved at varetektsinnsatte kan anmode om å bli behandlet av sin private lege dersom det er «rimelig grunn» til det. Forslaget omfatter også tannlege. Hovedregelen må være at legen møter opp i fengslet.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen ser positivt på at det lages et eget kapittel i straffegjennomføringsloven som bidrar til å styrke varetektsinnsattes rettsstilling. Varetektsinnsatte er i en spesiell situasjon, siden de ikke er straffedømte. Komiteen er enig i at innsatte på varetekt med restriksjoner må prioriteres i et fengsel. Det er viktig at skadevirkningene av restriksjonene bøtes på så langt det er mulig. Det er særlig viktig å ha stor oppmerksomhet mot dem som er i en slik situasjon over lengre tid.

9. SAMFUNNSSTRAFF SOM NY HOVEDSTRAFF

9.1 Sammendrag

Anvendelsesområde

I St.meld. nr. 27 (1997-1998) foreslo departementet å styrke muligheten til å føre kontroll med sam-

funnstjenestedømte ved at retten skulle kunne pålegge den domfelte også å gjennomføre et tilsynsprogram. Departementet foreslår nå å gå lengre, ved å øke antallet timer som den domfelte skal gjennomføre pr. måned, og at timene skal kunne fylles med andre tiltak enn arbeid. I tillegg blir domstolen gitt anledning til å sette vilkår om at den domfelte skal overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring, behandling eller forbys samkvem med bestemte personer.

Friomsorgsutvalget kritiserte i sin innstilling NOU 1993:32 fastsettelsen av vilkår i forbindelse med betingete dommer, og mente at fastsettelsen kunne virke tilfeldig. Utvalget foreslo at tilsyn og andre særvilkår i all hovedsak burde gjelde dommer som ligger i skjæringspunktet mellom betingede og ubetingede dommer.

I høringsutkastet ble samfunnsstraff foreslått lovfestet i straffeloven § 28 a som en ny hovedstraff, bygget opp etter systemet for samfunnstjeneste. Straffen skulle være en kombinasjon av dagens samfunnstjeneste og betinget dom med tilsynsprogram, og erstatte disse reaksjonsformene. Anvendelsesområdet var som i dag straffbare handlinger som ellers ville medført fengselsstraff i inntil ett år, men i større grad enn etter dagens praksis både ubetinget og betinget fengselsstraff. Siktetes samtykke var den eneste absolutte begrensningen for idømmelse av samfunnsstraff.

Departementet foreslo at dagens regler om tilsyn ved betinget dom ble erstattet med regler om en meldeplikt. Denne meldeplikten skulle ikke innebære noen oppfølging av den domfelte utover å registrere at han eller hun melder seg som forutsatt.

Ingen av høringsinstansene har hatt innvendinger mot at samfunnsstraff blir regulert som en hovedstraff. Enkelte var skeptiske til at samfunnsstraffen skal erstatte betinget dom med tilsyn, andre mente anvendelsesområdet er uklart og Riksadvokaten hadde forslag til annen ordlyd i § 28 a.

Departementet fastholder at anvendelsesområdet for samfunnsstraffen må knyttes opp mot både betinget og ubetinget fengselsstraff, men foreslår en endring i lovteksten i § 28 a første ledd i tråd med Riksadvokatens forslag. Kriteriet for å kunne idømme samfunnsstraff blir etter dette om den aktuelle forbrytelse har en strafferamme på 6 år eller mindre. Den nedre del av anvendelsesområdet skal være saker i skjæringspunktet mellom betinget og ubetinget dom. Det er videre et krav at den siktede er bosatt i Norge.

I motsetning til forslaget i høringsutkastet har departementet åpnet for at domstolen kan sette vilkår når den dømmer til samfunnsstraff, men denne adgangen bør ikke benyttes annet enn der domstolen finner det hensiktsmessig å reagere med omgjøring til ubetinget fengselsstraff hvis den domfelte gjentatt bryter vilkårene.

Samfunnsstraffens omfang og intensitet

Ved samfunnstjeneste beslutter domstolen i dag omfanget og intensiteten av straffen innenfor en ramme på 360 timer og ett års gjennomføringstid. 20 timer samfunnstjeneste pr. måned er antydnet som en veiledende norm.

Departementet foreslo i høringsbrevet at den øvre grensen for timetallet heves fra 360 til 420 timer. Samtidig videreførte man dagens forutsetning om inntil ett års gjennomføringstid. Departementet valgte også å videreføre domstolens adgang til å fravike den øvre grensen på ett års subsidiær fengselsstraff når sterke grunner taler for det. Timetallet bør ikke være høyere enn at det lar seg gjøre å legge til rette gjennomføringen for domfelte som er i fullt arbeid eller opplæring, og departementet antydnet en ny norm på 30 timer samfunnsstraff pr. måned.

Det er ulike syn på forslaget. Bare én høringsinstans mener at timetallet blir for høyt. Enkelte mener timetallet bør økes ytterligere.

Departementet mener at gjennomføringstiden i utgangspunktet skal tilsvare den subsidiære fengselsstraffen som domstolen fastsetter. En økning av intensiteten utover hva som er foreslått vil, etter departementets mening, gjøre det praktisk vanskelig for personer som er i fullt arbeid eller under opplæring å gjennomføre straffen.

Innhold

Innholdet i samfunnstjenesten er ulønnet samfunnsnyttig arbeid. Ny kriminalitet i løpet av gjennomføringstiden eller manglende oppfølging av tjenesteplikten kan føre til omgjøring til ubetinget fengselsstraff hvis bruddet er alvorlig eller har skjedd gjentatt.

Innholdet i tilsyn ved betinget dom er generelt angitt i straffeloven § 53 nr. 2. Kriminalomsorgen er gitt vidt skjønn mht. hva tilsynssamtalen skal gå ut på. Retten kan også knytte ulike særvilkår til tilsynet.

Departementet foreslo i høringsbrevet at kriminalomsorgen skulle gis myndighet til å beslutte det nærmere innholdet av samfunnsstraffen. Det ble vist til at domstolen i dag i stor grad bygger på forslag fra kriminalomsorgen når den utformer betingete dommer med tilsynsprogram. Møteplikten skulle være grunnsteinen i frihetsbegrensningen. Innholdet i samfunnsstraffen ble i forslaget presisert som arbeid, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke kriminalitet.

Enkelte høringsinstanser kritiserer departementets forslag om å forskyve myndigheten til å fastsette innholdet i straffen fra domstolen til kriminalomsorgen. Flere mener at man risikerer at domstolen ikke vil velge denne reaksjonen.

Departementet mener det beste utgangspunktet for å kunne oppnå en individuell tilrettelegging av straffen, er at kriminalomsorgen gis anledning til å

fastsette og justere innholdet i samfunnsstraffen etter at domstolen har besluttet hvilket omfang og intensitet straffen skal ha.

Departementet foreslår også at domstolen gis anledning til å fastsette vilkår som den domfelte skal overholde i gjennomføringstiden, men domstolen skal bare kunne fastsette vilkår som er egnet til å følges opp i form av omgjøring ved brudd.

Begrepet «arbeid» som ble brukt i høringsutkastet er erstattet med «samfunnsnyttig tjeneste», uten at det skal innebære noen endring av realiteten. Deltakelse i program og behandling skal i utgangspunktet bygge på frivillighet, men noen program er såpass lite konfronterende i forhold til den enkelte at de bør kunne anvendes uten et samtykke fra den domfelte.

Dersom ikke påtalemyndigheten eller domstolen anser at det er behov for en kartlegging av den domfelte, bør ikke kriminalomsorgens behov alene kunne begrunne innhenting av personundersøkelse.

Nærmere krav til domfeltes gjennomføring av samfunnsstraffen gis i § 54.

Forbud mot å bruke berusende eller bedøvende midler

Under gjennomføring av samfunnstjeneste er beruselse i tjenesten framhevet som et eksempel på et alvorlig brudd. Under gjennomføringen av en betinget dom med tilsyn er det ikke satt noe tilsvarende krav til domfelte.

I høringsutkastet ble det presisert at den domfelte skal møte upåvirket av berusende eller bedøvende midler for å gjennomføre det idømte antallet timer. Det gis ikke et generelt forbud mot å bruke rusmidler, men domfelte som kriminalomsorgen mener kan komme til å begå ny kriminalitet rettet mot noens liv eller helse, skal kunne pålegges generelt å avholde seg fra å bruke rusmidler.

Svært få høringsinstanser har uttalt seg om disse forslagene.

Departementet følger opp forslaget, jf. §§ 54 og 55.

9.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, vil understreke at i vurderingen av om samfunnsstraff kan idømmes, må det legges vekt på at straffens formål blir oppfylt, og hensyn til sikkerhet må være overordnet. Hensynet til den allmenne rettsfølelsen og til fornærmede må også veie tungt. Flertallet er enig i at samfunnsstraff særlig kan være aktuelt for unge lovbrøyttere, og at det i større grad bør idømmes samfunnsstraff enn rene betingede straffer for disse. Det er viktig at straffereaksjonen overfor unge er en følbar reaksjon, og at unge lovbrøyttere ikke får en følelse av å ha «sluppet unna». Det er også viktig at reaksjonen og vilkårene eller arbeidet er

relevant i forhold til handlingen og individuelt tilpasset.

Når det gjelder innholdet i samfunnsstraffen deler flertallet den oppfatningen at det er størst mulighet til å kunne få de beste individuelt tilpassede og relevante oppleggene ved at innholdet defineres av kriminalomsorgen. Men det er også viktig at domstolene kan sette vilkår som må overholdes for at den domfelte skal få sone samfunnsstraff.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, støtter hovedlinjene i den nye samfunnsstraffen. Ved at de som er dømt til samfunnsstraff nå også kan dømmes til å gjennomføre tilsynsprogram, blir det flere likheter mellom denne typen straff og en betinget dom med særvilkår. Det er derfor naturlig med en felles betegnelse samfunnsstraff, som viser at dette er en straff som i utgangspunktet skal gjennomføres ute i samfunnet, i motsetning til fengselsstraffen.

Dette flertallet slutter seg til kriteriene for å kunne idømme samfunnsstraff. Ved å sette en grense for handlinger med en strafferamme på inntil seks år, utelukkes de alvorlige forbrytelsene.

Dette flertallet slutter seg videre til forslaget om å heve den øvre grensen for antall timer til 420 timer og normalt 30 timer pr. måned, og viser i den forbindelse til sine merknader om dette i Innst. S. nr. 6 (1998-1999).

Komiteens medlemmer fra Høyre vil endre reglene for bruk av samfunnsstraff slik at samfunnsstraff i hovedsak brukes for førstegangsdømte og aldri ved volds- eller sedelighetskriminalitet. Disse medlemmer fremmer forslag til endringer i straffeloven § 28 a i tråd med dette.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser positivt på innstramningen i samfunnstjenesten i form av økning av den øvre grensen for antall timer, og ved at samfunnstjeneste, som nå omdøpes til samfunnsstraff, kombineres med idømming av tilsynsprogram og kan benyttes også som erstatning for betingede dommer.

Disse medlemmer reagerer imidlertid sterkt på at samfunnsstraff skal kunne brukes for kriminelle handlinger med en strafferamme helt opp til 6 års fengsel. Disse medlemmer mener at samfunnsstraff kan ha en positiv effekt dersom en forbryter får anledning til å gjøre opp for seg i form av samfunnsnyttig arbeid, og mener derfor at en slik ordning kan benyttes som tilleggsstraff i forbindelse med betingede dommer. Forutsetningen må da være at den straffedømte må arbeide på full tid, og ikke bare noen få timer hver dag. Slik samfunnsstraffen legges opp i lovforslaget vil den hovedsakelig virke til å redusere

straffebyrden. Forslaget er derfor uakseptabelt for disse medlemmer.

Disse medlemmer vil etter dette stemme imot § 28 a i straffeloven og fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at samfunnsstraff kun kan idømmes som tilleggsstraff ved betingede dommer.»

Komiteen mener at det er en selvfølge at en som er dømt til samfunnsstraff skal være helt rusfri når vedkommende møter opp for å gjennomføre ulike oppgaver og delta i tiltak. Det harmonerer også med rusforbudet som gjelder i fengslene. Komiteen ser at det vil være problematisk å kontrollere et forbud mot alkohol som strekker seg utover den tiden domfelte har kontakt med kriminalomsorgen eller dens samarbeidspartnere. Dessuten er samfunnsstraffen en straffeform som krever mer av domfelte i forhold til å ta ansvar for egen situasjon, og takle det åpne samfunnets utfordringer. Komiteen slutter seg derfor til at det i utgangspunktet ikke skal være et absolutt alkoholforbud for alle som er dømt til samfunnsstraff. Komiteen understreker samtidig at et slikt forbud alltid må settes dersom det er noen grunn til å tro at den straffedømte etter tilgang til alkohol kan komme til å begå alvorlig kriminalitet rettet mot noens liv eller helse. Det samme må gjelde dersom vedkommende har et rusproblem.

10. OPPFØLGING AV BRUDD VED PRØVELØSLATELSE OG SAMFUNNSSTRAFF

10.1 Sammendrag

Innledning

Departementet ser det som svært viktig at brudd på vilkårene under prøveløslatelse eller ved gjennomføringen av samfunnsstraff blir møtt med konsekvente og effektive reaksjoner.

Reaksjonsalternativer ved brudd på vilkårene/forutsetningene

Når prøveløslatte og betinget dømte bryter fastsatte vilkår kan forhørsretten beslutte at den løslatte/betinget dømte må fullbyrde den ubetingede fengselsstraffen, eller sette en ny prøvetid og nye vilkår. Ved brudd på forutsetningene under samfunnstjeneste er retten gitt myndighet til å velge om straffen skal fullbyrdes helt eller delvis.

Hvis en prøveløslatts forhold gir grunn til det, kan fengselsdirektøren i forebyggende øyemed oppheve, endre eller fastsette nye vilkår eller endre prøvetiden, før brudd skjer. Domstolen har den samme myndigheten overfor betinget dømte. I en del fylker har friomsorgen etablert en ordning hvor den domfelte innkalles til «innskjerpingssamtaler» hos politiet eller

hos kontorsjefen i friomsorgen, før saken vurderes for omgjøring. Før innskjerpingssamtalen gis gjerne en skriftlig eller muntlig advarsel (irrettesetting).

Friomsorgsutvalget mente at friomsorgen burde ha flere reaksjonsalternativer ved brudd på vilkår, og foreslo lovfestet følgende alternativer: skriftlig irrettesettelse, innskjerping av vilkår og iverksetting av hvilende vilkår.

I høringsutkastet opprettholdt man rettens adgang til å vedta fullbyrdelse av den subsidiære fengselsstraffen, men ikke adgangen til å sette nye vilkår ved brudd på prøveløslatelse. Det ble foreslått en mer systematisk bruk av delvis fullbyrdelse av fengselsstraffen som en form for «korttidfengsling», slik det var foreslått i St.meld. nr. 27 (1997-1998).

Departementet foreslo videre ulike reaksjonsformer som kriminalomsorgen skulle iverksette før begjæring om fullbyrdelse av fengselsstraffen ble fremmet for retten. Ved første gangs brudd skulle kriminalomsorgen kunne pålegge domfelte å møte til innskjerping av vilkårene/kravene, og eventuelt fastsette nye, nærmere angitte vilkår. I tillegg ble det foreslått at politiet fikk uttrykkelig hjemmel for å avhente domfelte når dette var nødvendig for å få gjennomført reaksjonen.

Svært få høringsinstanser kommenterte hvilke reaksjoner den domfelte bør kunne ilegges ved brudd.

Departementet foreslår lovfestet bruddreaksjonene som ble fremsatt i høringsutkastet dvs. innskjerpingssamtale og fastsetting av vilkår, jf. § 58.

Krav til bruddets omfang

Både ved betinget dom, prøveløslatelse og samfunnstjeneste setter gjeldende regler krav til at bruddet skal være «alvorlig eller gjentatt» for at retten skal kunne beslutte fullbyrding av fengselsstraffen.

Friomsorgsutvalget ga uttrykk for at tilsyn og andre særvilkår bare bør fastsettes der man har til hensikt å reagere på brudd.

Det ble i høringsutkastet satt som forutsetning at prøveløslatte/samfunnsstraffdømte måtte ha begått mer enn ett brudd før det var aktuelt å bringe saken inn for forhørsretten. Det ble imidlertid foreslått en forenkling ved at man ikke lenger skulle anvende begrepet «alvorlig» brudd. Departementet bemerker at hvis samfunnsstraffdømte reiser til utlandet eller opptre destruktivt i en gruppesituasjon skulle dette regnes som et brudd.

Det er ikke kommet innvendinger til det materielle innholdet i forslaget.

Departementet bemerker at det er tilstrekkelig med ett nytt brudd etter at domfelte har vært igjennom en innskjerpingssamtale for at saken skal kunne bringes inn for forhørsretten, jf. lovforslaget §§ 44 annet ledd og 58 annet ledd. Dersom den domfelte totalt neglisjerer oppmøteplikten, og unnlater å møte til inn-

skjerpingssamtalen, kan kriminalomsorgen anmode politiet om å pågripe og fremstille ham/henne.

Beslutningsmyndighet ved brudd

Straffeloven gir forhørsretten myndighet til å beslutte fullbyrding av fengselsstraffen når prøveløslatte/betinget dømte eller samfunnstjenestedømte bryter forutsetningene. I praksis blir prøveløslatte og betinget dømte bare helt unntaksvis satt inn i fengsel på grunn av vilkårsbrudd som ikke innebærer ny kriminalitet. Det er utelukkende påtalemyndigheten som kan bringe bruddsakene inn for retten.

Friomsorgsutvalget foreslo å begrense domstolens myndighet ved brudd slik at den ikke lenger skulle kunne vurdere om fengselsstraffen skulle fullbyrdes dersom alvorlig eller gjentatt brudd var konstatert, men i så fall var pålagt å omgjøre straffen til fengsel.

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 27 (1997-1998) var flertallet i justiskomiteen enig med departementet i at man burde vurdere å overføre kompetansen til å beslutte omgjøring ved brudd på særvilkårene fra domstolen til kriminalomsorgen. Departementet vurderte dette i høringsbrevet, men konkluderte med at dagens ordning burde videreføres. Departementet foreslo imidlertid at også kriminalomsorgen fikk myndighet til å fremme sakene for retten, med mindre forholdet omfattet ny straffbar handling. Dersom retten konstaterer et gjentatt brudd, skal retten ikke vurdere om fengselsstraffen skal fullbyrdes, men bare om fullbyrdingen skal skje helt eller delvis. Den domfelte vil etter forslaget kunne påkjære forhørsrettens avgjørelse. Kjæremål skal som hovedregel ikke gis oppsettende virkning.

Ingen av høringsinstansene har innvendinger mot at beslutning om fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen skal tilligge domstolen. Enkelte anbefaler likevel at man flytter beslutningskompetansen for gjeninnsettelse av prøveløslatte til kriminalomsorgen. Det er ellers ulike syn på om kriminalomsorgen eller påtalemyndigheten skal gis myndighet til å bringe vilkårsbrudd inn for forhørsretten.

Departementet viderefører forslaget fra høringsutkastet. Det foreslås at påtalemyndigheten kan fremme bruddsaker som gjelder nye straffbare forhold, mens kriminalomsorgen, evt. påtalemyndigheten etter anmodning fra kriminalomsorgen, fremmer saker om brudd på særvilkårene.

Ny straffbar handling i gjennomføringstiden/ prøvetiden

Ved ny kriminalitet i forbindelse med prøveløslatelse er domstolen gitt myndighet til å bestemme om reststraff bør fullbyrdes. Ved ny kriminalitet under samfunnstjeneste som innebærer et «alvorlig eller gjentatt» brudd på forutsetningene, skal domstolen beslutte hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen.

I høringsutkastet ble dagens reaksjonsalternativer og beslutningsmyndighet opprettholdt, men slik at den straffbare handlingen måtte ha skjedd «gjentatt» for at retten skulle kunne beslutte fullbyrdelse av den subsidiære fengselsstraffen.

Få høringsinstanser omtaler behandlingen av nye straffbare forhold.

Departementet foreslår ikke videreført kompetansen retten i dag har til å endre gjennomføringstiden i de tilfellene hvor retten avsier en særskilt dom for den nye handlingen. I prøveløslatelsessituasjoner får retten heller ikke lenger mulighet til å oppheve eller endre fastsatte vilkår, sette nye vilkår eller forlenge prøvetiden.

Etter en ny vurdering har departementet tatt ut kravet om gjentakelse for at retten skal ha anledning til å vurdere om den subsidiære fengselsstraffen/reststraffen bør fullbyrdes.

10.2 Komiteens merknader

Komiteen ser det som avgjørende at det skal reageres effektivt når domfelte bryter vilkårene som er satt i forbindelse med prøveløslatelse og samfunnsstraff. «Løslatelse på prøve» må innebære at prøvingen er reell. Dersom den domfelte ikke består prøven, må det få konsekvenser. På samme måte må det få konsekvenser dersom det viser seg at en domfelt ikke er sitt ansvar bevisst, og klarer å følge opp sine plikter i henhold til en samfunnsstraff. Trusselen om en fullbyrding av fengselsstraffen må være reell. Komiteen ser derfor positivt på at det nå ryddes opp i regelverket, slik at ethvert brudd skal føre til en relevant reaksjon, at det klargjøres hva som er et brudd, og hvilken myndighet som skal ta beslutningene.

Komiteen støtter forslagene om at kriminalomsorgen ved første gangs brudd skal innkalle domfelte til samtale, og skjerpe vilkårene, eventuelt sette nye vilkår. På den måten gis domfelte en sjanse. Skusles denne sjansen bort, ved manglende oppmøte eller at ett nytt brudd begås, støtter komiteen reglene om at saken bringes inn for forhørsretten. Det er også naturlig at det er kriminalomsorgen som har myndighet til å fremme en sak for retten når det dreier seg om brudd på vilkårene, mens påtalemyndigheten fremmer saker når det er begått ny kriminalitet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet ønsker tydelig og rask reaksjon på brudd på vilkårene for samfunnsstraff. Alle kvalifiserte brudd skal føre til at saken bringes inn for forhørsretten.

Disse medlemmer mener kvalifiserte brudd på vilkårene for samfunnsstraff som hovedregel skal medføre overføring til soning

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremme regelendringer som sikrer at kvalifiserte brudd på vilkårene for samfunnsstraff som hovedregel medfører overføring til soning.»

Disse medlemmer foreslår også endringer i § 58 og i straffeloven § 28 b.

11. TILSYN OG ANDRE SÆRVILKÅR VED BETINGET FENGSELSSTRAFF

11.1 Sammendrag

Domstolen kan i dag beslutte at den domfelte skal stå under tilsyn i prøvetiden for en betinget dom. Domstolen kan også fastsette andre særvilkår.

I høringsutkastet foreslo departementet at tilsynet ved betinget dom skulle inngå i den foreslåtte samfunnsstraffen i straffeloven § 28 a, mens de øvrige særvilkårene ble opprettholdt. Som en erstatning for tilsynet ble det foreslått at domstolen kunne pålegge den domfelte meldeplikten.

Enkelte høringsinstanser kommenterer at videreføringen av tilsynet i samfunnsstraffen innebærer en straffeskjerpning. Andre er bekymret for at lovbrutere som i dag ville fått en betinget dom med tilsyn enten ikke vil fanges opp av samfunnsstraffen eller at gjennomføringstiden vil bli betraktelig kortere enn dagens tilsynstid. Flere mener at meldeplikten utelukkende bør knyttes til politiet.

Departementet fastholder at det anvendelsesområdet som friomsorgsutvalget mente at tilsynet burde gis, bør dekkes av samfunnsstraffen. Betingete dommer med tilsyn som ikke vil falle innenfor dette anvendelsesområdet, bør erstattes av betingete dommer med meldeplikt. Departementet er enig i at politiet er rett instans for meldeplikten.

11.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til den foreslåtte skjerpelsen om at mange av de betingede dommene med tilsyn etter den nye ordningen vil bli til samfunnsstraff, med en tettere og bedre oppfølging enn dagens system. Komiteen ser at det kan være grunn til i tillegg å ha muligheten til å idømme betinget dom, eventuelt med vilkår. Det er naturlig at en meldeplikt da rettes til politiet.

12. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

12.1 Sammendrag

Regionadministrasjonene er lokalisert utenfor driftsenhetene, noe som medfører økte kostnader til lokaler. Det vil også påløpe høyere utgifter til lønn i forbindelse med opprettelse av noen nye stillinger i

administrasjonen. De økte utgiftene vil bli dekket innenfor kriminalomsorgens budsjettramme.

Departementets lovforslag legger opp til en betydelig desentralisering av myndighet. Den skjerpede praksisen i forhold til å reagere på brudd i forbindelse med gjennomføring av samfunnsstraffer og i prøvesituasjoner antas å innebære at antallet saker øker. Det økte behovet for saksbehandlerkompetanse kan i hovedsak løses gjennom å omrokkere stillinger internt. I tillegg er det tatt høyde for en moderat stillingsvekst til regionadministrasjonene. Departementet antar at det i praksis ikke vil bety merarbeid av betydning for lokalt nivå om disse også må ta beslutningene i mange saker.

Det skal etableres både avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå, og ressursavdelinger. Dette antas å være tiltak som må gjennomføres gradvis og vil derfor bli tatt i den alminnelige budsjettprosessen. På kontroll- og reaksjonssiden foreslås noen endringer som kan føre til et økt ressursbehov i form av flere fengselsplasser.

Når det gjelder gjennomføring av samfunnsstraff, legges det bl.a. opp til en større grad av kontroll av domfelte. Friomsorgen vil få økte oppgaver også i forbindelse med oppfølging av prøveløslatte. Departementet antar at det må tas sikte på en gradvis opptrapping av antallet stillinger i friomsorgen i forbindelse med den årlige budsjettbehandlingen. Enkelte av de tiltakene som foreslås iverksatt i den nye loven vil måtte gjennomføres gradvis. Også utviklingen av programvirksomheten vil føre til et økt bemanningsbehov.

12.2 Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at selve omorganiseringen til regionale nivå og en annen oppgavefordeling vil kunne skje innenfor kriminalomsorgens budsjetttramme. Komiteen slutter seg for øvrig til at oppbyggingen av særskilte ressursavdelinger og avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå, og en opptrapping av bemanningen i friomsorgen skjer gradvis. Slik sikres også kvaliteten på det som bygges opp. Komiteen har også merket seg at innstramningene som ligger i loven kan føre til behov for flere fengselsplasser, og viser til planleggingen av et nytt storfengsel i Østfold. Komiteen understreker at de årlige bevilgningene må følge målsettingene i loven, slik at de vedtatte endringene etter hvert blir oppfylt i praksis.

13. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Høyre og Fremskrittspartiet:

Forslag 1

I lov om straffegjennomføring skal følgende bestemmelser lyde:

§ 30 annet ledd:

Kriminalomsorgen skal kontrollere postsending til og fra innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå før den utleveres eller sendes. Postsending til og fra innsatte skal også ellers kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det.

§ 31 annet ledd:

Kriminalomsorgen skal kontrollere besøk i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Besøk i fengsel skal også ellers kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det.

§ 32 annet ledd:

Kriminalomsorgen skal kontrollere telefonsamtale til og fra innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Telefonsamtale til og fra innsatte skal også ellers kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det.

§ 58 annet ledd:

Hvis den domfelte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingsamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter første ledd bokstav a til d, bør regionalt nivå bringe saken inn for forhørsretten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av straffeloven § 28 b første og tredje ledd.

Forslag 2

I Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endring:

§ 28 b annet ledd første punktum skal lyde:

Dersom den domfelte har brutt forutsetningen om at ny straffbar handling ikke skal begås i gjennomføringstiden, bør forhørsretten ved kjennelse etter påtalemyndighetens begjæring bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes.

Forslag 3

Stortinget ber Regjeringen fremme regelendringer som sikrer at kvalifiserte brudd på vilkårene for samfunnsstraff som hovedregel medfører overføring til soning.

Forslag fra Kristelig Folkeparti:*Forslag 4*

I lov om straffegjennomføring skal §23 nytt annet punktum lyde:

Ved enhver anstalt skal det virke en prest.

Forslag fra Høyre:*Forslag 5*

I lov om straffegjennomføring skal følgende bestemmelser lyde:

§ 10 første ledd bokstav c:

c) i overgangsfengsel

§ 15 tredje ledd første punktum:

Innsatte kan, når særlige grunner taler for det, overføres fra fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå til overgangsfengsel når en del av straffen er gjennomført.

§ 42 første ledd første punktum:

Kriminalomsorgen kan, dersom særlige grunner taler for det, løslate domfelte på prøve når vedkommende, medregnet mulig varetektsopphold, har gjennomført to tredjedeler av straffen og minst 60 dager.

Forslag 6

I Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endring:

§ 28 a første ledd skal lyde:

Samfunnsstraff kan idømmes for handlinger som kan medføre straff av fengsel inntil 2 år dersom lovertrederen samtykker og hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Samfunnsstraff skal ikke benyttes ved gjentakelse. Forhøyelse av maksimumsstraffen ved sammenstøt av forbrytelser kommer ikke i betraktning. Samfunnsstraff kan bare idømmes hvis den siktede er bosatt i Norge.

Forslag fra Fremskrittspartiet:*Forslag 7*

I lov om straffegjennomføring skal § 41 første punktum lyde:

Kriminalomsorgen skal i god tid forberede og bidra til at forholdene legges til rette for løslatelse.

Forslag 8

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at samfunnsstraff kun kan idømmes som tilleggsstraff ved betingede dommer.

14. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til proposisjonen og rår Odels-tinget til å gjøre følgende

vedtak til lov

om gjennomføring av straff mv.
(straffegjennomføringsloven)

I

Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) skal lyde:

Kapittel 1 Lovens anvendelsesområde og generelle prinsipper for straffegjennomføring

§ 1 Anvendelsesområde

Denne loven gjelder for gjennomføring av fengselsstraff, strafferettslige særreaksjoner, samfunnsstraff og varetektsfengsling og for gjennomføring av andre reaksjoner når det er særskilt bestemt i lov.

§ 2 Formål

Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold.

Ved varetektsfengsling skal kriminalomsorgen legge forholdene til rette for å avhjelpe negative virkninger av isolasjon.

§ 3 Innhold

Gjennomføringen av reaksjonen skal være sikkerhetsmessig forsvarlig. Innholdet skal bygge på de tiltak kriminalomsorgen har til rådighet for å fremme domfeltes tilpasning til samfunnet. Kriminalomsorgen skal legge forholdene til rette for at domfelte skal kunne gjøre en egen innsats for å motvirke nye straffbare handlinger.

Barns rett til samvær med sine foreldre skal særlig vektlegges under gjennomføringen av reaksjonen.

Domfelte har aktivitetsplikt under gjennomføringen av straff og strafferettslige særreaksjoner. Aktivitetsplikten kan bestå av arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet. Under sykdom eller uførhet kan aktivitetsplikten falle bort.

Ved gjennomføringen av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner skal det så vidt mulig skje en gradvis overgang fra fengsel til full frihet og gis tilbud om deltagelse i fritidsaktiviteter.

§ 4 Forvaltningssamarbeid

Kriminalomsorgen skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte og

innsatte i varetekt får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til en samordnet innsats for å dekke domfelte og innsattes behov og fremme deres tilpasning til samfunnet.

Kapittel 2 Administrative bestemmelser

§ 5 Kriminalomsorgens organisatoriske inndeling

Kriminalomsorgen er inndelt i Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, regionalt nivå og lokalt nivå.

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning har ansvaret for den faglige og administrative ledelsen av kriminalomsorgen. Lederen utnevnes av Kongen.

Regionalt nivå ledes faglig og administrativt av en regiondirektør. Det kan bestemmes at regiondirektører tilsettes på åremål.

Kongen kan gi nærmere regler om kriminalomsorgens virksomhet, organisering og gjennomføringen av fengselsstraff, strafferettslige særreaksjoner, varetekt, samfunnsstraff og andre reaksjoner når det er særskilt bestemt i lov.

§ 6 Myndighet til å treffe avgjørelser

Avgjørelser etter denne loven treffes av lokalt nivå med mindre annet følger av annet ledd.

Regionalt nivå treffer avgjørelse i alle saker etter § 11, § 37 fjerde ledd, og syvende ledd tredje punktum, § 38 tredje og fjerde ledd, § 44 annet ledd og § 58 annet ledd. Når den domfelte er idømt fengselsstraff på mer enn ti år, idømt en strafferettslig særreaksjon eller innsatt i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå etter § 10 annet ledd, treffer regionalt nivå også avgjørelse etter §§ 12 til 16, 20, 33, 35, 36 og 42 til 44.

§ 7 Saksbehandlingsregler

Forvaltningsloven gjelder med følgende unntak:

- Domfelte, innsatte eller tilsatte i kriminalomsorgen kan ikke være fullmektig for en person som er under straffegjennomføring eller innsatt etter denne loven.
- Saksbehandlingen kan være muntlig når tidsmessige grunner gjør det nødvendig. Det gjelder også for vedtaket og underretningen om vedtaket til domfelte eller innsatte.
- En part har ikke krav på innsyn i et dokument som inneholder opplysninger som det av hensyn til en annen person må anses utilrådelig at parten får kjennskap til. Parten har heller ikke krav på å gjøre seg kjent med opplysninger i et dokument dersom innsyn er utilrådelig på grunn av sikkerhetsmessige hensyn, eller av hensyn til etterforskning av straffbare forhold.
- Det kan gjøres unntak fra plikten til å begrunne vedtak etter forvaltningsloven § 24 hvis begrunnelsen vil røpe opplysning som er unntatt fra adgang til innsyn etter bokstav c.

- e) Klagefristen i saker etter denne loven er 7 dager. Dette gjelder ikke saker om reaksjon på brudd etter § 40 første til og med sjettede ledd og § 58 første ledd. I slike saker er klagefristen 48 timer.
- f) Beslutning om å fremme sak for forhørsretten etter § 44 annet ledd eller § 58 annet ledd kan ikke påklages.
- g) Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og regionalt nivå kan, selv om fristene i forvaltningsloven § 35 tredje ledd er overskredet, av eget tiltak omgjøre et vedtak som er fattet av underordnet instans til skade for domfelte eller innsatte hvis særlige grunner tilsier det.
- h) Enhver som gjør tjeneste i kriminalomsorgen, har taushetsplikt om det vedkommende i forbindelse med tjenesten får vite om sikkerhetsmessige forhold i fengslene.
- i) Taushetsplikt er ikke til hinder for at kriminalomsorgen gir opplysninger som nevnt i § 36 tredje ledd og § 42 syvende ledd til den fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte.

§ 8 Krav til tilsatte mv.

For å bli tilsatt i kriminalomsorgen kan det settes spesielle krav til utdanningen. Det må ikke være noe å utsette på vandelen til tilsatte i kriminalomsorgen. En tilsatt kan midlertidig eller varig forflyttes til en annen driftsenhet i kriminalomsorgen dersom hensynet til tjenesten tilsier det.

§ 9 Tilsynsråd

I tilknytning til hver region skal det være et tilsynsråd som etter nærmere regler skal føre tilsyn med fengsler og friomsorgskontor og med behandlingen av de domfelte og innsatte.

Kapittel 3 Fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner

§ 10 Gjennomføringsformer

Fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner kan gjennomføres

- a) i fengsel med høyt sikkerhetsnivå (lukket fengsel),
- b) i fengsel med lavere sikkerhetsnivå (åpent fengsel),
- c) i overgangsbolig,
- d) utenfor fengsel med særlige vilkår etter § 16, eller
- e) som prøveløslatt med vilkår etter § 43 annet ledd.

Avdeling i fengsel med høyt sikkerhetsnivå kan tilrettelegges for innsatte med særlige behov, herunder personer som er idømt en strafferettslig særreaksjon, eller innrettes med særlig høyt sikkerhetsnivå.

Straff kan gjennomføres ved heldøgnsopphold i institusjon eller sykehus etter §§ 12 og 13.

§ 11 Innsettelse i fengsel

Kriminalomsorgen skal sette domfelte direkte inn i fengsel med høyt sikkerhetsnivå hvis ikke annet er bestemt med hjemmel i denne loven. Domfelte bør så langt det er praktisk mulig og formålstjenlig settes inn i nærheten av hjemstedet.

Dersom spesielle sikkerhetsmessige grunner gjør det påkrevet, kan domfelte settes inn i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå etter § 10 annet ledd.

Domfelte med særlige behov, herunder personer som er idømt en strafferettslig særreaksjon, bør settes inn i avdeling tilrettelagt for dette etter § 10 annet ledd.

Kriminalomsorgen skal vurdere om domfelte kan settes direkte inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå dersom det er idømt fengselsstraff på inntil 2 år. Slik innsettelse skal ikke besluttes dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller det er grunn til å anta at domfelte vil unndra seg gjennomføringen. I særlige tilfeller kan domfelte settes direkte inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå når det er idømt fengselsstraff på mer enn 2 år.

§ 12 Gjennomføring av straff i institusjon

Straffen kan i særlige tilfeller helt eller delvis gjennomføres ved heldøgnsopphold i institusjon dersom oppholdet er nødvendig for å bedre domfeltes evne til å fungere sosialt og lovlydig, eller andre tungtveiende grunner taler for det. Kriminalomsorgen skal ikke beslutte slik gjennomføring hvis sikkerhetsmessige grunner taler mot det eller det er grunn til å anta at domfelte vil unndra seg gjennomføringen.

§ 13 Gjennomføring av straff i sykehus

Kriminalomsorgen kan beslutte at straffen kan gjennomføres ved heldøgnsopphold i sykehus dersom behandling av sykdom gjør det nødvendig, og behandlingen ikke kan gis under ordinær gjennomføring av straffen.

§ 14 Overføring mellom gjennomføringsformer

Kriminalomsorgen kan overføre innsatte til et annet fengsel dersom

- a) det er sannsynlig at innsatte har begått eller vil begå en straffbar handling,
- b) det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen,
- c) innsatte til tross for skriftlig advarsel har særlig negativ innflytelse på miljøet i fengslet,
- d) overføring er nødvendig for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengslet, eller
- e) bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold eller plassmangel gjør det nødvendig.

Innsatte som gjennomfører straff i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, kan overføres til annet fengsel for å forebygge brudd på ro, orden og sikker-

het i avdelingen selv om vilkårene etter første ledd bokstavene a til e ikke er oppfylt.

Domfelte som selv ønsker det, kan overføres til annet fengsel dersom dette er hensiktsmessig for den videre straffegjennomføring.

Domfelte som gjennomfører straff utenfor fengsel etter § 16, kan tilbakeføres til fengsel dersom det er sannsynlig at domfelte har begått eller vil begå en straffbar handling, unndra seg gjennomføringen eller bryte forutsetninger og vilkår for gjennomføring av straff utenfor fengsel.

Domfelte skal ikke overføres til mer restriktivt fengsel enn det som er nødvendig.

§ 15 Overføring til mindre restriktivt fengsel

Innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, eller som er tilrettelagt for innsatte med særlige behov, kan overføres til fengsel med høyt sikkerhetsnivå dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen. Kriminalomsorgen skal vurdere innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå for overføring til fengsel med høyt sikkerhetsnivå med ikke mer enn 6 måneders mellomrom.

Innsatte kan, etter å ha gjennomført en del av straffen, overføres fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Innsatte skal ikke overføres dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen. Kriminalomsorgen skal vurdere overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå når det gjenstår ett år til innsatte kan løslates på prøve.

Innsatte kan overføres fra fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå til overgangsbolig når en del av straffen er gjennomført. Innsatte skal ikke overføres dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen. Overføringen må være hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet.

§ 16 Gjennomføring av straff utenfor fengsel

Dersom det er nødvendig og hensiktsmessig for å sikre en fortsatt særlig positiv utvikling og motvirke ny kriminalitet, kan kriminalomsorgen overføre domfelte til gjennomføring av straffen utenfor fengsel med særlige vilkår når halvdel av straffetiden er gjennomført. Overføring skal ikke besluttes dersom formålet med straffen eller hensynet til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring taler mot det.

Det er en forutsetning for gjennomføring av straff utenfor fengsel at domfelte skal ha fast bopel og være sysselsatt i form av arbeid, opplæring eller andre tiltak. Domfelte skal dessuten unnlate å bruke rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet.

Dersom det fremstår som nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av straffen utenfor fengsel, skal kriminalomsorgen fastsette særlige vilkår. Kriminalomsorgen kan blant annet fastsette at domfelte skal

- a) gjennomgå behandling,
- b) delta i program,
- c) innta antabus eller andre foreskrevne medikamenter,
- d) overholde bestemmelser om oppholdssted, eller
- e) unnlate å ha samkvem med bestemte personer.

Kriminalomsorgen kan oppheve fastsatte vilkår, endre eller fastsette nye vilkår hvis det fremstår som nødvendig av hensyn til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av straffen.

Kriminalomsorgen skal kontrollere at domfelte overholder forutsetninger og fastsatte vilkår. Som ledd i kontrollen kan tiltak etter § 56 iverksettes. Ved brudd på vilkår eller forutsetninger, eller dersom det er sannsynlig at domfelte har begått eller vil begå straffbar handling eller unndra seg gjennomføringen, gjelder bestemmelsene om tilbakeføring til fengsel i § 14 fjerde og femte ledd.

§ 17 Fellesskap med andre innsatte

Så langt det er praktisk mulig skal innsatte ha adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak, og i fritiden. Kriminalomsorgen kan beslutte hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet etter bestemmelsene i § 29 annet ledd og §§ 37, 38, 39 og 40 annet ledd bokstav d. Innsatte skal være i en-rom om natten hvis ikke helsemessige forhold eller plassmangel er til hinder for det.

Fellesskapet for innsatte som gjennomfører straff i avdeling som nevnt i § 10 annet ledd, kan helt eller delvis begrenses av hensyn til ro, orden og sikkerhet, eller dersom hensynet til innsatte selv eller andre innsatte tilsier det, og det ikke fremstår som et uforholdsmessig inngrep.

§ 18 Arbeid, opplæring, program eller andre tiltak

Kriminalomsorgen skal legge til rette for at innsatte får et aktivitetstilbud på dagtid.

§ 19 Dagpenger

Domfelte som gjennomfører straff i fengsel, eller utenfor fengsel etter §§ 12 og 13, kan tilstås dagpenger. Satsene fastsettes av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning.

§ 20 Frigang

Kriminalomsorgen kan gi innsatte tillatelse til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen av straffen.

§ 21 Fritidsaktiviteter

Kriminalomsorgen skal legge forholdene til rette for at de innsatte skal få tilbud om deltagelse i aktiviteter på fritiden, herunder mulighet for fysisk aktivitet og kulturell virksomhet.

§ 22 Lufting

Innsatte skal så langt det er mulig få oppholde seg i friluft hver dag.

§ 23 Religion og livssyn

Kriminalomsorgen skal gi innsatte mulighet til å utøve religion og livssyn.

§ 24 Reportasje og intervju

Kriminalomsorgen kan gi tillatelse til reportasje fra fengsel. Det kan settes vilkår for tillatelsen for å sikre ro, orden og sikkerhet i fengslet.

Innsatte har rett til å la seg intervju og fotografere. Kriminalomsorgen skal legge forholdene til rette for en praktisk gjennomføring av denne retten. Kriminalomsorgen kan bestemme tid og sted for intervjuet av hensyn til ro, orden og sikkerhet i fengslet. Politiet skal samtykke til intervju av varetektsinnsatte som er ilagt restriksjoner etter straffeprosessloven § 186 annet ledd.

Den som gis tillatelse til reportasje etter første ledd, eller som intervjuer innsatte, kan pålegges taushetsplikt om opplysninger som vedrører sikkerhetsmessige forhold i fengslet. Den som forsettlig eller uaktsomt krenker taushetsplikten, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

§ 25 Samarbeidsorganer

Dersom de innsatte ønsker det, bør kriminalomsorgen etablere samarbeidsorganer med representanter for innsatte og tilsatte. Hvis straff gjennomføres i avdeling som nevnt i § 10 annet ledd, kan slike organer etableres dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det.

Samarbeidsorganene har som formål å legge til rette for diskusjon av spørsmål som har betydning for de innsattes daglige liv. Spørsmål som angår en enkelt innsatt eller tilsatt, eller spørsmål om organisering av sikkerhetsmessige tiltak, kan ikke diskuteres.

§ 26 Private eiendeler

Kriminalomsorgen kan ut fra hensynet til ro, orden og sikkerhet gi bestemmelser om hvilke gjenstander som det er tillatt å ta med inn eller ut av fengsel.

Gjenstander som tas inn eller ut av fengsel, kan undersøkes etter §§ 27 og 28.

Kriminalomsorgen kan midlertidig holde tilbake penger eller gjenstander som er forsøkt innført eller utført i strid med første ledd. Hvis pengene eller gjen-

standene ikke blir beslaglagt etter straffeprosessloven kapittel 16, inndratt etter straffeloven § 34, eller holdt tilbake på annet grunnlag, skal de senest leveres tilbake ved løslatelse eller når en besøkende forlater fengslet. Kriminalomsorgen kan destruere alkohol, andre rusmidler og medikamenter mv.

§ 27 Undersøkelse av personer og gjenstander

Kriminalomsorgen kan på fengselsområdet undersøke personer og gjenstander ved bruk av teknisk utstyr eller hund for å forhindre at det tas med gjenstander som ikke er tillatt. Ved positivt utslag, eller når personen ikke medvirker til undersøkelsen, kan fengslet avvise personen. Ved funn av gjenstander som ikke er tillatt, gjelder reglene i § 26 tredje ledd.

Dersom undersøkelsen etter første ledd gir positivt utslag, eller kriminalomsorgen ellers beslutter det, kan en person visiteres dersom han eller hun samtykker. Dersom undersøkelsen etter første ledd gir positivt utslag, eller det ellers er grunn til å anta at en person forsøker å ta med seg gjenstander som ikke er tillatt inn i fengslet, kan en person holdes tilbake av tilsatte inntil politiet ankommer selv om personen ikke samtykker til visitasjon. Ved funn av gjenstand som ikke er tillatt, gjelder bestemmelsen i første ledd annet og tredje punktum tilsvarende.

Undersøkelse etter første ledd ved bruk av teknisk utstyr eller hund overfor offentlig forsvarer og offentlig myndighetsrepresentant, herunder diplomatisk eller konsulær representant, kan bare finne sted i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Disse personer kan bare avvises etter første ledd dersom de ikke medvirker til undersøkelsen. Ved positivt utslag kan kontrolltiltak som nevnt i § 31 tredje ledd, jf. sjette ledd iverksettes.

Enhver kan avkreves gyldig legitimasjon for å sikre rett identitet.

Før kriminalomsorgen gir tillatelse til besøk til innsatte, kan det på forhånd innhentes opplysninger om den besøkendes vandel.

Ved bruk av telefon kan samtalepartens identitet undersøkes på forhånd.

Innsatte kan fotograferes for å sikre rett identitet.

§ 28 Undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler

Kriminalomsorgen kan undersøke innsatte, deres rom og eiendeler for å forebygge uorden eller straffbar handling. Undersøkelsen kan skje ved bruk av teknisk utstyr eller hund, visitasjon eller ved kroppsvitasjon.

§ 29 Undersøkelser for å avdekke bruk av rusmidler mv.

Kriminalomsorgen kan pålegge domfelte som gjennomfører straff etter § 10 første ledd bokstav a, b, c og d å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprø-

ve eller å medvirke til andre undersøkelser som kan skje uten fare eller særlig ubehag, for å avdekke bruk av rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet. Blodprøve kan bare tas av helsepersonell.

Dersom det er sannsynlig at domfelte i kroppen skjuler rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet, kan kriminalomsorgen beslutte at domfelte skal settes i enerom med spesialtoalett. Uttalelse fra lege skal innhentes og tas i betraktning ved vurderingen av om tiltaket skal settes i verk. Under oppholdet skal domfelte ha jevnlig tilsyn av helsepersonell.

Dersom det er overveiende sannsynlig at en innsatt i kroppen skjuler rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet, kan kriminalomsorgen beslutte at det skal foretas kroppslig undersøkelse eller annet tiltak for å bringe stoffet frem. Uttalelse fra lege skal innhentes og tas i betraktning ved vurderingen av om tiltaket skal settes i verk. Inngrepet kan bare utføres av helsepersonell. Samtykke fra regionalt nivå skal innhentes på forhånd hvis dette er praktisk mulig.

§ 30 Postsending

Innsatte skal kunne sende og motta postsending hvis ikke annet følger av denne bestemmelsen.

Kriminalomsorgen skal kontrollere postsending til og fra innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå før den utleveres eller sendes. Postsending til og fra innsatte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Postsending til og fra innsatte i fengsel med lavere sikkerhetsnivå og overgangsbolig skal kontrolleres dersom det fremstår som nødvendig av sikkerhetsmessige grunner.

Kontroll av postsending kan skje ved åpning og gjennomlesning av sendingen før den utleveres eller sendes, og ved undersøkelse som nevnt i § 27 første ledd. I avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå kan innsatte pålegges å føre korrespondanse på et språk de tilsatte behersker.

Kriminalomsorgen kan nekte å utlevere eller sende postsending til eller fra innsatte dersom sendingen inneholder opplysninger om planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, unndragelse av gjennomføringen eller handlinger som vil forstyrre ro, orden og sikkerhet. Innsatte bør gjøres kjent med den delen av sendingen som uten skade kan meddeles.

Postsending som den innsatte allerede har mottatt, kan kontrolleres etter tredje ledd.

Postsending til eller fra offentlig forsvarer og offentlig myndighetsrepresentant, herunder diplomatisk eller konsulær representant, kan undersøkes etter § 27 tredje ledd. Kontroll ved gjennomlesning skal ikke

finne sted. Sendingen skal alltid åpnes i nærvær av innsatte.

Bestemmelsene i første til sjette ledd gjelder tilsvarende for elektronisk kommunikasjon med tekst, lyd og bilde.

§ 31 Besøk

Innsatte skal kunne motta besøk hvis ikke annet følger av denne bestemmelsen.

Kriminalomsorgen skal kontrollere besøk i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Besøk i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Besøk i fengsel med lavere sikkerhetsnivå og overgangsbolig skal kontrolleres dersom det fremstår som nødvendig av sikkerhetsmessige grunner.

Kontroll under besøk kan skje ved påsyn av tilsatt under besøket, ved overhøring av samtale, ved bruk av glassvegg eller ved å forby fysisk kontakt mellom innsatte og den besøkende. Dersom sikkerhetsmessige grunner gjør det nødvendig å overhøre samtalen, kan innsatte og den besøkende pålegges å føre samtalen på et språk de tilsatte behersker. Flere kontrolltiltak kan iverksettes samtidig dersom det er nødvendig. Det skal ikke iverksettes strengere kontrolltiltak enn nødvendig.

Kriminalomsorgen kan nekte besøk dersom det er grunn til å anta at besøket vil bli misbrukt til planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, unndragelse av gjennomføringen eller handlinger som vil kunne forstyrre ro, orden og sikkerhet. Dersom besøket er av stor betydning for innsatte, og kontroll er tilstrekkelig for å avverge at besøket misbrukes til formål som nevnt i første punktum i dette ledd, bør besøket kontrolleres og ikke nektes.

Besøkende kan undersøkes etter § 27 første, annet, fjerde og femte ledd.

Offentlig forsvarer og offentlig myndighetsrepresentant, herunder diplomatisk eller konsulær representant, kan undersøkes etter § 27 annet til femte ledd. Kontroll under besøket ved at samtale overhøres skal ikke finne sted.

Besøk bør gjennomføres i besøksrom. Fengslet skal legge forholdene til rette for at besøk av barn kan gjennomføres på en skånsom måte. Ved brudd på gjeldende besøksregler kan besøket avbrytes.

§ 32 Telefonsamtaler

Innsatte skal kunne telefonere hvis ikke annet følger av denne bestemmelsen.

Kriminalomsorgen skal kontrollere telefonsamtale til og fra innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Telefonsamtale til og fra innsatte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal kontrolleres, men kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Telefonsamtale til og fra innsatte i

fengsel med lavere sikkerhetsnivå og overgangsbolig skal kontrolleres dersom det fremstår som nødvendig av sikkerhetsmessige grunner.

Kontroll av telefonsamtale kan skje ved at samtalen avlyttes. Samtalepartene skal på forhånd varsles om avlyttingen. Partene kan pålegges å føre samtalen på et språk de tilsatte behersker. Undersøkelse av samtalepartners identitet kan foretas under samtalen.

Kriminalomsorgen kan nekte innsatte å telefonere dersom det er grunn til å anta at telefonsamtalen vil bli misbrukt til planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, unndragelse av gjennomføringen eller handlinger som vil forstyrre ro, orden og sikkerhet. Dersom telefonsamtalen er av stor betydning for innsatte, og kontroll er tilstrekkelig for å avverge at samtalen misbrukes til formål som nevnt i første punktum i dette ledd, bør samtalen kontrolleres og ikke nektes.

Telefonsamtaler kan tas opp på bånd dersom det er sannsynlig at innsatte planlegger å unndra seg gjennomføringen. Samtalepartene skal på forhånd varsles om at opptak vil finne sted.

Telefonsamtale til og fra offentlig forsvarer og offentlig myndighetsrepresentant, herunder diplomatisk eller konsulær representant kan undersøkes etter § 27 sjette ledd før samtalen påbegynnes. Samtalen kan ikke avlyttes eller tas opp på bånd.

§ 33 Permisjon fra fengsel

Dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, kan kriminalomsorgen gi innsatte permisjon av kortere tids varighet dersom særlige og vektige grunner taler for det, eller når permisjon anses formålstjenlig for den videre gjennomføring av straffen.

Innsatte kan først gis ordinær permisjon etter at en del av straffen er gjennomført.

Ved vurderingen av om en permisjon er sikkerhetsmessig forsvarlig skal det, ut fra den kjennskap kriminalomsorgen har til innsatte og innsattes atferd under gjennomføringen, særlig legges vekt på om det er grunn til å anta at innsatte vil begå ny straffbar handling, unndra seg gjennomføringen eller bryte forutsetninger og permisjonsvilkår som er fastsatt etter § 36 første og annet ledd.

§ 34 Fremstilling

Kriminalomsorgen kan fremstille innsatte utenfor fengsel med følge av tilsatte.

§ 35 Straffavbrudd

Kriminalomsorgen kan beslutte at gjennomføringen av straffen skal avbrytes dersom domfeltes helse-tilstand tilsier det, eller når det for øvrig foreligger særlig tungtveiende grunner som ikke kan avhjelpes på annen måte.

§ 36 Fastsettelse av vilkår ved permisjon og straffavbrudd

Det er en forutsetning at innsatte under permisjon og straffavbrudd ikke begår ny straffbar handling, oppholder seg på oppgitt adresse, overholder fastsatte vilkår etter annet ledd og møter tilbake til fengslet i upåvirket tilstand til fastsatt tid. Under permisjon skal innsatte dessuten unnlate å bruke rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet.

Kriminalomsorgen skal fastsette særlige vilkår dersom det fremstår som nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av permisjonen eller straffavbruddet. Det kan bestemmes at innsatte skal

- a) oppsøke angitt myndighet eller person,
- b) melde seg for politiet eller kriminalomsorgen til fastsatt tid,
- c) innta antabus eller andre foreskrevne medikamenter,
- d) avgi ren urin- eller utåndingsprøve før utgang,
- e) hentes og bringes tilbake til fengslet av bestemte personer,
- f) overholde bestemmelser om oppholdssted,
- g) unnlate å ha samkvem med bestemte personer, eller
- h) under straffavbrudd unnlate å bruke rusmidlerbedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet. Vilkår om forbud mot bruk av alkohol skal bare unnlates dersom det fremstår som sikkerhetsmessig ubetenkelig.

Dersom det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte å få kjennskap til tidspunktet for permisjonen eller straffavbruddet, skal kriminalomsorgen varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd.

§ 37 Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

Kriminalomsorgen kan beslutte at en innsatt helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet med andre innsatte dersom det er nødvendig for å

- a) hindre at innsatte til tross for skriftlig advarsel fortsetter å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte,
- b) hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre,
- c) hindre betydelig materiell skade,
- d) hindre straffbare handlinger, eller
- e) opprettholde ro, orden og sikkerhet.

Kriminalomsorgen skal beslutte delvis utelukkelse dersom dette er tilstrekkelig for å forebygge handlinger etter første ledd bokstavene a til e.

Hel eller delvis utelukkelse etter første ledd skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig, og kriminalomsorgen skal fortløpende vurdere om det fortsatt er grunnlag for utelukkelsen.

Dersom hel utelukkelse fra fellesskapet overstiger 14 dager, skal regionalt nivå ta stilling til om den innsatte fortsatt skal utelukkes. Dersom utelukkelsen samlet overstiger 42 dager, skal tiltaket meldes til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Melding skal deretter gis til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning med 14 dagers mellomrom. Utelukkelse etter første ledd bokstavene a til e kan bare strekke seg ut over ett år dersom innsatte selv ønsker det.

Dersom delvis utelukkelse fra fellesskapet overstiger 30 dager, skal tiltaket meldes til regionalt nivå.

Innsatte som er helt utelukket fra fellesskapet, skal flere ganger daglig tilses av tilsatte. Lege skal varsles om utelukkelsen uten ugrunnet opphold.

Kriminalomsorgen kan beslutte at alle eller enkelte innsatte helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet dersom det er sannsynlig at et ubestemt antall innsatte har begått eller er i ferd med å begå handlinger som nevnt i første ledd, eller dersom akutte bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det nødvendig. Slik utelukkelse kan opprettholdes i inntil 3 døgn. Regionalt nivå kan forlenge utelukkelsen med inntil 3 døgn dersom særlige grunner gjør det påkrevet.

Kriminalomsorgen kan beslutte at en innsatt skal utelukkes helt eller delvis fra fellesskapet dersom bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det påkrevet, eller dersom den innsatte selv ønsker det.

§ 17 annet ledd skal anvendes ved utelukkelse fra fellesskapet i avdelinger som nevnt i § 10 annet ledd.

§ 38 Bruk av tvangsmidler i fengsel

Kriminalomsorgen kan ta i bruk sikkerhetscelle, sikkerhetsseng eller annet godkjent tvangsmiddel for å

- avverge alvorlig angrep eller skade på person,
- hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom,
- hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter,
- hindre rømning fra fengsel, under transport eller fra bestemmelsessted,
- avverge ulovlig inntrenging i fengsel, eller
- sikre adgang til sperret eller forskanset rom.

Kriminalomsorgen skal bare bruke tvangsmidler dersom forholdene gjør det strengt nødvendig, og mindre inngripende tiltak forgjeves har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig. Tvangsmidler skal brukes med varsomhet slik at ingen blir påført unødig skade eller lidelse. Uttalelse fra lege skal så vidt mulig innhentes og tas i betraktning ved vurderingen av om det skal besluttes bruk av sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng. Kriminalomsorgen skal fortløpende vurdere om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket.

Bruk av sikkerhetsseng som overstiger 24 timer, skal meldes til regionalt nivå som tar stilling til om til-

taket skal opprettholdes. Spørsmålet skal vurderes på nytt etter 24 timer. Tiltaket skal meldes til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning når bruk av sikkerhetsseng overstiger 3 døgn.

Bruk av sikkerhetscelle som overstiger 3 døgn, skal meldes til regionalt nivå som tar stilling til om tiltaket skal opprettholdes. Tiltaket skal meldes til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning når bruk av sikkerhetscelle overstiger 6 døgn.

§ 39 Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd ved gjennomføring av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner

Dersom det er sannsynlig at en innsatt har begått handling som kan føre til reaksjon etter § 40 annet ledd bokstavene c, d og e, kan kriminalomsorgen helt eller delvis utelukke den innsatte fra fellesskapet i inntil 24 timer.

§ 40 Reaksjon på brudd ved gjennomføring av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner

Kriminalomsorgen kan ilegge reaksjon etter denne bestemmelse dersom innsatte forsettlig eller uaktsomt har brutt reglene for ro, orden og disiplin eller forutsetninger og vilkår fastsatt i eller i medhold av denne loven. Dette omfatter brudd som er begått under midlertidig fravær fra fengsel eller under transport til og fra fengsel. Reaksjon kan også besluttes overfor den som har medvirket til brudd.

Følgende reaksjoner kan anvendes

- skriftlig irettesettelse,
- tap av dagpenger i en bestemt periode,
- tap av begunstigelse,
- utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller andre aktiviteter i fritiden for et tidsrom av inntil 20 dager for brudd som utmåles i samme reaksjonssak, eller
- tap av adgang til permisjon for et tidsrom av inntil fire måneder.

Domfelte som gjennomfører straff utenfor fengsel etter § 16 kan, hvis ikke tilbakeføring til fengsel besluttes etter § 14 fjerde ledd, gis skriftlig irettesettelse. Dersom domfelte som følge av brudd er eller vil bli overført til fengsel, skal reaksjoner bare besluttes dersom domfelte har unndratt seg gjennomføringen av straffen.

Dersom innsatte har begått flere brudd, skal kriminalomsorgen beslutte en felles reaksjon. Tap av en begunstigelse kan besluttes i tillegg til en reaksjon etter annet ledd bokstavene a, b, d og e. Alternativt kan kriminalomsorgen beslutte tap av to begunstigelser. Reaksjon skal ikke besluttes dersom innsatte som følge av bruddet er eller vil bli overført til mer restriktivt fengsel, med mindre innsatte har unndratt seg gjennomføringen.

Reaksjonen kan gjøres betinget med en prøvetid på inntil tre måneder. Dersom innsatte i prøvetiden

gjør seg skyldig i nytt brudd, avbrytes prøvetiden. I disse tilfelle skal kriminalomsorgen beslutte en ny felles reaksjon.

Dersom helsemessige eller andre særlige grunner taler for det, kan en reaksjon avbrytes eller helt eller delvis ettergis. Hvis gjennomføringen av en avbrutt reaksjon ikke er iverksatt på nytt innen tre måneder, er reaksjonen ettergitt.

Den som forsettlig unndrar seg gjennomføringen av fengselsstraff eller strafferettslige særreaksjoner, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder. Offentlig påtale finner bare sted etter kriminalomsorgens begjæring.

§ 41 Forberedelse til løslatelse

Kriminalomsorgen skal i god tid forberede og bidra til at forholdene legges til rette for prøveløslatelse. Dette gjelder så langt mulig også overfor innsatte som gjennomfører kortere fengselsstraff. Det skal i nødvendig utstrekning tas kontakt med offentlige myndigheter, organisasjoner eller privatpersoner som kan yte bistand for å oppnå ordnede boligforhold, arbeid, opplæring eller andre tiltak som kan bidra til en lovlig livsførsel etter løslatelse.

§ 42 Løslatelse fra fengselsstraff

Kriminalomsorgen kan løslate domfelte på prøve når vedkommende, medregnet mulig varetektsopphold, har gjennomført to tredjedeler av straffen og minst 60 dager. Dersom løslatelse på prøve medfører at den gjenstående straffetid blir mindre enn 14 dager, kan prøveløslatelse bare skje dersom tungtveiende grunner taler for det. Domfelte som er dømt i utlandet til fengsel i mer enn 21 år, og som er overført til gjennomføring av straffen i Norge, kan løslates på prøve etter å ha vært fengslet i minst 14 år.

Kriminalomsorgen kan beslutte at domfelte som ikke lenger er fengslet, men som fyller vilkårene for løslatelse på prøve etter første ledd, skal løslates på prøve uten ny innsettelse.

Dersom halvdelen av fengselsstraffen og minst 60 dager fengsel er gjennomført, medregnet varetektsopphold, kan kriminalomsorgen løslate domfelte på prøve dersom særlige grunner tilsier det.

Dersom særlige grunner taler for det, kan kriminalomsorgen løslate domfelte kort tid før løslatelse ellers skulle skje.

Kriminalomsorgen skal ikke beslutte prøveløslatelse hvis omstendighetene etter en totalvurdering gjør løslatelse utilrådelig. Kriminalomsorgen skal særlig legge vekt på domfeltes atferd under gjennomføring av straffen, og om det er grunn til å anta at domfelte vil begå nye straffbare handlinger i prøvetiden.

Kriminalomsorgen kan gjøre prøveløslatelsen betinget av at et utvisningsvedtak blir iverksatt.

Dersom det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte å få kjennskap til

tidspunktet for løslatelse, skal kriminalomsorgen varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd.

Prøvetiden utløper på det tidspunkt den idømte fengselsstraff ville vært gjennomført i sin helhet.

§ 43 Fastsettelse og endring av vilkår ved prøveløslatelse fra fengselsstraff

Det er en forutsetning for prøveløslatelse at prøveløslatte ikke begår ny straffbar handling i prøvetiden.

Dersom det fremstår som nødvendig for å gjennomføre prøveløslatelsen på en sikkerhetsmessig forsvarlig måte, skal kriminalomsorgen sette som vilkår at prøveløslatte i en tidsavgrenset periode skal møte for kriminalomsorgen i upåvirket tilstand. Dersom det fremstår som nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring, skal kriminalomsorgen i perioden med møteplikt fastsette at prøveløslatte skal

- a) overholde bestemmelser om bosted,
- b) møte i upåvirket tilstand hos offentlig myndighet, person eller organisasjon etter kriminalomsorgens anvisning,
- c) overholde bestemmelser om behandling,
- d) overholde bestemmelser om oppholdssted, arbeid eller opplæring, eller
- e) unnlate å ha samkvem med bestemte personer.

Dersom det fremstår som nødvendig av hensyn til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av prøveløslatelsen, kan fastsatte vilkår i perioden med møteplikt oppheves, endres eller kriminalomsorgen kan fastsette nye vilkår som nevnt i annet ledd. Ved mistanke om brudd på vilkår fastsatt med hjemmel i § 43 kan tiltak etter § 56 iverksettes.

Kriminalomsorgen kan forlenge perioden med møteplikt innen prøvetidens utløp på samme vilkår som nevnt i tredje ledd.

§ 44 Brudd på prøveløslatelsesvilkår i perioden med møteplikt for kriminalomsorgen

Hvis prøveløslatte forsettlig eller uaktsomt bryter vilkår fastsatt etter § 43 annet ledd, kan kriminalomsorgen pålegge den prøveløslatte å møte til samtale for å få innskjerpet vilkårene. Under samtalen skal den prøveløslatte gjøres kjent med følgene av gjentatt vilkårsbrudd. Dersom det fremstår som nødvendig for å motvirke nye brudd, skal kriminalomsorgen fastsette vilkår etter § 43 annet ledd eller nye vilkår om at den prøveløslatte skal

- a) unnlate å bruke rusmidler, bedøvelsesmidler, hormonpreparater eller andre kjemiske stoffer som ikke er lovlig foreskrevet, eller
- b) overholde bestemmelser om meldeplikt for politiet eller kriminalomsorgen i tillegg til møteplikten etter § 43 annet ledd.

Hvis prøveløslatte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd på nytt bryter vilkår, kan regionalt nivå

bringe saken inn for forhørsretten med begjæring om gjeninnsettelse i fengsel for hel eller delvis fullbyrding av reststraffen. Straffeloven § 28 b første og tredje ledd gis tilsvarende anvendelse på saker om gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraff etter prøveløslatelse.

Dersom prøveløslatte unnlater å møte til innskjerpingssamtale etter første ledd, kan gjennomføringen av straffen avbrytes. Det samme gjelder hvis prøveløslatte, etter at innskjerpingssamtale er gjennomført, på nytt bryter vilkår. Dersom regionalt nivå bringer saken inn for forhørsretten etter annet ledd, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunkt begjæringen er oversendt retten.

Hvis retten ved kjennelse beslutter at den prøveløslatte skal gjeninnsettes for hel fullbyrding av reststraffen, kan kriminalomsorgen beslutte ny løslatelse på prøve selv om minstetidene i § 42 første ledd ikke er oppfylt for reststraffens del.

Kriminalomsorgen kan anmode politiet om å avhente prøveløslatte etter straffeprosessloven § 461 tredje ledd hvis det er nødvendig for å få iverksatt reaksjon etter første ledd.

§ 45 Ny straffbar handling begått i prøvetiden

Begår den prøveløslatte en ny straffbar handling i prøvetiden, og tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt innen seks måneder etter at prøvetiden gikk ut, gjelder bestemmelsene i straffeloven § 28 b annet ledd og tredje ledd annet til fjerde punktum tilsvarende.

Dersom prøveløslatte er siktet for en straffbar handling som kan føre til gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraffen etter straffeloven § 28 b, kan gjennomføringen av straffen avbrytes.

Kapittel 4 Varetekt og andre reaksjoner når det er særskilt bestemt i lov

§ 46 Generelle bestemmelser

Kriminalomsorgen kan ikke pålegge innsatte etter dette kapittel andre innskrenkninger i friheten enn det som er nødvendig for å sikre formålet med fengslingen eller for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengslet. Skadelige virkninger av fengslingen skal så vidt mulig forebygges.

Kriminalomsorgen skal prioritere tiltak for å avhjelpe negative virkninger av isolasjon overfor varetektsinnsatte som er ilagt restriksjoner etter straffeprosessloven § 186 annet ledd.

§ 47 Plassering av innsatte

Kriminalomsorgen bør plassere innsatte i nærheten av hjemstedet når det er praktisk mulig. Det samme gjelder varetektsinnsatte, med mindre hensynet til etterforskningen eller den siktedes forsvar taler imot det.

Varetektsinnsatte kan overføres til et annet fengsel etter § 14. Første ledd annet punktum gjelder tilsvarende.

Varetektsinnsatte kan ikke uten eget samtykke pålegges å dele rom med andre, med mindre helsemessige forhold eller plasshensyn tilsier det.

§ 48 Fellesskap

Varetektsinnsatte som er ilagt restriksjoner etter straffeprosessloven § 186 annet ledd, har ikke adgang til å delta i fellesskap med andre innsatte, herunder aktiviteter etter § 49. Kriminalomsorgen skal, i den grad det er praktisk mulig, gjøre unntak når domstolen opphever restriksjonene eller når påtalemyndigheten gir samtykke til helt eller delvis fellesskap.

§ 49 Arbeid, opplæring, program og andre tiltak

Innsatte har så langt det er praktisk mulig adgang til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak. Kriminalomsorgen kan ikke pålegge varetektsinnsatte å delta i slike aktiviteter. De kan likevel pålegges å bidra til nødvendig renhold og annet husarbeid i fengslet.

§ 50 Adgang til å bruke egne penger

Varetektsinnsatte har rett til å benytte seg av egne penger når det er forenlig med ro, orden og sikkerhet i fengslet. Ved deltagelse i fellesskap med andre innsatte kan retten til å bruke egne penger begrenses.

§ 51 Helsetjeneste

Varetektsinnsatte har mulighet til å motta besøk av og la seg behandle av sin egen lege eller tannlege dersom det er rimelig grunn til det. Forskriving av medisiner skal skje i samråd med fengselshelsetjenesten.

§ 52 Andre bestemmelser

For øvrig gjelder bestemmelsene i denne loven med unntak av §§ 12, 15, 16, 20, 33, 35, 36 og 41 til 45. §§ 17, 18, 21, 25 og 30 til 32 gjelder for varetektsinnsatte ilagt restriksjoner etter straffeprosessloven § 186 annet ledd dersom domstolen eller påtalemyndigheten samtykker til det.

Kapittel 5 Samfunnsstraff

§ 53 Innholdet i samfunnsstraffen

De idømte timene samfunnsstraff etter straffeloven § 28 a skal gå ut på

- a) samfunnsnyttig tjeneste,
- b) program, eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

Kriminalomsorgen fastsetter i hvert enkelt tilfelle det nærmere innholdet i samfunnsstraffen innenfor de rammene som retten har fastsatt i dommen. Har dom-

stolen satt vilkår om at den domfelte skal overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, skal kriminalomsorgen fastsette det nærmere innholdet i bestemmelsene. Kriminalomsorgen skal legge særlig vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster. Kriminalomsorgen skal også legge vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å gjennomføre straffen i samsvar med bestemmelsene gitt i og i medhold av denne loven.

Kriminalomsorgen skal endre innholdet når det fremstår som nødvendig av hensyn til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av samfunnsstraffen. Kriminalomsorgen kan endre innholdet hvis bemanningsmessige forhold tilsier det.

§ 54 Krav til den domfelte

Den domfelte skal gjennomføre straffen etter nærmere anvisning fra kriminalomsorgen. Den domfelte skal

- a) møte til fastsatt tid og sted,
 - b) være upåvirket av berusende eller bedøvende midler ved fremmøtet,
 - c) gi opplysninger om sitt bosted, forsørgelsesgrunnlag og andre forhold av betydning for gjennomføringen av straffen,
 - d) overholde vilkårene som domstolen har fastsatt etter straffeloven § 28 a tredje ledd, og
 - e) oppholde seg i landet i gjennomføringstiden hvis ikke kriminalomsorgen gir tillatelse til noe annet.
- Den domfelte skal ikke vise en atferd som kan
- a) true sikkerheten til personer som deltar under gjennomføringen, eller
 - b) påvirke miljøet på en særlig negativ måte.

Den domfelte skal ikke begå en ny straffbar handling i gjennomføringstiden.

§ 55 Forebyggende rusforbud

Hvis det fremstår som nødvendig for å motvirke en ny straffbar handling som er rettet mot noens liv, helse eller frihet, kan kriminalomsorgen på ethvert tidspunkt i løpet av gjennomføringstiden forby den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler.

Kriminalomsorgen skal oppheve forbudet når det ikke lenger fremstår som nødvendig.

§ 56 Undersøkelser i forbindelse med fastsatte vilkår eller rusforbud, eller som følge av mistanke om at den domfelte møter påvirket

Hvis retten har satt vilkår etter straffeloven § 28 a tredje ledd, eller kriminalomsorgen etter § 55 eller § 58 første ledd har forbudt den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler, skal kriminalomsorgen undersøke om vilkåret eller forbudet blir overholdt. Undersøkelsen kan innebære uanmeldte besøk i hjemmet. Når det er satt rusforbud, kan kriminalom-

sorgen pålegge den domfelte å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve eller å medvirke til annen undersøkelse som kan skje uten fare eller særlig ubehag. Blodprøve kan bare tas av helsepersonell.

Er det grunn til å anta at den domfelte møter påvirket av berusende eller bedøvende midler, skal kriminalomsorgen snarest undersøke forholdet. Den domfelte kan pålegges å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve eller å medvirke til andre undersøkelser som kan skje uten fare eller særlig ubehag. Blodprøve kan bare tas av helsepersonell.

Tiltak som er en del av undersøkelse etter første eller annet ledd, kommer ikke til fradrag i det idømte antallet timer.

§ 57 Straffavbrudd

Kriminalomsorgen kan avbryte gjennomføringen av straffen dersom den domfeltes helsetilstand tilsier det, eller det for øvrig foreligger særlig tungtveiende grunner som ikke kan avhjelpest på annen måte. Når det fremstår som nødvendig for at avbruddet skal være sikkerhetsmessig forsvarlig, skal kriminalomsorgen fastsette slike vilkår for avbruddet som nevnt i § 58 første ledd.

§ 58 Reaksjon på brudd

Hvis den domfelte forsettlig eller uaktsomt bryter bestemmelser gitt i eller i medhold av § 54 første og annet ledd eller § 55, kan kriminalomsorgen pålegge den domfelte å møte til samtale for å få innskjerpet kravene. Under samtalen skal den domfelte gjøres kjent med følgene av gjentatte brudd. Dersom det fremstår som nødvendig for å motvirke nye brudd, skal kriminalomsorgen fastsette vilkår om at den domfelte skal

- a) overholde bestemmelser om oppholdssted,
- b) unnlate å ha samkvem med bestemte personer,
- c) unnlate å bruke berusende eller bedøvende midler, eller
- d) overholde bestemmelser om meldeplikt for politiet eller kriminalomsorgen.

Hvis den domfelte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter første ledd bokstav a til d, kan regionalt nivå bringe saken inn for forhørsretten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av straffeloven § 28 b første og tredje ledd.

Dersom den domfelte unnlater å møte til innskjerpingssamtale etter første ledd, kan kriminalomsorgen avbryte gjennomføringen av straffen. Det samme gjelder dersom den domfelte, etter at innskjerpingssamtalen er gjennomført, på nytt bryter kravene. Når regionalt nivå beslutter å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.

Kriminalomsorgen kan anmode politiet om å avhente den domfelte etter straffeprosessloven § 461 tredje ledd hvis det er nødvendig for å få iverksatt en reaksjon etter første ledd.

§ 59 Ny straffbar handling

Begår den domfelte en ny straffbar handling i gjennomføringstiden, gjelder bestemmelsene i straffeloven § 28 b annet og tredje ledd.

Dersom den domfelte er siktet for en straffbar handling som kan føre til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen etter straffeloven § 28 b annet og tredje ledd, kan gjennomføringen av straffen avbrytes.

§ 60 Ikrafttredelse

Loven trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer.

Fra samme tidspunkt oppheves fengselsloven av 12. desember 1958. Forskriftene gitt i medhold av fengselsloven og i medhold av straffeloven § 28 b og § 53 nr. 6 skal likevel fortsatt gjelde, for så vidt de ikke er i strid med denne loven, inntil de oppheves eller endres av Kongen.

II

I Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

§ 15 første ledd skal lyde:

De alminnelige straffer er:
fengsel,
hefte,
samfunnsstraff og
bøter.

§ 26 skal lyde:

De nærmere reglene om gjennomføring av fengselsstraff, samfunnsstraff og strafferettslige særreaksjoner gis ved særskilt lov.

§ 28 a skal lyde:

Samfunnsstraff kan idømmes for handlinger som kan medføre straff av fengsel inntil 6 år dersom lovovertrederen samtykker og hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser kommer ikke i betraktning. Samfunnsstraff kan bare idømmes hvis den siktede er bosatt i Norge.

I dommen skal det fastsettes et timetall og en gjennomføringstid. Timetallet skal være fra 30 til 420 timer. Gjennomføringstiden skal være inntil 1 år hvis ikke sterke grunner taler for en lengre gjennomføringstid. Reglene i § 25 gjelder tilsvarende for fastsettingen av gjennomføringstiden.

Retten kan sette vilkår om at den domfelte i gjennomføringstiden skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, eller forbys samkvem med bestemte personer.

I dommen skal det fastsettes en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til lengden av den straffen som ville blitt idømt uten samfunnsstraff.

Sammen med samfunnsstraff kan retten idømme bøtestraff. Dette gjelder selv om bøter ellers ikke er fastsatt for overtredelsen. Ved utmålingen av samfunnsstraffen skal retten ta hensyn til at også bøtestraff idømmes.

I særlige tilfeller kan ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager idømmes sammen med samfunnsstraffen.

Når en dom på samfunnsstraff blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal han gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på, og med følgene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, og av at det begås en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

§ 28 b skal lyde:

Dersom den domfelte har brutt bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven § 54 første og annet ledd, § 55 eller § 58 første ledd bokstav a til d, skal forhørsretten ved kjennelse etter kriminalomsorgens begjæring bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Etter anmodning fra kriminalomsorgen kan påtalemyndigheten fremsette begjæringen for forhørsretten.

Dersom den domfelte har brutt forutsetningen om at ny straffbar handling ikke skal begås i gjennomføringstiden, kan forhørsretten ved kjennelse etter påtalemyndighetens begjæring bestemme at den subsidiære fengselsstraffen helt eller delvis skal fullbyrdes. Retten kan gi en samlet dom for begge handlinger eller en særskilt dom for den nye handlingen.

Kjennelsen må være avsagt innen utløpet av gjennomføringstiden. Ved omgjøringen skal retten ta hensyn til omfanget av den samfunnsstraffen som er gjennomført. Reglene om forsvarer og om pågripelse og varetektsfengsel i straffeprosessloven § 100 og kapittel 14 gjelder tilsvarende. Den domfelte, forsvareren og kriminalomsorgen eller påtalemyndigheten skal varsles etter reglene i straffeprosessloven § 243.

§ 28 c oppheves.

§ 53 nr. 2 første ledd skal lyde:

Retten kan sette som vilkår for utsettelsen at den domfelte *melder seg for politiet til bestemte tider. Perioden for meldeplikten* er ett år når ikke retten bestemmer noe annet. *Meldeplikten løper fra den dag dommen er rettskraftig.* Gjelder dommen en straffbar handling som den domfelte har tilstått, kan det bestemmes i dommen at *meldeplikten* skal settes i verk straks selv om dommen ikke er endelig.

§ 53 nr. 2 annet ledd oppheves.

§ 53 nr. 6 første ledd første punktum skal lyde:

Kongen kan gi nærmere regler om gjennomføringen av *vilkårene*.

§ 53 nr. 6 annet ledd oppheves.

§ 54 nr. 2 tredje punktum oppheves.

§ 54 a annet ledd oppheves.

§ 60 annet ledd skal lyde:

Er *samfunnsstraff* idømt, skal fradraget gjøres i den subsidiære fengselsstraffen, samtidig som antallet *timer samfunnsstraff* reduseres forholdsmessig. Er *samfunnsstraffen* idømt sammen med ubetinget fengselsstraff, skal fradraget først gjøres i denne.

§ 62 annet ledd skal lyde:

Bestemmelsene i første ledd gjelder tilsvarende ved idømmelse av en felles straff på *samfunnsstraff*. Skal *samfunnsstraff* idømmes sammen med ubetinget fengselsstraff, skal det ved utmålingen av *samfunnsstraffen* tas hensyn til den ubetingete fengselsstraffen.

§ 72 annet ledd siste punktum skal lyde:

Tilsvarende gjelder der domfelte i eller utenfor riket utfører *samfunnsstraff* i henhold til dom.

§ 73 a første punktum skal lyde:

Idømt *samfunnsstraff* faller bort ved foreldelse etter de samme frister som for frihetsstraff.

III

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker gjøres følgende endringer:

§ 76 nytt femte ledd skal lyde:

Ved rettsmøter i forhørsretten om fullbyrding av subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 28 b første ledd eller av reststraff etter prøveløslatelse etter straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd, kan tilsatte i kriminalomsorgen møte.

§ 161 annet ledd annet punktum oppheves.

§ 459 første og annet ledd skal lyde:

Fullbyrding av frihetsstraff eller *samfunnsstraff* skal utsettes dersom domfelte er blitt alvorlig sinnslidende eller hans helsetilstand ellers gjør fullbyrding utilrådelig.

Ellers kan fullbyrding av frihetsstraff eller *samfunnsstraff* utsettes når vektige grunner tilsier det.

§ 461 skal lyde:

Skal en domfelt som er på frifot, utholde frihetsstraff eller *samfunnsstraff*, meddeler politiet ham pålegg om å møte til fastsatt tid og sted for at fullbyrdingen kan påbegynnes.

Mistenkes han for å ville flykte, eller unnlater han på tilsigelse å fremstille seg, kan han avhentes.

Hvis den domfelte uteblir under gjennomføringen av frihetsstraff eller samfunnsstraff, kan han avhentes.

IV

I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd gjøres følgende endringer:

Overskriften i § 13-12 skal lyde:

Medlemmer som oppholder seg i institusjon eller utfører *samfunnsstraff*

§ 13-12 første ledd bokstav e skal lyde:

e) medlemmer som utfører *samfunnsstraff* etter straffeloven § 28 a,

V

I lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd nr. 1 skal lyde:

Frihetsstraff, *samfunnsstraff*, rettighetstap eller utsettelse med å idømme straff.

§ 6 første ledd nr. 7 tredje punktum skal lyde:

Det samme gjelder også dom på *samfunnsstraff* der den subsidiære fengselsstraffen er inntil 6 måneder, og *samfunnsstraffen* er utført mer enn 5 år før attesten blir utstedt.

§ 6 første ledd nr. 9 annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder dom på *samfunnsstraff* der den subsidiære fengselsstraffen er over 6 måneder, og *samfunnsstraffen* er utført mer enn 10 år før attesten blir utstedt.

VI

I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene gjøres følgende endring:

§ 165 annet ledd første punktum skal lyde:

Istedenfor stevnevitne kan offentlige myndigheter bruke en ansatt ved politiet eller i *kriminalomsorgen* når det gjelder forkynning i straffesaker.

VII

Lovendringene under II - IV trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer.

Oslo, i justiskomiteen, den 22. mars 2001

Kristin Krohn Devold
leder

Ane Sofie Tømmerås
ordfører

Jan Simonsen
sekretær